

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Historie – Obecné dějiny:
Civilizace a kultura středověké Evropy

Bc. Simona Reseková

Benátsko-kilíkijské vzťahy v rokoch 1199-1375

Venetian-Cilician relations between 1199-1375

Praha 2018

Vedúci práce: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetku použitú literatúru a pramene a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia k získaniu rovnakého či iného titulu.

V Prahe dňa 20. 7. 2018

.....
Bc. Simona Reseková

Na tomto mieste chcem poďakovať viacerým ľuďom, bez ktorých by táto práca nevznikla vôbec alebo s veľkými obtiažami. Ďakujem môjmu vedúcemu doc. PhDr. Václavovi Drškovi, Ph.D., že sa zasadil o to, aby mi vôbec bola poskytnutá možnosť prácu na zmienenú tému písať. Ďakujem aj svojej externej konzultantke PhDr. Petre Košťálovej, Ph.D. za konzultáciu statí týkajúcich sa arménskych dejín. Za priateľské a kolegiálne zázemie ďakujem mojím benátskym profesorom, ktorí mi boli nápomocní počas môjho študijného pobytu na univerzite Ca' Foscari, menovite pánovi Aldovi Ferrarimu a pani Soni Haroutyunian. Ďakujem aj mojej učiteľke arménčiny pani Larise Grigoryan. Za základy grabaru vďačím nesmierne trpezlivému prístupu pána Haiga Utidjiana a jemu spoločne s Mgr. Miladou Kiliánovou za pomoc so ziskom študijných materiálov a za to, že ma brali ako seberovnú kolegyňu a priateľku.

A v neposlednom rade ďakujem všetkým, ktorí mi boli oporou na tejto zdĺhavej a náročnej ceste: rodičom a priateľom Líde, Janke, Alene, Daniele a Vojtovi. Špeciálna vďaka za psychickú pomoc v krízových chvíľach patrí dlhoročnej priateľke Kristíne Krivdovej.

Abstrakt

Práca sa venuje popisu a analýze rôznych foriem vzťahov medzi Benátskou republikou a Kilíkijským kráľovstvom v období 1198-1175, teda počas existencie kráľovstva. Na úvod ponúka stručný prehľad dejinného vývoja oboch útvarov s dôrazom na spoločné vývojové etapy do zmieňovaného obdobia. V jadre sa venuje konkrétnemu rozboru primárnych prameňov naratívneho a úradného charakteru, ktoré reflektujú vzťahy oboch štátov.

Kľúčové slová

Kilíkiá, Arménsko, Benátky, Arméni, krížové výpravy, obchod

Abstract

The thesis deals with the description and analysis of the various forms of relations between the Republic of Venice and the Kingdom of Cilicia in the period 1199-1175, during the existence of the kingdom. In introduction it provides a brief overview of the historical development of both states, with emphasis on common developmental stages in the mentioned period. The core analyzes primary sources of narrative and official character which reflect the relations of both states.

Keywords

Cilicia, Armenia, Venice, Armenians, crusades, commerce

Obsah

Úvod	6
1. Arménsko vo vrcholnom stredoveku – zrod a zánik bagratovského kráľovstva	11
1.1 Prípád Eufratézie.....	13
2. Kilícia – od Rubena do vzniku kráľovstva	15
2.1. Levon II. a jeho cesta ku korunovácií	21
3. Benátky	23
3.1. Náčrt historického vývoja Benátok do roku 1204	23
4. Benátsko-Kilíkijské vzťahy	32
4.1. Úradné dokumenty	32
4.1.1. Obchodné privilégia	33
4.1.2. Notárske akty	41
4.1.3. Záznamy z registrov Veľkej rady	44
4.1.4. Záznamy zo Senátu	46
4.1.5. Záznamy z Libri Gratiarum	47
4.1.6. Korešpondencia panovníkov	48
4.2. Naratívne pramene	53
4.2.1. Kroniky	53
4.2.2. Cestopis: Milión Marca Pola	54
4.2.3. Liber Secretorum Fidelium Crucis Marina Sanuda Torsella	57
Záver	62
Použitá literatúra	65

Úvod

Za dva hlavné objekty svojej práce som si zvolila Benátky a Kilíkiu, resp. Benátsku republiku, Serenissimu, a Kilíkijské kráľovstvo, a mojím cieľom je vysledovať ich vzájomné vzťahy na základe ako naratívnych prameňov tak prameňov úradnej povahy (či už sa jedná o notárske záznamy, kráľovské privilégia alebo korešpondenciu panovníkov), a to v období existencie Kilíkijského kráľovstva, tj. 1198–1375. Na prvý pohľad, ako napovedajú už prídomy poukazujúce na štátne zriadenie, sa jedná o dva rôznorodé celky, obchodnú republiku či komúnu, neskôr signoriu ako typický produkt latinskej civilizácie vrcholného stredoveku na jednej strane, a kráľovstvo kresťanského ľudu orientálnej proveniencie, často chybne radené medzi križiacke štáty na strane druhej. A predsa, pri bližšom pohľade na históriu oboch so zreteľom na vznik, postupné nadobúdanie moci a vyhranenie sa k suverénovi (ktorým bola pre oboch niekoľko stáročí Byzancia), nachádzame zaujímavé paralely. História oboch politických celkov siaha do staroveku, oba sa v stredoveku (Benátky v ranom, arménske kniežatstvá vo vrcholnom) stali integrálnou súčasťou mocnejšieho impéria v podobe provincie alebo vazalského štátu a oba podobnou politickou taktikou krok za krokom sledovali dosiahnutie nezávislosti, čo sa im napokon aj podarilo.

Oba ciele môjho záujmu boli rovnako významnými križovatkami kultúr medzi Západom a Východom: Benátky ako spojnice medzi latinským Západom a niekdajším materským centrom, Byzanciou, zároveň vďaka obchodnej povahe svojej republiky udržiavali od približne 9. storočia intenzívne vzťahy aj s Arabmi a celým Stredozemím; Kilíkijské kráľovstvo Veľkého, zaniknutého Arménska bola nárazníkovým štátom Byzancie a ako prvá prichádzala do styku s Arabmi, Seldžukmi či v posledných fázach svojej existencie s Mongolmi a mamelukmi. Navyše od kráľovskej korunovácie Levona II. sa pôvodné tradičné arménske usporiadanie kráľovstva zaodievalo do feudálneho šatu a skrz intenzívne obchodné kontakty, politickú spoluprácu a sobášnu politiku sa stáva zvláštnym, anomálnym kráľovstvom, v ktorom ľud je orientálny, s Európanom nezrozumiteľným jazykom a písmom, kresťanského monofyzitického vyznania (často preto označovaného hlavne v byzantských prameňoch za heretikov), avšak s feudálnym usporiadaním ako kráľovstvá v kontinentálnej Európe.

V úvodných kapitolách by som stručne načrtla tieto paralely politického vývoja oboch štátnych útvarov do počiatku 13. storočia, resp. do korunovácie Levona I., za vlády ktorého môžeme zreteľne vysledovať a analyzovať putá s obchodnými republikami, aj keď zatiaľ len prevažne obchodného charakteru. Vzhľadom na špecifiká arménskych dejín a ich politických

celkov a závislosti na Byzancii budem venovať väčšiu pozornosť Kilíkií, podporiac svoj náčrt pasážami z vybraných naratívnych prameňov lokálnej proveniencie.

Jadrom práce potom bude rozbor konkrétnych (aj keď, žiaľ, nie moc početných) primárnych prameňov dokladujúcich kontakty rôzneho druhu medzi oboma štátmi, ktoré rozdelím do dvoch častí o niekoľkých kapitolách podľa typu prameňa na pramene úradnej a pramene naratívnej povahy. V prvej časti sa zameriam na obchodné privilégiá udeľované Benátkam kilíkijskými panovníkmi a ich rozboru a popíšem špecifiká kilíkijského prostredia obchodu, pokúsiac sa vytvoriť aspoň približný obraz benátskej (nielen) obchodnej komunity v Kilíkií na pozadí obecných dejín benátskeho obchodu a benátskej politiky v danom období vo všeobecnosti. Taktiež nemôžu chýbať exempláre úradnej korešpondencie medzi arménskym kráľom a benátskym dóžom, ako aj záznamy z nosných benátskych republikánskych úradov ako bol Senát či Veľká rada, spolu so záznamami notárskymi. V druhom oddieli budú rozobraté pramene naratívne, benátskej aj arménskej proveniencie, avšak také, ktoré nejakým spôsobom reflektujú vzájomné vzťahy. Mimo stručných zmienok v kronikách bude samostatná kapitola venovaná obrazu Kilíkie, ako nám ju zachoval vo svojom cestopise benátsky obchodník Marco Polo, a ďalej predstavím málo známe dielo benátskeho literáta a geografa Marina Sanuda staršieho prezývaného Torsello z prvej poloviny 14. storočia, ponúkajúce obsiahly a podrobný plán na ďalšiu (nikdy neuskutočnenú) kruciádu s cieľom záchranu svätých miest a podania pomocnej ruky kilíkijskému kráľovstvu, ktoré márne už niekoľko desaťročí apelovalo na európskych mocnárov.

V práci som čerpala zo širokého záberu prameňov naratívnej povahy a z maxima dostupných prameňov sekundárneho charakteru. Pre úvodné kapitoly stručne načrtávajúce vývoj arménskych dejín do mnou sledovaného obdobia doložitelných vzťahov s Benátkami som čerpala z niekoľkých na informácie bohatších diel arménskej proveniencie, a to z kroniky Matúša z Edessy,¹ ktorá je najbohatšia na udalosti spojené so zánikom Veľkého Arménska opísané do najmenších detailov, ktorú som mala k dispozícii v jej latinskej edícii a ktorú som využila pre obdobie 11. a prvej poloviny 12. storočia, a z nasledujúcich z kroník datovaných do 13. storočia: z rýmovanej kroniky doktora Vahrama z Edessy,² kroniky korikoského grófa Hetuma,³ kroniky Kirakosa z Gandžaku⁴ a z kroniky generála Smbata, brata kráľa Hetuma I.⁵

---

¹ DOUSTOURIAN, A. E. *The Chronicle of Matthew of Edessa*. Lanham-New York-London: University Press of America, 1993.

² *Chronique rimée des rois de la Petite Arménie*, par le docteur Vahram d'Édesse, in: RHC Arm.

³ *Table chronologique de Héthoum, comte de Gorigos*; in: RHC Arm.

⁴ BEDROSIAN, Robert. Kirakos Ganjaket'si' s History of the Armenians, <http://www.attalus.org/armenian/kgtoc.html>.

Uvedené kroniky vyšli vo francúzskej edícii *Recueil des historiens des croisades* a sú dostupné online. Kroniky sú v nej uvedené dvojjazyčne – staroarménsky, z ktorej verzie som čerpala, a vo voľnejšom francúzskom preklade. V závere som využila kroniku františkána Jeana Dardela, ktorá je z drvivej väčšiny venovaná posledným rokom existencie Kilíkijského kráľovstva a predovšetkým vláde posledného kráľa Levona V.⁶

Pre benátske dejiny som mala k dispozícii o niečo málo širšiu naratívnu pramennú základňu. Pre staršie dejiny, resp. dejiny do počiatku 13. storočia, je nepochybne najvýznamnejším prameňom kronika Jána diakona.⁷ Mimo nej som čerpala z kroniky dóžu Andrea Dandola,⁸ a pre 13. a 14. storočie som okrajovo využila diela Andrea Navagera⁹ a Marina Sanuda.¹⁰ Pre lepšiu ilustráciu niektorých dôležitých dejinných udalostí, ktoré sú mnohointerpretovateľné, som siahla aj pre *Anály Franského kráľovstva*.¹¹ Z prameňov úradnej povahy som čerpala z listín vyšlých v edícii Roberta Cessiho *Dokumenty týkajúce sa benátskych dejín*¹² a rovnako z regist *Traktáty s Byzanciou 992-1198* historika Pozzu a najznámejšieho súčasného talianskeho byzantinológa Ravegnaniho.¹³ Čo sa týka rozboru prameňov naratívnej povahy, v práci hovorím o cestopise Marca Pola¹⁴ z prelomu 13. a 14. storočia, a o veľkolepom pláne Marina Sanuda Torsella na záchranu Svätej zeme zo 14. storočia, ktorý som využila v jeho anglickej edícii.¹⁵

Úradné dokumenty, ktoré som využila v jadre svojej práce, pochádzajú z drvivej časti z vyčerpávajúcej zbierky otca Ghewonda Ališana z rádu mechitaristov od San Lazzara v Benátkach, historika a vedúcej osobnosti arménskeho obrodeneckého hnutia, ktorý koncom 19. storočia vydal obsiahle dvojzväzkové dielo podrobne sa venujúce dejinám priesečníkom

---

⁵ *Chronique du Royaume de la Petite Arménie*, par le connétable Sêmpad, in: RHC Arm.

⁶ *Chronique d'Arménie* par Jean Dardel, in: RHC Arm.

⁷ Giovanni Diacono, *Cronaca Veneziana*, in: MONTICOLO, Giovanni. *Cronache veneziane antichissime*. Roma: Forzani E C. Tipografi del Senato, 1890, vol. 1.

⁸ *Andrae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta*, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728.

⁹ *Andrae Naugerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII*, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

¹⁰ *Vitae Ducum Venetorum italice scriptae ab origine urbis, sive ab anno CCCCXXI usque ad annum MCCCCXCIII*, auctore *Marino Sanuto*, Leonardi filio, patricio veneto, in: MURATORI, L.A. *Rerum Italicarum Scriptores*, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

¹¹ *Annales regni Francorum*, in: MGH, SS rer. Germ. 6.

¹² CESSI, Roberto. *Documenti relativi alla storia di Venezia*. Padova: Gregoriana editrice, 1942; vol. I. secoli V – IX.

¹³ POZZA, Marco; RAVEGNANI, Giorgio. *I trattati con Bisanzio 992 – 1198*. Venezia: Cardo, 1993.

¹⁴ POLO, Marco. *I viaggi in Asia, in Africa, nel Mare dell'Indie descritti nel secolo XIII detto Il Milione*. Parma: Pietro Fiaccadori, 1843.

¹⁵ LOCK, Peter. *Marino Sanudo Torsello, The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross. Liber Secretorum Fidelium Crucis*. Farnham: Ashgate, 2011.

Benátok a Arménov, v ktorom zhromaždil všetky dostupné pramene, v ktorých je neraz Arménsko spomenuté len jednoslovne, z archívov všetkých štátnych útvarov Benátskej republiky.¹⁶ Mimo to benátsky archív vydal zo svojich zbierok primárne pramene týkajúce sa predovšetkým obchodných privilégií arménskeho kráľa Benátčanom, a to v edícii Alessia Sopracasu.¹⁷ Listiny, ktoré v tejto edícii neboli dostupné, tj. pre porovnanie privilégií udelené Janovčanom, som čerpala z Pokladnice arménskych listín Victora Langloisa.¹⁸

Čo sa sekundárnej literatúry týkala, čerpala som predovšetkým z rozsiahlych vyčerpávajúcich zväzkov arménskych vedcov vydaných vo francúzštine – nesporne najväčšími osobnosťami so záberom na kilíkijské dejiny sú Claude Mutafian¹⁹ či Gérard Dédéyan.²⁰ Samozrejme je nevyhnutné spomenúť zmieneného Ghewonda Ališana, z ktorého som mimo jeho edície primárnych prameňov čerpala aj z jeho monografie o Levonovi I. Nádherom.²¹ Túto základnú literatúru som doplnila článkami Viady Arutjunovej-Fidanjan²² alebo Isabelle Brouselle.²³ Celkovo však arménske dejiny Kilíkie vstúpili do záujmu historikov až v 90-tych rokoch a zďaleka sa netešia tak veľkej obľube ako staroveké arménske dejiny či naopak, obdobie pod nadvládou Osmanskej ríše či Prvej republiky z rokov 1918-1920. K predkilíkijským dejinám som mimo iné využila dielo amerického byzantinológa Petra Charanisa²⁴ alebo súčasného konštantínopolského arcieparchu a pápežského vyslanca pre mechitaristickú kongregáciu Sv. Lazara v Benátkach pána Levona Boghosa Zekiyana o bagratovskej ére arménskych dejín.²⁵ Pre benátske dejiny to boli predovšetkým publikácie najvýznamnejších benátskych medievistov Roberta Cessiho,²⁶ Gherarda Ortallioho²⁷ či Giorgia

---

¹⁶ ALISHAN, Ghewond M. *L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV.* Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte II.

¹⁷ SOPRACASA, Alessio. *I trattati con il regno armeno di Cilicia.* Roma: Viella, 2001.

¹⁸ LANGLOIS, Victor. *Le Trésor des Chartes d'Arménie ou Cartulaire de la chancellerie royale des Roupéniens.* Venise: Typographie arménienne de Saint-Lazare, 1863.

¹⁹ Predovšetkým MUTAFIAN, Claude. *L'Arménie du Levant. (XIe-XIVe siècle).* Tome I. Paris: Les Belles Lettres, 2012.

²⁰ Napríklad DÉDÉYAN, Gérard. *Les princes arméniens de l'Euphratèse et l'Empire byzantin (fin XIe – milieu XIIe S.),* in: *L'Arménie et Byzance. Histoire et culture.* Paris: Publications de la Sorbonne, 1996.

²¹ ALISHAN, Ghewond M. *Léon le Magnifique. Premier roi de Sissouan ou de l'Arménocilicie.* Vénise: St. Lazzare, imprimerie Mekhitariste, 1888.

²² ARUTJUNOVA-FIDANJAN, Viada. *L'image de l'empire byzantin dans l'historiographie arménienne médiévale (Xe – Xie siècle),* in: *L'Arménie et Byzance. Histoire et culture.* Paris: Publications de la Sorbonne, 1996.

²³ BROUSSELLE, Isabelle. *L'intégration des Arméniens dans l'aristocratie byzantine au IXe siècle;* in: *L'Arménie et Byzance. Histoire et culture.* Paris: Publications de la Sorbonne, 1996.

²⁴ CHARANIS, Peter. *The Armenians in the Byzantine Empire.* Lisboa: Livraria Bertrand.

²⁵ ZEKIYAN, Levon Boghos. *The Bagratid Era in Armenian History (804 – 1080). Last splendours and the political dusk of Greater Armenia.*

²⁶ CESSI, Roberto. *Le origini del ducato veneziano.* Napoli: A. Morano editore, Tipi Morano, 1951.

Cracca,²⁸ a pre lepšie pochopenie fungovania benátskych zámorských kolónií mi boli najprínosnejšími publikácie Jacobyho,²⁹ Runcimana,³⁰ Balarda³¹ alebo výnimočná česky vydaná publikácia o benátskom obchode z pera Bernarda Doumerca.³² Pre štruktúry štátu a paralely s Byzanciou je prehľadnou bakalárska práca môjho benátskeho kolegu Lucu Mezzarobu,³³ rovnako som sa však, kde to bolo vhodné, odvolala na svoju prehľadovú bakalársku prácu, ktorá mapovala vývoj Benátok ku komunálnemu zriadeniu.³⁴

---

²⁷ ORTALLI, Gherardo: Il ducato e la „civitas Rivoalti“: tra carolingi, bizantini e sassoni; in: CRACCO, Giorgio; ORTALLI, Gherardo; CRACCO RUGGINI, Lellia; PAVAN, Massimiliano. Storia di Venezia. Vol. 1. Origini – età ducale. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana fondata da Giovanni Treccani, 1992.

²⁸ CRACCO, Giorgio. Un „altro mondo“. Venezia nel Medioevo dal secolo XI al secolo XIV. Torino: Utet libreria, 1986.

²⁹ JACOBY, David. The Venetian government and administration in Latin Constantinople, 1204-1261: A State within a State; in: ORTALLI, Gherardo; RAVEGNANI, Giorgio; SCHREINER, Peter. Quarta Crociata. Venezia-Bisanzio-Impero Latino. Venezia: Istituto veneto di scienze, lettere ed arti, 2006.

³⁰ RUNCIMAN, Steve. L'intervento di Venezia dalla prima alla terza Crociata. in: Venezia dalla prima crociata alla conquista di Costantinopoli del 1204. Firenze: G. C. Sansoni, 1965.

³¹ BALARD, Michel. Les Latins en Orient (X.-XV. siècle), in: JACOBY, David. Latins, Greeks and Muslims: encounters in the Eastern Mediterranean, 10th-15th centuries. Farnham: Ashgate Variorum, 2009.

³² DOUMERC, Bernard. Benátky a jejich impérium ve Středomoří 9.-15. století. Praha: Karolinum, 2017.

³³ MEZZAROBBA, Luca. Il bizantinismo dei dogi di Venezia. Tesi di laurea. Venezia: Università Ca' Foscari, 2014/2015.

³⁴ RESEKOVÁ, Simona. Severotaliánske komúny v štaufskom období. Bakalárska práca. Praha: Univerzita Karlova, 2015.

1. Arménsko vo vrcholnom stredoveku – zrod a zánik bagratovského kráľovstva

Dejiny arménskeho národa oscilujú od dejín mocných a nezávislých štátnych celkov po stáročia trvajúce medziobdobia závislosti na mocnejších impériách, kedy bolo územie obývané Arménmi rozdelené medzi viacerou navzájom nevražiacich veľmocí. Od pádu starovekej ríše Tigrana Veľkého v polovici 1. storočia pñl., rozprestierajúcej sa od Alexandretského zálivu po Kaspické more, s ktorým dosiahol arménsky národ vrchol svojho územného rozmachu ako politicky nezávislý útvar, nastáva obdobie trvajúce stáročia, kedy je územie obývané Arménmi rozdelené neustále sa pohybujúcou hranicou podľa výbojov susedných veľmocí, a striedavo časť územia spadá pod západnú, časť pod východnú oblasť, pričom aj stupeň závislosti sa mení od samostatného politického celku cez vazalský štát po plnú inkorporáciu do územia ríše. Jedna časť Arménov je tak v rovnakom čase poddanými Východorímskej ríše, neskôr Byzancie, druhá spadá pod sasánovskú Perziu či pod abbásovský kalifát.

Dôležitý je rok 428, kedy s pádom arsakovského Arménska a s jeho plným začlenením do sasánovskej Perzie zaniká na viac než štyri stáročia samostatný arménsky štát. Na prelome 6. a 7. storočia sa územie Arménov dostáva vďaka výbojom cisárov Mauríka a Heraklea na pár desaťročí pod byzantskú správu, pokiaľ roku 645 neobsadia územie Arabi. Zlom prichádza v 9. storočí, kedy vzhľadom na nepodarené protiarabské povstanie vedené urodzeným rodom Mamikonjanových v poslednej tretine 8. storočia, ktorí následne „*nielen rezignovali na rolu protagonistov arménskej politickej scény, ale prakticky z nej zmizli*“, preberá pomyselné mocenské vedenie v regióne rod Bagratovcov, majúci svoje základne na celom južnom Kaukaze a ťažiaci zo svojho starodávneho pôvodu a dedičného titulu thagadira alebo toho, kto korunuje kráľa.³⁵ Už storočie vzad započalo upevňovanie moci kalifových emisárov, lokálnych vladárov, ktorí sa postupom času stali temer autonómnyimi vladármi, čo roku 804 využíva bagratovský lokálny vládca Ašot IV. Krvilačný a znovu zavádza do praxe titul išchan (knieža), ktorý je následne oficiálne uznaný aj samotným Harunom al-Rašídom. Na jednej strane tak začína postupná opätovná emancipácia arménskej šľachty, na strane druhej však kalifát nemieni ustúpiť úplne a akonáhle sa bagratovská moc v polovici storočia

---

³⁵ ZEKIYAN, Levon Boghos. The Bagratid Era in Armenian History (804 – 1080). Last splendours and the political dusk of Greater Armenia; s. 17: „...the Mamikonids not only gave up their role of protagonists of the Armenian political scene, but practically disappear from it.“

vnútorne destabilizuje, vyraža kalif na trestnú výpravu s cieľom podrobiť si slabšie územia a zdecimovať miestnych vzráhajúcich sa veľmožov.³⁶

Situácia sa však obracia v arménsky prospech s nástupom Bazila I. na trón a so zahájením ofenzívy smerom na východ. To využíva potomok Ašota IV. Ašot V., ktorý sa prehlasuje kráľom (išchanac išchan, knieža kniežat) a následne je roku 885 v Bagarane korunovaný ako od kalifa al-Mutabida, obávajúceho sa vzrastajúcej moci západnej nepriateľskej veľmoci, tak krátko nato aj od samotného byzantského cisára.³⁷ Po štyroch storočiach tak Arméni dosahujú opätovnej samostatnosti a po období konsolidácie politickej moci nastáva približne storočie trvajúce obdobie pax bagratica, bagratovského mieru, ktoré končí smrťou Ašota III. Milostivého a rozdelením kráľovstva na niekoľko menších celkov, z ktorých každý jeden si nárokoval na vedúce postavenie a kráľovskú kontinuitu.

S úspešnou byzantskou ofenzívou cisára Bazila I. (mimochodom, cisára arménskeho pôvodu) do východných oblastí okupovaných Arabmi približne od roku 927 súvisí aj politika presídľovania obyvateľstva hraničných oblastí, ktorej doklady však môžeme nájsť už za cisára Justiniána. V omnoho výraznejšom merítku ju však zavádza Maurícius v 7. storočí, ktorý podľa *Historia Heraklia* od Sebea uzatvoril dohodu s perzským kráľom o obojstrannom presídlení obyvateľstva spoločných hraníc do vnútrozemia, v Byzancii šlo predovšetkým o Thrákiu.³⁸ Ďalšie veľké presuny nasledovali mimo iných oblastí aj na Sicíliu za cisára Nikefora I., do Kalábrie za cisára Nikefora Fóka koncom 9. storočia či o storočie neskôr za jeho menovca, tentokrát na Krétu. Už od Mauríkiá tvorili Arméni dominantnú časť byzantskej armády, nakoľko príchod Slávov na Balkán zabránil regrutovaniu z tradičných oblastí a od 9. storočia do obdobia kruciád boli jej najvýznamnejšou zložkou, kedy v podstate každá veľká vojenská figúra bola aspoň z časti arménskeho pôvodu.³⁹ Mimo armádu však boli Arméni plne inkorporovaní aj medzi aristokraciu, kde rovnako zastupovali najväčšiu negrécku zložku,⁴⁰ nakoľko byzantská aristokracia bola funkčnou a nezáležalo ani tak na pôvode, ako na schopnostiach či priazni vládnuceho cisára.

Politika presídľovania mala za cieľ prioritne vyhnúť sa prípadným problémom, nakoľko negrécke národnosti na križovatkách viacerých národov a ríš boli považované za nestabilný a nepríliš verný element. Obyvateľstvo sa tak presunulo zo svojho pôvodného

---

³⁶ Tamtiež, s. 23.

³⁷ Tamtiež s. 25.

³⁸ CHARANIS, Peter. *The Armenians in the Byzantine Empire*. Lisboa: Livraria Bertrand; s. 15.

³⁹ Tamtiež, s. 35.

⁴⁰ BROUSSELLE, Isabelle. *L'intégration des Arméniens dans l'aristocratie byzantine au IXe siècle*; s. 43.

prostredia do iných, málo zaľudnených oblastí ríše. Ako však výstižne zhrňuje Charanis, práve v 11. storočí, kedy začali seldžucké nájazdy, to bolo politika krátkozraká a kontraproduktívna, nakoľko Gréci „odstránili prvok, ktorý, bojujúc za svoju zem, mohol tieto nájazdy zastaviť. Avšak, čo je dôležitejšie, presuny Arménov oslabili pozíciu ríše v regiónoch, do ktorých boli usadzovaní. V niektorých regiónoch, ako napríklad v Kappadokií, ich usídľovanie narúšalo sociálnu a etnickú konzistenciu a vytváralo tak vážne napätie, kdežto v ostatných, ako napr. v Kilikií či v severnej Sýrii, boli novousadlíci pripravení začať separatistické akcie akonáhle sa k tomu naskytla vhodná príležitosť.“⁴¹

V 11. storočí teda máme arménske kráľovstvo fungujúce na spôsob federácie, kedy jednotlivé rody vládli svojim rodovým kniežatstvám s titulmi kniežat (išchanov), avšak uznávali formálnu zvrchovanosť bagratovského rodu s titulom kráľa, kniežaťa kniežat, ktoré patrilo bagratovskému kráľovskému rodu sídliacemu od roku 961 v novopostavenom kráľovskom meste Ani, s ktorým boli aspoň nepatrne rodovo previazaní a s ktorým kooperovali.

Kým v 9. a v 10. storočí Byzancia oficiálne uznávala arménskych kráľov za suverénov a politických partnerov v boji proti Arabom, v 11. storočí sa karta pomaly začína obracať a Konštantínopol sleduje plné podmanenie si jednotlivých kniežatstiev a kráľovstiev, ktoré popri byzantských záboroch jednotlivých oporných bodov vo východných provinciách tvoria ostrovy nezávislého územia, a to, pokiaľ to ide, oficiálnou cestou. Územia arménskych panovníkov priamo nenapáda, avšak vytvára nátlak, neváhajúc pritom spoľčiť sa aj so susednými emirmi, a presvedča panovníka, aby svoje državy odstúpil cisárovi výmenou za správu miest alebo pevností vo vnútrozemí a za držbu titulu, avšak podľa Cheyneta sa nemožno domnievať, že „kniežatá vo zverených pevnostiach disponovali oficiálnou autoritou, skôr im náležal peňažný príjem z územia a vlastnili tam majetok, avšak nie je mysliteľné, že by im cisár ponúkol dedičné posty stratégov či vojvodov.“⁴² Ako prvý odstúpil svoje kráľovstvo Vaspurakan roku 1022 kráľ Senekerim, ktorý bol ako prvý nútený čeliť prvému seldžuckému nájazdu a po zrelej úvahe vyslal do Konštantínopolu posolstvo o odstúpení práv na zem

---

⁴¹ CHARANIS, Peter. The Armenians in the Byzantine Empire. Lisboa: Livraria Bertrand, s. 52: „...had removed the element which, fighting for its native land, might have checked this raids. But more important, the displacement of the Armenians weakened the position of the empire in the regions in which they were settled. For, in some of these regions as, for instance, in Cappadocia, their settlement disturbed the social and ethnic complexion and so created serious tensions, while in others, as for instance, Cilicia and northern Syria, the new settlers were ready to start separatist movements the moment the opportunity presented itself.“

⁴² CHEYNET, Jean-Claude. Les Arméniens de l'empire en Orient de Constantin X à Alexis Comnène (1059-1081), s. 69: „...il n'en faut point déduire que le prince y exerçait une autorité officielle; il touchait certains revenus fiscaux sur ces territoires et y possédait des propriétés, mais il n'est pas concevable que l'empereur ait offert des postes héréditaires de stratèges ou de ducs.“

svojich predkov, a a výmenu obdržal Sebaŕteu.⁴³ Nasledovalo nútené odovzdanie Ani, hlavného kráľovstva, od kráľa Gagika II. v roku 1045 výmenou za Caesareu, ktorý bol k tomuto donútený priamo v Konštantínopole, kam ho cisár zavolať pod falošnou zámienkou, a odovzdanie ktorého znamená koniec bagratovského kráľovstva, jestvujúceho necelé dve storočia.⁴⁴ Posledným odstúpením kráľovstvom bolo kráľovstvo Gagika z Karsu, ktorý sa najprv obratne vyhol seldžuckému útoku a následne kráľovstvo odstúpil Byzancii výmenou za Džamndawu.⁴⁵

Samotné stanovisko kronikárov a ich optika na predávanie správy pôvodne arménskeho územia do rúk Byzancie v priebehu 10. a 11. storočia je nejednotné a mení sa v závislosti od miesta pôvodu autora a od jeho historického odstupu od vykresľovaných udalostí. Arutjunova-Fidanjan si vo svojej štúdií o obraze Byzancie v arménskych prameňoch všima, že tento obraz sa mení od kladného, kedy je Byzancia opisovaná ako jediný spojenec Arménov v boji proti Arabom v 9. storočí, cez tvrdohlavú snahu autorov - súčasníkov hájiť byzantský zábor a vidieť v ňom snahu o efektívnejšie spravovanie okrajových oblastí ríše až po vyslovene negatívny obraz byzantských cisárov vykreslených ako prefikovaných zradcov a zábor arménskych kniežatstiev ako tristnú epizódu arménskych dejín.⁴⁶ Tento posledný rys je najzjavnejší u kronikára 12. storočia Matúša z Edessy, z mesta s prevahou arménskeho obyvateľstva, ktorý otvorene označuje Grékov za zradcov a heretikov pri príležitosti vynúteného odovzdania Ani a zbavenia kráľa Gagika II. moci: „*A tak sa stal Gagik cudzincom medzi krutým a zákerným gréckym národom. Každopádne, kamkoľvek sa arménsky kráľ vybral, spôsoboval gréckemu národu veľa škôd prostredníctvom svojich skutkov, ktoré ich zahanbovali, a nakoľko bol kráľom, Rimania sa ho báli. Odtedy Gagik vždy choval v srdci hlboký žiaľ za trónom svojich predkov, ktorý odpadlický a zákerný národ heretikov získal zradou.*“⁴⁷ Rovnako je kronika popretkávaná epizódami nepriateľstva cisára

---

⁴³ DOUSTOURIAN, A. E. The Chronicle of Matthew of Edessa. Lanham-New York-London: University Press of America, 1993; s. 45.

⁴⁴ Je nutné dodať, že byzantská držba Ani netrvala dlho a roku 1064 sa niekdajšia bagratovská metropola stáva korisťou sultána Alp Arslana, vid'. DOUSTOURIAN, A. E. The Chronicle of Matthew of Edessa. Lanham-New York-London: University Press of America, 1993; s. 102.

⁴⁵ Tamtiež, s. 104.

⁴⁶ Pozri ARUTJUNOVA-FIDANJAN, Viada. L'image de l'empire byzantin dans l'historiographie arménienne médiévale (Xe – Xie siècle), in: L'Arménie et Byzance. Histoire et culture. Paris: Publications de la Sorbonne, 1996.

⁴⁷ DOUSTOURIAN, A. E. The Chronicle of Matthew of Edessa. Lanham-New York-London: University Press of America, 1993; s. 72: „Thus Gagik became an alien among the cruel and malicious nation of the Greeks. Nevertheless, wherever the Armenian king went, he caused the nation of the Greeks much distress through his various deeds which brought disgrace upon them; for, because he was a king, he was feared by the Romans. Yet Gagik always nurtured profound grief in his heart for [having lost] his ancestral throne, which the apostate and perfidious nation of heretics had treacherously seized.“

voči Arménom, ktoré sa odohrávajú podľa stále rovnakej šablóny, kedy sa na scéne objavia neprajníci z radov „Rimanov“, ktorí navádzajú cisára, aby podnikol kroky voči Arménom ako nestabilnému elementu (pravdepodobne najväčšie rozpaky budila arménska viera, nakoľko arménska historiografia neraz rozlišuje hlavných protagonistov dejín podľa kritéria chalcedónskej či nechalcedónskej viery), ako bolo tomu napríklad pri okupácii Sebastej a pri opise bitky pri Mantzikerte z roku 1071, kde každopádne následný vývoj udalostí svedčí o arménskej vernosti (cisár ponechal velenie dvom arménskym princom, ktorý v bitke zahynuli – a už len samotný fakt, že ponechal velenie predstaviteľom národu, ktorý bol v jeho očiach očierňovaný, je zaujímavý) a naopak, o zrade pečenežských a oguzských oddielov.⁴⁸ Záverom sa dá vydedukovať, že kronikár už s odstupom času na byzantský zábor nahliada ako na podmanenie si arménskeho národa, jeho zotročenie a stratu samostatnosti, čím aj v skutočnosti bol: „*A týmto spôsobom bol arménsky národ zotročený, a celá krajina pokrytá krvou, ktorá sa ako more vlnila od jedného konca po druhý. Náš starodávny domov bol zničený a vydrancovaný. Základy arménskej domoviny boli vyvrátené a otrasené. Neostala žiadna nádej na oslobodenie a boli sme odsúdení k otroctvu bol neveriacimi a cudzími barbarmi.*“⁴⁹

1.1 Prípád Eufratézie

Mimo tradičnej politiky presídľovania novozískaných území, kam môžeme zaradiť aj napr. odovzdanie novodobytej pevnosti do správy vernému arménskemu vazalovi ako to bolo napríklad s Tarsom či Edessou, sa nám teda na scéne objavuje aj politická emigrácia súvisiaca s výmenou územia, ďalej však aj spontánna masová emigrácia spôsobená seldžuckými nájzdami, a to predovšetkým do tzv. Eufratézie, územia viac-menej korešpondujúceho s rovnomenným thematom a pozostávajúce z miest a ich príľahlých území v povodí horného toku Eufratu. Dédéyan vo svojej štúdií podrobne vyvodzuje, že napriek tomu, že do oblasti pozostávajúcej zo štyroch provincií rozdelených podľa hlavných mestských centier (z najvýznamnejších spomeniem Melitene, Maraš alebo Edessu) začali Arméni masívne prúdiť od seldžuckých nájzdov, zaznamenávalo toto územie arménsku prítomnosť aspoň v malej mierke už od raného stredoveku (nepočítajúc, samozrejme, s neskorým starovekom, kedy bolo územie súčasťou rozsiahlej ríše Tigrana Veľkého a arménska populácia, pravdepodobne,

---

⁴⁸ DOUSTOURIAN, A. E. The Chronicle of Matthew of Edessa. Lanham-New York-London: University Press of America, 1993; kpt. 57, s. 132.

⁴⁹ Tamtiež, s. 104: „In this manner the Armenian nation was enslaved, and the whole country was completely filled with blood, which like a sea endulated from one end to the other. Our ancestral home was destroyed and despoiled. The foundations of the Armenian homeland were uprooted and shaken. No hope of deliverance remained, and we became subjected to servitude under infidel peoples and alien savages.“

prevažovala) či už sa jednalo o nútené presídlenie byzantských Arménov alebo perzekvovaných paulikiánov, o čom je najvýstižnejším dôkazom pomenovanie Armenia, ktoré sa vzťahovalo na pomenovanie temat viac-menej korešpondujúcich s danou oblasťou tak, ako sa vyvíjali v čase.⁵⁰ V podstate bolo toto územie striedavo súčasťou Byzancie, Perzie alebo arabského záboru.

Významnejšie sa však Eufratézia objavuje v prameňoch až s postavou Filaréta Brachamia, popredného veliteľa vojsk Romana IV. Diogena, ktorý „*sa osvedčil ako jediný vodca schopný zaistiť ochranu populácie na juhovýchodnej hranici Byzancie po katastrofe pri Mantzikerte.*“⁵¹ Práve situácia po byzantskej porážke pri Mantzikerte z roku 1071 ukázala, nakoľko vratká a nestabilná bola byzantská držba východných provincií, kedy sa jednotliví páni-držitelia pevností rozdelili na dva fronty strániace zosadenému cisárovi Romanovi IV. Diogenovi alebo uzurpateľovi Michalovi VII. Filaretos, stúpenec cisára Romana, započal výboje z Marašu, ktorého bol stratégom, do susednej Melitene, do Rabanu, Kesunu a Edessy, a v priebehu niekoľkých rokov obsadil všetky oporné body Eufratézie. Keď sa na trón dostal Nikefor Boniates, potvrdil Filaretovu reálnu moc spätným udelením vojenskej funkcie domestika tón scholón a dvorského titulu kuropalata, ako bolo spravidla v Byzancii zvykom akonáhle sa ustálila vnútropolitická situácia. Filarétovo panstvo však netrvalo dlho a po strate Edessy v 1087 sa uchýľuje do Marašu, kde roku 1090 umiera. Jeho panstvo si podelili jeho potomkovia a veliteľia a tak na prelome storočí vidíme Maraš v držbe Filarétových synov, Melitene v rukách veliteľa Gabriela či Edessu v držbe Thorosa, Filarétovho švagra.⁵²

Vzťah Eufratézie alebo jednotlivých správnych oblastí okolo najvýznamnejších miest v povodí Eufratu k Byzancii bol nejednoznačný a miestni páni oscilovali medzi vzdialeným Konštantínopolom a bližšími križiackymi štátmi podľa toho, čo bolo aktuálne výhodnejšie pre nich samotných. Na jednej strane disponovali oficiálne zverenou mocou z Konštantínopolu, navonok prezentovanou dvorskými titulmi a funkciami, ktorými sa páni otvorene honosili, a nebrali za prekážku byť titulovaný za byzantského a zároveň seldžuckého hodnostára,⁵³ na

---

⁵⁰ Pre podrobnejší popis vývoja oblasti pozri: DÉDÉYAN, Gérard. Les princes arméniens de l'Euphratèse et l'Empire byzantin (fin XIe – milieu XIIe S.), in: L'Arménie et Byzance. Histoire et culture. Paris: Publications de la Sorbonne, 1996; s. 79.

⁵¹ Tamtiež, s. 81: „...s'était avéré le seul chef capable d'assurer la protection des populations sur la frontière sud-orientale de Byzance, après le désastre de Manazkert.“

⁵² Tamtiež, s. 83.

⁵³ Gabriel pán Melitene, sa honosil titulom kuropalata, emira a vojvodu, Thoros z Edessy bol vojvoda a kuropalates, Vasil Lúpežník sebastos – tituly však náležali, samozrejme, tomu, kto bol do svojej dŕžavy dosadený právoplatným byzantským cisárom alebo ho tento spätne uznal, vid'. DÉDÉYAN, Gérard. Les princes arméniens de l'Euphratèse et l'Empire byzantin (fin XIe – milieu XIIe S.), in: L'Arménie et Byzance. Histoire et culture. Paris: Publications de la Sorbonne, 1996; s. 83.

strane druhej zadržovali odovzdávanie dávok do Konštantínopolu a nechávali si ich pre vlastnú potrebu. Žiarivým príkladom politiky bližšieho plášťa bol najmocnejší pán oblasti, tzv. Vasil Lúpežník, ktorý v roku 1103 adoptoval Bohemonda, vládcu Antiochie po tom, čo zaňho zaplatil výkupné moslimským danišmendovcom a zaistil si tak potencionálnu podporu susedného kniežatstva. Keď sa však na antiochijskom tróne objavil výbojne naladený Tankréd spravujúci aj Edessu, Vasil Lúpežník žiadal a obdržal pomoc vo forme pečenežskej jednotky od byzantského správcu v Kilíkií na vyhnanie antiochijských z Edessy. Byzancia však v konečnom dôsledku nebrala ohľad na lojalitu jednotlivých pánov Eufrázie a osud samotného Vasila Lúpežníka bol spečatený po podpise zmluvy z 1108 medzi Byzanciou a križiackymi štátmi o územnom rozdelení, ktoré nebralo ohľad na Vasilove panstvo, a to sa tak ocitlo v obklúčení latinských štátov. Roku 1112 stráca Raban v prospech Tankréda, a smrťou jeho syna, ktorého nechal zabiť Balduin z Edessy roku 1115, pripadá niekdajšie panstvo Vasila Lúpežníka definitívne Antiochijskému kniežatstvu.⁵⁴ Obdobne Byzancia zostala ľahostajnou voči osudu ortodoxného Thorosa, pána Edessy, ktorý ponúkol svoju pomoc Balduinovi z Bouillonu, aby ho neskôr ten za pomoci zradcov zbavil vlády a života.⁵⁵

Dôležité je však dodať, že nech arménski páni stranili ktorémukoľvek pretendentovi na trón, v každom prípade odvodzovali svoju moc od Byzancie, o čom svedčí aj kontinuita užívania dvorských titulov, nech bola centrálna moc akokoľvek oslabená, a o samostatnosť sa nateraz nepokúšali, vedomí si svojich limitov a potreby v prípade núdze obrátiť sa na mocnejšieho suseda.⁵⁶

---

⁵⁴ Tamtiež, s. 85.

⁵⁵ DOUSTOURIAN, A. E. *The Chronicle of Matthew of Edessa*. Lanham-New York-London: University Press of America, 1993; s. 169.

⁵⁶ CHEYNET, Jean-Claude. *Les Arméniens de l'empire en Orient de Constantin X à Alexis Comnène (1059-1081)*; s. 77.

2. Kilícia – od Rubena do vzniku kráľovstva

Dejiny vlastnej Kilície sú dejinami dvoch súperiacich rodov, Rubenovcov a Hetumovcov, ktorí dali mená dvom z troch vládnučích dynastií. Probyzantsky orientovaní Hetumovci odvodzovali svoj pôvod od Ochina, zakladateľa dynastie (aj keď pomenovanej po jeho synovi Hetumovi), ktorý mal prísť do Kilície z oblasti Náhorného Karabachu a odňať Turkom pevnosť Lambron roku 1073, ako uvádza Samuel z Ani,⁵⁷ čo však Cheynet vyvracia ako anticipáciu udalostí a dodáva, že bolo cieľom kronikárov priradiť tomu ktorému pánovi čo najstarobylejší pôvod.⁵⁸ Pravdepodobnejšia je však verzia, že sa priženil k potomkom kráľa Senekerima z Vaspurakanu, ktorého syn bol nominovaný guvernérom Kilície a Ochina, svojho zaťa, menoval správcom hradov Lambron a Baberon.⁵⁹

Čo sa týka Rubena, podľa väčšiny prameňov sa malo jednať o príbuzného posledného bagratovského kráľa Ani Gagika II., čo však mohlo, samozrejme, mať aj čisto funkčný význam nadviazať na tradíciu zaniknutého kráľovstva a legitimizovať svoje nároky na vládu nad Kilikiou,⁶⁰ každopádne však bol Ruben Gagikovym vazalom, o čom svedčí aj rozmiestnenie jeho držav.⁶¹ To sa dá vyvodiť napríklad z kroniky sparapeta (generála, vrchného veliteľa) Smbata, ktorý vo svojej kronike z 13. storočia označuje Rubena ako „jedného z mnohých kniežat Gagika“,⁶² Vahram z Edessy napríklad vo svojej kronike uvádza Rubena ako nespochybniteľného Gagikovho nástupcu, ktorého takto podľa jeho slov chápali aj jeho súčasníci a stručne uvádza jeho nástup k moci: „Jedno z najvznešenejších kniežat Arménov bol Ruben, z rovnakej krvi ako Gagik, ktorý sa zmocnil pevnosti Kopitar. Keď sa dopočul o smrti Gagika, odišiel so svojou rodinou a prekročil hory Tauru a zostúpil na planiny Frýgie. Hnal sa k pevnosti Gormoloz a usadil sa v nej. Do tých hôr prichádzalo mnoho Arménov a usádzali sa tam. Keď veľký Ruben zavolal, všetci sa k nemu zišli. Vďaka

---

⁵⁷ Mutafian, Claude. L'Arménie du Levant. (XIe-XIVe siècle). Tome I. Paris: Les Belles Lettres, 2012; s. 335.

⁵⁸ CHEYNET, Jean-Claude. Les Arméniens de l'empire en Orient de Constantin X à Alexis Comnène (1059-1081); s. 74.

⁵⁹ ALISHAN. Léon le Magnifique. Premier roi de Sissouan ou de l'Arménocilicie. Vénise: St. Lazzare, imprimerie Mekhitariste, 1888; s. 11.

⁶⁰ CHEYNET, Jean-Claude. Les Arméniens de l'empire en Orient de Constantin X à Alexis Comnène (1059-1081); s. 75.

⁶¹ DÉDÉYAN, Gérard. The Founding and Coalescence of the Rubenian Principality, 1073-1129; in: HOVANNISIAN, Richard G. Armenian Cilicia. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 2008; s. 83.

⁶² Chronique du Royaume de la Petite Arménie, par le connétable Sêmpad, in: RHC Arm.; s.613: „...Rubên yišxanac Gagkay êr:“

*tomu jeho moc vzrástla a stal sa pánom hôr. Všetkých Grékov odtiaľ vyhnal a sám sa tam ujal vlády.*⁶³

Pokúsím sa však vyhnúť nadmernému popisu udalostí a dáť a zamerať sa skôr na jednotlivé tendencie politiky kilíkijských princov. Skutočný územný rozmach a cieľavedomú politiku sledujúcu rozšírenie a upevnenie moci začína až Rubenov syn Konštantín, ktorý narysoval základné línie rubenovskej politiky na celé storočie a v ktorého stopách pokračuje aj jeho brat Levon. Tieto línie jasne zhrnul Dédéyan vo svojej štúdií ako 1) teritoriálnu expanziu na úkor Byzancie, rešpektujúc pritom franské pozície; 2) inštitucionálny vplyv latinských kniežatstiev a sobášna politika s nimi; a 3) nároky na plnú suverenitu nad spravovaným územím.⁶⁴ Expanzívna politika Arménov je na niekoľko rokov prerušená kvôli prvej trestnej výprave cisára Jána II. Komnéna, ktorý odvádza Levona, Thorosovho brata a nástupcu aj so synmi Rubenom a Thorosom do Konštantínopolu, kde prví dvaja umierajú, a situácia sa znovu obracia v prospech Arménov s Thorosovým návratom do zeme roku 1145. Dôvody prepustenia Thorosa nie sú jednoznačné, pravdepodobne si získal Manuelovu priazeň a ten už nebral jeho osobu ako nebezpečnú a umožnil mu tak návrat domov, prípadne Thorosa zanechal v Kilíkie na svojej druhej výprave ako dočasného správcu, kým zaňho nepríde z Konštantínopola grécky náhradník.⁶⁵ Thoros sa však znovu chápe moci, obsadzuje jednotlivé pevnosti (podľa Vahrama z Edessy, Arméni samotní, akonáhle sa dopočuli o jeho príchode a o tom, že sa jedná o Levonovho syna, vyhánali grécke posádky z miest a vítali arménskeho baróna⁶⁶) a upevňuje si moc.

Mimo samotných Grékov však najväčšiu prekážku pre formovanie rubenovského panstva predstavovali práve konkurenční Hetumovci. Tí boli vazalmi Konštantínopolu, svoje dŕžavy dostali od cisára a nevideli dôvod bojovať proti nemu ako to robili Rubenovci, ktorí mali negatívnu historickú skúsenosť s byzantskou spoluprácou a stále na pamäti zradu Gagika II. a ľst'ou stratené bagratovské kráľovstvo. Dôležitým krokom ku zmiereniu dvoch najvznešenejších arménskych rodov bola porážka Hetumovcov bojujúcich na strane Andronika Komnéna, byzantského guvernéra Kilíkie v roku 1152, ktorá vyústila v dohodu

---

⁶³ Chronique rimée des rois de la Petite Arménie, par le docteur Vahram d'Édesse, in: RHC Arm; s. 63: „Yroc' išxan omnə patoweal, Areamřow Gagkay eleal, Řowbēn anown verajayneal, Őkopitaray amroc' kaleal, Jorřam zGagkay mahrn lrweal, Iwrovk' zarmōk'ən yarowc' eal, Ew i Toros leařən eleal, I P'řiwgřoy kořmans iřeal. Dimeal i geōř mi koč'ec' eal, kořmolořow, ew and bnakeal. Yorowm leřinn ēin ekeal Yazgēn Hayoc' ew dadareal. Zamenesean znosa koc' eal Mejōn Řowben ew yink' n yareal. Orovk' eəew zorac' eal, ew zleřnayin kořmans ařeal. Zazgnə Hownac' anti merřeal, ew əztelish yink' nən graweal:“

⁶⁴ DÉDÉYAN, Gérard. The Founding and Coalescence of the Rubenian Principality, 1073-1129; in: HOVANNISIAN, Richard G. Armenian Cilicia. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 2008; s. 85.

⁶⁵ Chronique rimée des rois de la Pétite Arménie, par le docteur Vahram d'Édesse, in: RHC Arm; s. 503.

⁶⁶ Tamtiež s. 504.

o dynastickom spojení oboch rodov skrz sňatok syna hetumovského pána Ošina z Lambronu s dcérou Thorosa II.⁶⁷

Vzťah Byzancie a arménskych barónov v 12. storočí bol rozporuplný – na jednej strane bolo v záujme Byzancie udržať si ich priazeň a dobré vzťahy, ktoré posilňovali udeľovaním dvorských titulov a vojenských a administratívnych hodností, pretože Kilícia trvalo tvorila štít proti islamu. Na strane druhej Komnénovci v pravidelných intervaloch podnikali do oblasti trestné výpravy na demonštráciu moci spojené s dosadením gréckeho guvernéra, kedy síce baróni ustúpili a zložili cisárom hold, ale spravidla po ich odchode znovu zahájili vlastné výboje v snahe o prevzatie moci od gréckych posádok. Rovnako Arméni rozširovali svoje územie na úkor gréckych správcov, avšak bez prerušenia vazalského vzťahu, vyjadreného držbou hodností odzrkadľujúcich sa aj na pečatiach, na druhej strane však razili vlastné mince, nespochybniteľný symbol ašpirácie na obnovenie nezávislosti v neurčitej budúcnosti.⁶⁸ Navyše, už len samotná spolupráca s Frankami, na ktorých Byzancia hľadala ako na votrelcov a potencionálnych uzurpátorov, ich stavala do minimálne podozrivého svetla. Na arménskych barónov je teda z Konštantínopolu nahliadané ako na element, ktorý je ideálne mať poruke a aspoň formálne podrobený, avšak ktorému neradno dôverovať a na ktorý je lepšie dohliadať zdvojenou lokálnou správou. V každom prípade však arménska autonómna politika pravdepodobne nebola braná za príliš veľkú hrozbu pre samotného cisára, keďže v porovnaní s inými pánmi rozhodne žiaden z barónov neusiloval o cisársky trón a prevzatie moci. Arméni si vystačili s lokálnou vládou na etnicky prevažne arménskom území vo viac-menej ustálených geografických obrysoch.

Tiež za Thorosových nástupcov, jeho bratov Stefana a Mleha, neslávnej postavy kilíkijských dejín kvôli jeho paktovaniu s moslimami, pokračuje konsolidácia štátu, a po Mlehovej smrti vysiela cisár Manuel Komnénos naposledy a neúspešne vlastného byzantského guvernéra, ktorý je však Arménmi donútený k odchodu na Cyprus, kde sa prehlasuje kráľom.⁶⁹ Zlom prichádza s rokom 1176 a s byzantskou porážkou pri Myriokefale, po ktorej sa Byzancia definitívne sťahuje zo scény a „zanecháva rubenovskú Kilíkiu čeliť vnútornému nepriateľovi, Hetumovcom, a trom vonkajším nepriateľom: latinom, seldžuckým

---

⁶⁷ MUTAFIAN, Claude. Le Royaume Arménien de Cilicie. Paris: CNRS editions, 1993, 2001; s. 28.

⁶⁸ MUTAFIAN, Claude. The brilliant diplomacy of Cilician Armenia; in: HOVANNISIAN, Richard G. Armenian Cilicia. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 2008; s. 95.

⁶⁹ Tamtiež, s. 34.

*Turkom a vzrastajúcej ajjúbovskej moci pod vedením slávneho Saladína, ktorý sa stal egyptským sultánom v 1169 po zvrhnutí Fatimovcov.*⁷⁰

2.1. Levon II. a jeho cesta ku korunovácii

Pomyselný vrchol arménskych kilíkijských dejín prichádza s vládou baróna Levona II., neskoršieho Levona I., prvého arménskeho kráľa od rozpadu bagratovského kráľovstva storočie vzad. Levon sa ujal vlády po svojom bratovi Rupenovi II. roku 1187, v roku, kedy Jeruzalem, storočný cieľ krížových výprav opätovne padol do rúk neveriacich.

Levon, rovnako ako ďalšia veľká postava súdobej politickej scény, cisár Svätej ríše rímskej Fridrich I. Barbarossa, vo svojej osobe predstavoval spojenie dvoch najvýznamnejších konkurenčných rodov: po matke Rite, ktorá sa po násilnej smrti manžela Stefana a za vyčinenia kráľovského švagra Mleha uchýlila k bratovi na kniežací dvor v Baberone, kde Levon vyrastal v prostredí naklonenom gréckemu suverénovi a kde sa mu pravdepodobne dostalo gréckej výchovy,⁷¹ v jeho žilách kolovala hetumovská krv; po otcovi Stefanovi bol, naopak, z protibyzantsky naladenej, spurnej rupenovskej dynastie, ktorá už temer storočie držala opraty kilíkijskej politiky pevne v rukách. A bol to práve avizovaný príchod cisára Barbarossu, lídra tretej krížovej výpravy, ktorý vnukol Levonovi podnet ašpirovať na kráľovskú korunu práve u západného cisára. *„Stať sa vazalom mocnosti tak vzdialených ako Svätá Stolica a západný cisár bol akt politickej rafinovanosti. Levon v ňom našiel výhodu podrobiť sa čisto len nominálnej suverenite, previazať svoj prípad omnoho užšie než ako sa to týkalo latinských princov v Sýrii a zaistiť si pomoc a ochranu proti starým pánom Kilíkie, Grékom, s ktorými sa dostal do otvorenej opozície a ktorým mohol teraz čeliť beztrešne.*⁷² Arménske knieža by sa tak zaradilo medzi európskych suverénov a pre západné mocnosti by jeho korunovácia znamenala získať nový oporný bod v Levante ako pre politickú a vojenskú spoluprácu proti Seldžukom a Arabom, tak aj materiálne zabezpečenie pre budúce výpravy. Zároveň však musel byť Levon, na ktorého sa už v máji 1189 obrátil pápež Klement III s prosbou o pomoc križiakom, obozretný a kalkulovať s mocným susedom Saladinom –

---

⁷⁰ Tamtiež, s. 97: „...left Rubenid Cilicia confronting an internal foe, the Hetuminds, and three external enemies: the Latins, the Seljuk Turks, and the emerging Ayyubid power under the famous Saladin, who became sultan of Egypt in 1169 after having overthrown the Fatimids.“

⁷¹ Ališan tak usudzuje z faktu, že Lambron a Paperon, tradičné hetumovské centrá, boli vernými poddanými Konštantínopolu a z listinných podpisov Levona, kde samotný podpis bol v alfabete, kdežto kráľovský titul v arménskom písme.

⁷² RHC Arm, introduction; s. LIII: „S'avouer le vassal de puissances aussi éloignées que les saint-siège et l'empereur d'Occident était un acte de politique raffiné; Léon y trouvait l'avantage de ne subir qu'une suzeraineté nominale, de lier sa cause d'une manière plus étroite à celle des princes latins de la Syrie, et de s'assurer des auxiliaires et des protecteurs contre les anciens maîtres de la Cilicie, les Grecs, avec lesquels il rompa ainsi ouvertement et qu'il pouvait maintenant braver avec impunité.“

tomu preto dodával v Levonom mene informácie, avšak nasvietené v tom správnom, priaznivom svetle, katolikos Grigor IV., a obratne tak kamufloval barónove zámery.⁷³

K samotnej korunovácii však nedošlo, nakoľko cisára Fridricha zastihla nečakaná smrť pri prechode rieky Salef už na území Kilíkie 10. júna 1189, len dva dni po tom, čo k nemu dorazili Levonovi vyslanci a uzatvorili dohodu o korunovácii. Tá sa nateraz musela odložiť, pretože právoplatný dedič sa nachádzal doma v Ríši. Levon sa však nevzdal, cisárov sľub pripomenul jeho nástupcovi a synovi Henrichovi VI. a po niekoľkoročných peripetiách sa dočkal korunovácie na Epifániu roku 1199⁷⁴ v katedrále v meste Tars z rúk mohučského arcibiskupa Konráda z Wittelsbachu – a následne obdržal aj korunu od svojho niekdajšieho suveréna, od byzantského cisára Alexia III., snažiaceho sa pravdepodobne v poslednej chvíli pripútať Kilíkiu späť ku Konštantínopolu:

„Keď sa cisár Grékov dopočul, že Frankovia dali Levonovi korunu, taktiež aj on zaslal dary a nádhernú korunu zdobenú zlatom a drahými kameňmi so slovami: „Nevkladaj korunu Rimanov na svoju hlavu, ale vlož namiesto nej tú našu, pretože si bližšie nám než Rímu.“ Avšak kráľ Levon bol múdry muž a neodmietol ani jednu z ponúk oboch kráľov, či už rímskeho alebo konštantínopolského. Namiesto toho odpovedal, že s potešením prijíma obidve, vzdávajúc hold poslom s korunami. A tak bol Levon korunovaný od oboch kráľov.“⁷⁵

---

⁷³ MUTAFIAN, Claude. The brilliant diplomacy of Cilician Armenia; in: HOVANNISIAN, Richard G. Armenian Cilicia. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 2008; s. 99.

⁷⁴ Ohľadom dátumu sa však stále vedú dohady, nakoľko všetci arménski kronikári uvádzajú dátáciu podľa arménskeho letopočtu a arménskeho roku, ktorý končí 30.1., a jednotlivé zdroje sa nezhodujú. Podľa Ališana sa však mohlo jednať o dve rôzne korunovácie – jednu oficiálnu, spojenú „len“ s odovzdaním koruny, a druhú slávnostnú: ALISHAN. Léon le Magnifique. Premier roi de Sissouan ou de l'Arménocilie. Vénise: St. Lazare, imprimerie Mekhitariste, 1888; s. 190.

⁷⁵ BEDROSIAN, Robert. Kirakos Ganjaket'si' s History of the Armenians, <http://www.attalus.org/armenian/kgtoc.html>, kpt. 3: „When the emperor of the Greeks heard that the Franks had given Lewon a crown, he too sent gifts and a beautiful crown adorned with gold and precious stones, and [a message] saying: "Don't put the crown of the Romans on your head, instead put on our crown because you are closer to us than to Rome." But King Lewon was a wise man and he did not decline either of the two kings' offers, either, Roman or Constantinopolitan. Instead, he replied as he pleased and gladly accepted both, giving great tribute to the bearers of the crowns. Thus Lewon was crowned by both kings [g158].“

3. Benátky

Benátky, môj druhý objekt z dvojice štátnych útvarov, na ktorých vzájomné vzťahy sa zameriam, nie sú až tak odlišné od Kilíkie a od jej historického vývoja, ako by sa mohlo zdať, práve naopak. Ako som naznačila v úvode, oba štátne útvary boli útvarmi hraničnými, na križovatkách viacerých civilizácií a kultúr, a oba s týmito prichádzali do kontaktov nielen z pozície svojho geografického umiestnenia, ale aj z obchodného zamerania. Existencia Kilíkijského kráľovstva síce nebola bezpodmienečne založená na obchode, avšak jeho prímorská pozícia v Levante k tomu priam ponúkala – navyše v dobe, kedy zanikli zakladajúce križiacke štáty, znamenala Kilíkiu so svojím dvorným prístavom v Ajaze nenahraditeľný oporný bod.

Benátky si taktiež prešli obdobným politickým vývojom sledujúc osamostatnenie od Byzancie, ktorej nedielnou súčasťou boli od rozpadu Rímskej ríše, a s ktorou na ceste za nezávislosťou udržiavali rôzne formy spolupráce, avšak výsledným produktom tohto historického vývoja nebolo kráľovstvo, ako to bolo v prípade Kilíkie, ale komúna, z ktorej sa v priebehu 13. storočia vyformovala signoria. Práve z tohto uhla pohľadu na dejinný vývoj, ktorý je pre oba mnou sledované celky obdobný, som sa rozhodla načrtnúť dejiny Benátok do nadviazania diplomatických a obchodných vzťahov s Kilíkiou.

3.1.Náčrt historického vývoja Benátok do roku 1204

Benátkami, alebo výstižnejšie, Veneziou sa už od dôb rímskeho cisárstva nazývala provincia na severovýchode Apeninského polostrova, rozdelená ďalej na časť kontinentálnu a časť ostrovnú, pod ktorú spadala práve skupina ostrovov s centralizovanou správou, na ktorú sa od vrcholného stredoveku pomenovanie vzťahovalo. K trvalému osídleniu ostrovov v lagúne došlo s najväčšou pravdepodobnosťou až s príchodom longobardských kmeňov do Itálie po roku 568, aj keď dočasne sa na ostrovy uchýľovali obyvatelia už skôr, pri nájazdoch Hunov v polovine 5. storočia. Po tom, ako bol justinánovský zábor Itálie znovu rozvrátený práve s longobardským príchodom, ostali Benátky vďaka svojej strategickej polohe jedným z mála fragmentárnych území Byzancie v severnej Itálii, na ktoré sa ako na periférne územie ríše vzťahoval vojensko-administratívny režim cisára Mauríka. Oblasťou správy bol tak poverený vojvoda alebo dux, spravujúci rozsiahle územie za pomoci jemu podriadených magistri militis, pričom on sám podliehal exarchovi, priamo zodpovedajúcemu byzantskému cisárovi,

sídlialemu v Ravenne.⁷⁶ Správu oblasti mala teda naďalej skrz tento viacstupňový systém pod dohľadom Byzancia.

Prvým zlomovým bodom pre benátsku správu bolo obdobie ikonoklazmu, ktoré dalo voľný priechod pod povrchom tlejúcemu etnickému napätiu medzi Rimanmi a nenávidenou gréckou správou a po prvom impulze vyšlom z Ríma sa na území Itálie vytvorilo niekoľko vzbúreneckých centier kooperujúcich s nepriateľskými Longobardmi, ktoré zvrhli byzantskú správu a zvolili si lokálneho správcu podľa vlastne vôle.⁷⁷ Jedným z centier boli aj Benátky, ktoré si takto zvolili prvého autonómneho dóžu Orsa práve v roku 727, ktorý znamenal začiatok ikonoklastického hnutia v Itálii, a ktorého po tom, čo sa situácia upokojila, Byzancia spätne post factum potvrdila v jeho úrade udelením dvorského titulu hypata.

Voľba Orsa vyšlá zdola, od miestnych, tak vytvorila precedens, napriek krátkemu obdobiu, kedy sa na čele Benátok vystriedalo 5 magistrův militis dosadených Byzanciou, a od roku 742 sa voľbou jedného z nich, Deodata, natrvalo zaviedla prax, kedy dóžu volí ľudové zhromaždenie a Byzancia ho následne v držbe úradu potvrdí.

Obdobné tendencie ako za ikonoklazmu, kedy sa benátsky dóža snažil viesť prolongobarskú, neskôr profranskú politiku spolupráce s mocnejším bezprostredným susedom, a kedy neraz v lagúne vznikali frakcie naklonené buď Byzancii alebo kontinentálnemu susedovi, nasledovali až do konca 8. storočia, a možno v nich sledovať zárodky tradičnej benátskej politiky snažiacej sa kľučkovať medzi záujmami susedných veľmocí a udržať si tak istú mieru nezávislosti. Tieto tendencie vrcholia za vlády Karola Veľkého, kedy sa k moci v Benátkach dostávajú bratia Obelerio a Beato a kedy sa s najväčšou pravdepodobnosťou Benátky pokúsili (možno aj pod vplyvom nedávnej korunovácie Karola na cisára) prejsť do franskej sféry vplyvu, aj keď nie je jasné, či sa tak udialo formou anexie alebo udelením autonómie a či bolo jedno alebo druhé sprevádzané investitúrou.⁷⁸ Hlavný benátsky prameň pre dané obdobie, kronika Jána diakona stavia Benátčanov do role obeť a opisuje ako Pipin, franský kráľ a Karolov syn, napadol roku 810 Benátky, čím porušil

---

⁷⁶ Pre podrobnejší rozbor vojensko-civilnej správy na území Itálie a špeciálne v Benátkach v ranom stredoveku pozri MARANINI, Giuseppe. *La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata*. Venezia: La Nuova Italia, 1927.

⁷⁷ Ikonoklazmu a jeho odrazu v benátskych dejinách a benátskom štátnom zriadení sa venuje podrobnejšie Roberto Cessi vo svojom kľúčovom diele pre rané benátske dejiny, CESSI, Roberto. *Le origini del ducato veneziano*. Napoli: A. Morano editore, Tipi Morano, 1951.

⁷⁸ ORTALLI, Gherardo: *Il ducato e la „civitas Rivoalti“: tra carolingi, bizantini e sassoni*; in: CRACCO, Giorgio; ORTALLI, Gherardo; CRACCO RUGGINI, Lellia; PAVAN, Massimiliano. *Storia di Venezia*. Vol. 1. *Origini – età ducale*. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana fondata da Giovanni Treccani, 1992; s. 728.

dohodu medzi Byzanciou a Franskou ríšou o územných hraniciach z roku 806.⁷⁹ Franské anály však hovoria o ceste oboch dóžov s darmi za Karolom už v roku 805, kde podľa všetkého prijali od tohto investitúru,⁸⁰ alebo sa prinajmenšom dohodli na pakte, ku ktorému však Karol nemohol pristúpiť otvorene, keďže Benátky boli stále súčasťou Byzancie. Anály ďalej dodávajú, že aj po uzavretí prímeria z 806 sa Benátčania pokúšali o vedenie samostatnej politiky a pravdepodobne apelovali na predošlú dohodu, na čo Pipin podnikol onen slávny útok do lagúny, „*podnietený benátskou perfíkanosťou*“,⁸¹ ktorý bol odrazený byzantskou flotilou.

Ku konečnému vyrovnaniu medzi oboma veľmocami prišlo v roku 814 tzv. aachenskými dohodami stanovujúcimi územné hranice a obaja dóžovia, zbavení titulov aj úradov, sa neúspešne pokúšali nájsť útočisko práve u Karola, ktorý ich však, disponujúc dôležitejšou zmluvou s ich suverénom, obratom odoslal do Konštantínopolu.

Pekným príkladom benátskych snáh viesť politiku čoraz nezávislejšiu na Byzancii je pravidelné obnovovanie aachenských dohôd a im predchádzajúcich bilaterálnych dohôd medzi Franskou ríšou a Byzanciou formou tzv. *Pacta Lothari* z roku 841 cisárom Lotharom, ktoré sú formulované ako bilaterálna dohoda nie medzi Byzanciou a Franskou ríšou, čím v skutočnosti boli, keďže Benátky ešte stále boli integrálnou súčasťou Byzantskej ríše, ale „*medzi Benátčanmi a ich susedmi*“.⁸² Pre Benátky tak tento dokument znamenal kvázi ich uznanie Frankami za rovnocenného partnera, nakoľko dokument nebol opätovne vydávaný pre Byzanciu a na jej naliehanie, ale práve na apel dóžu Pietra Tradonica, a späťne budú naň nahliadať ako na historický dôkaz svojej (zatiaľ reálne nejestvujúcej) autonómie. *Pacta Lothari* budú zo strany západného cisárstva (a za obdobia Italského kráľovstva zo strany italského kráľa) pravidelne obnovované až do roku 1220, kedy ich naposledy potvrdí cisár Fridrich II., a tento akt znovupotvrdzovania bude zároveň zrkadlom prípadnej expanzívnej politiky dotyčného cisára alebo kráľa voči susedným územiám.

---

⁷⁹ Giovanni Diacono, *Cronaca Veneziana*, in: MONTICOLO, Giovanni. *Cronache veneziane antichissime*. Roma: Forzani E C. Tipografi del Senato, 1890, vol. 1.; s. 104: „*Interea foedus quod Veneticorum populos olym cum Italico rege habebat, illo tempore, Pipino agente rege, disruptum est, et hisdem rex ingentem exercitum Longobardorum ad Veneticorum provinciam capiendam promovit...*“

⁸⁰ *Annales regni Francorum*, in: MGH, SS rer. Germ. 6; s. 120.

⁸¹ Tamtiež; s. 130: „*Interea Pippinus rex perfidia ducum Veneticorum incitatus Venetiam bello terraque marique iussit appetere...*“

⁸² 55. – 840, 23 febbraio. *Pactum Lotharii*, in: CESSI, Roberto. *Documenti relativi alla storia di Venezia*. Padova: Gregoriana editrice, 1942; vol. I. secoli V – IX; s. 101: „*Hoc pactum, suggerente ac soplicante Petro, gloriosissimo duce Veneticorum, inter Veneticos et vicinos eorum constituit ac describere iussit, ut ex utraque parte de observandis hiis constitutionibus sacramenta dentur et postea per observationem harum constitutionum pax firma inter illos perseveret.*“

Aj keď sa zdá, že z počiatku, hlavne od precedensu s prvým autonómne zvoleným dóžom Orsom, udeľoval Konštantínopol dvorské tituly benátskym dóžom s primárnym zámerom ich investitúry, s ktorou sa spájali aj príslušné insígnie, a teda čisto s cieľom dať na známosť ich prináležitost' k Byzancii ich potvrdením vo funkcii, ktorú vykonávajú, už v 9. storočí vidíme zmenu tejto tendencie, kedy udeľovanie dvorských titulov je spojené so záväzkom vojenskej pomoci.⁸³ Táto tendencia môže navádzať jednak k vzrastajúcej autorite benátskeho dóžu a politickej moci Benátok, ktorú si Konštantínopol nemohol nevšimnúť a nereagovať na ňu, jednak, ako z toho plynie, k postupnému strácaniu vplyvu Byzancie v tejto oblasti. Tituly však naďalej ostávali žiadanými aj zo strany novozvolených dóžov, ktorí si nimi posväcovali svoju moc, odvoditeľnú ako z vôle ľudu, tak aj od Bohom zvoleného panovníka, ich cisárskeho suveréna, a ich absencia počas temer celého 10. storočia išla ruka v ruku so vzrastajúcou mocou Byzancie, ktorá už očividne nepotrebovala – aspoň nateraz – poisťovať svoje spojenectvo s Benátkami takýmto putom.

Vojenská výpomoc medzi Benátkami a Byzanciou, cielená predovšetkým na námornú ofenzívu proti Saracénom, nebola nikdy jednoúčelová a bola vždy výhodná pre obidve strany. Rovnako benátska ofenzíva voči narentánskym pirátom, úspešne zavŕšená dóžom Pietrom II. Orseolom roku 1000, znamenala jednak mocenské upevnenie Benátok – dóža sa tak stal už aj de facto dóžom Benátčanov a Dalmátčanov, ako naznačoval titul, ktorý obdržal v byzantskej bule spred ôsmich rokov – a jednak Narentáncov, spojencov kráľa Samuela, zamestnal na západe⁸⁴ a Bulhari tak ostali napospas vojskám Bazila II., ktorý zahájil výboje na Balkáne.

Práve oná prioritne obchodná bula z roku 992 znamenala konečné uznanie benátskej autonómie zo strany Konštantínopolu, pretože na Benátčanov, ktorým v nej výmenou za vojenskú pomoc v Bazilových ťaženiach radikálne znížila dane a ktorých oslobodila od zložitej byrokracie ich zaradením pod úradníka podliehajúceho priamo cisárovi, nazerala ako na cudzincov, doslova extraneos, odlišujúc ich tak od poddaných, sub manu nostra.⁸⁵ Byzancia tak de iure potvrdila len situáciu, ktorá de facto jestvovala už niekoľko desaťročí a očividne uprednostnila túto, vzhľadom na dobré vzťahy a vzájomnú výpomoc s Benátkami a vzhľadom na ich samostatnú politiku, bezvýznamnú stratu v prospech vidiny nových – a úspešne dovŕšených – územných ziskov, ktoré by vzhľadom na geografickú blízkosť

---

⁸³ Otázke spolupráce Benátok s Byzanciou a jej rôznych foriem sa venujem vo svojej dosiaľ nepublikovanej klauzúrnej práci *Byzantské prvky v benátskom politickom usporiadaní*.

⁸⁴ MEZZAROBA, Luca. *Il bizantinismo dei dogi di Venezia. Tesi di laurea*. Venezia: Università Ca' Foscari, 2014/2015; s. 19.

⁸⁵ Documento 1, (992) marzo, in: POZZA, Marco; RAVEGNANI, Giorgio. *I trattati con Bisanzio 992 – 1198*. Venezia: Cardo, 1993; s. 22: „Non solum rogationibus, que sub manu nostra sunt, obaudire misericordissimum et laudabile est, sed enim et extraneos et pertinentes publico obaudire rogatur...“

hlavnému mestu a neoddelené od neho rozsiahlejšími prírodnými prekážkami ako bolo v prípade Benátok Jadranské more, boli lepšie spravovateľné a vyťažiteľné.

Benátky však napriek tomuto nepriamemu uznaniu autonómie neašpirovali na vznik kráľovstva ako Arméni, ktoré by pre nich obdobne ako pre Levona II. znamenalo prijať status vazala prevzatím kráľovskej koruny od západného alebo od byzantské cisára. Samotná sociálna situácia v Benátkach bola odlišná od ostatných štátnych útvarov stredovekej Európy, pretože sa v podstate jednalo o spoločenstvo rovných, čomu zodpovedala aj voľba dóžu prostredníctvom ľudového zhromaždenia. Navyše, samotný úrad dóžu bol pôvodne funkciou administratívno-vojenskou a dóža bol v podstate byzantským úradníkom a nemohol tak svoje postavenie odvodzovať od Boha alebo sa odvolávať na starodávny pôvod svojho rodu.⁸⁶ Aj preto by prijatie kráľovskej koruny z rúk Byzancie ako suveréna nič nevyriešilo, ba práve naopak, znamenalo by krok späť od rozvolnených politických pút s pôvodným materským centrom a od nadobudnutej autonómie.

Od podpisu aachenských zmlúv môžeme vypozerovať na benátskom politickom usporiadaní dve tendencie, medzi ktorými Benátky neustále oscilovali: upevňovanie pozície dóžu ako suverénneho panovníka a jeho okresávanie moci vytváraním pridružených funkcií či vládnych orgánov. Prvá tendencia sa odráža v opakovanej snahe dóžov pridružiť si k sebe rodinného príslušníka za spoluvládca s cieľom upevnenia moci a prípadného nastolenia dynastie. Žiadna sa však z princípu neudržala pri moci dlhšie než po dobu troch za sebou vládnuvších dóžov tej istej rodiny, a opozičná frakcia, ktorá sa medzitým vytvorila, sa neštítala svojich konkurentov odstrániť násilím. Aj vzhľadom na tieto mocenské boje sa koncom 9. storočia začala posilňovať rola ľudového zhromaždenia, v ktorom však podľa historikov pod rúškom vôle ľudu riadila situáciu nová obchodnícka vrstva.⁸⁷ To roku 887 prevzalo iniciatívu a namiesto chorľavého dóžu Giovanniho II. Partecipazia si zvolilo Pietra I. Candiana priamo v jeho dome. Keď tento pár rokov na to zomiera a Benátčania znovu povolávajú do úradu jeho predchodcu, ten, ako výslovne uvádza Ján diakon, dal ľudu zvolenie, aby si sami zvolili

---

⁸⁶ RESEKOVÁ, Simona. Byzantské prvky v benátskom politickom usporiadaní. Klauzurní práce. Praha: 2018; s. 18.

⁸⁷ Tejto domnienky sú napr. Roberto Cessi a Giovanni Fiastrì, naopak Giuseppe Maranini vidí v ľudovom zhromaždení protiváhu dóžu a jeho poradcov. Pre bližší rozbor a porovnanie roly benátskeho ľudového zhromaždenia s jeho náprotivkom v tradičných italských mestských komúnach pozri RESEKOVÁ, Simona. Severotalianske komúny v štaufskom období. Bakalárska práca. Praha: Univerzita Karlova, 2015; s. 29.

za dóžu toho, koho chcú.⁸⁸ Samotný panovník tak symbolicky rezignoval na prípadné založenie dynastie a rozhodovanie o svojom nástupcovi, a odovzdal moc ľudu.

Zároveň sa však v 9. storočí pri osobe dóžu objavuje tzv. dóžacia kúria, curia ducis, alebo poradný orgán pozostávajúci z osôb menovaných priamo dóžom.⁸⁹ To, že mal pri sebe dóža radcov, nebolo novinkou – už k prvému poaachenskému dóžovi, Agnellovi Partecipaziovi, boli pridelení dvaja tribúni, slúžiaci pravdepodobne ako spoľahlivý dozor vybratí priamo Konštantínopolom vzhľadom na nedávne udalosti, a plniaci funkciu sudcov,⁹⁰ tentokrát sa však zdá, že pomocníkov si vyberal sám dóža. Tak či onak, poradný orgán dóžu nebol záležitosťou stárou. Tou sa stáva až založenie poradného orgánu starších alebo savi, predchodcu neskoršej Malej rady alebo Minor consiglio, z roku 1143 výnosom dóžu Pietra Polaniho, kde „*tentokrát však radcovia neboli dosadzovaní priamo dóžom, ale volení nám bližšie neznámym procesom z radov ako staršej, tak aj novej nobility.*“⁹¹ Rok 1143 je tak všeobecne historikmi považovaný za rok vzniku komunálneho zriadenia v Benátkach. Pôdu mu však predpripravil už dóža Domenico Flabianico o storočie prv nariadením, „*aby si dóža nevytvoril spoluvládca či nástupcu, ani aby to počas svojho života nedovolil iným.*“⁹²

K vyšperkovaníu komunálneho zriadenia sú Benátky donútené vonkajšími okolnosťami koncom 12. storočia, kedy po neúspešnej trestnej výprave dóžu Vitaleho II. Michiela voči Byzancii, je tento po návrate domov zavraždený rozzúreným davom a v meste sa vytvára niekoľkomesačné obdobie sedisvakancie, kedy predstavení mesta – pravdepodobne ona obchodnícka vrstva disponujúca najväčším vplyvom – vytvorí viacúrovňový systém voličov budúceho dóžu, čím definitívne odníme moc ľudovému zhromaždeniu a tomuto tak ostane len aprobačná funkcia.⁹³ Práve oní voliči, ktorých číslo sa v závislosti od konkrétneho kronikára líši, tvoria zárodok neskoršej veľkej rady, Maggior consiglio. V nasledujúcich

---

⁸⁸ Giovanni Diacono, Cronaca Veneziana, in: MONTICOLO, Giovanni. Cronache veneziane antichissime. Roma: Forzani E C. Tipografi del Senato, 1890, vol. 1.; s. 129: „...licentiam populo dedit ut constitueret sibi duces quem vellet.“

⁸⁹ RESEKOVÁ, Simona. Severotalianske komúny v štaufskom období. Bakalárska práca. Praha: Univerzita Karlova, 2015; s. 28.

⁹⁰ Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptorum, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728, s. 139: „...et duos tribunos singulis annis decernere, qui iuxta duces, in civilibus et criminalibus, iusticiam ministrarent...“

⁹¹ RESEKOVÁ, Simona. Severotalianske komúny v štaufskom období. Bakalárska práca. Praha: Univerzita Karlova, 2015; s. 30.

⁹² Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptorum, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728.; s. 209: „Hiis diebus reperitur statutum, ut dux creandus consortem vel sucesorem non faciat, nec fieri permitat eo vivente...“

⁹³ Bližšie sa týmto zmenám v štátnom usporiadaní venujem vo svojej bakalárskej práci, viď kpt. 4.2. 1171 – 1178, od zavraždenia dóžu Vitale Michiela II. do voľby Oria Mastropiera, in: RESEKOVÁ, Simona. Severotalianske komúny v štaufskom období. Bakalárska práca. Praha: Univerzita Karlova, 2015.

rokoch sa volebný systém ešte spresňuje, pričom v 13. storočí sa z neho stane zložitý viacúrovňový proces s cieľom zabezpečenia čo najväčšej nestrannosti. Opísanými udalosťami tak krátke, len niečo cez storočie trvajúce obdobie benátskej komúny, začína svoju transformáciu na signoriu alebo republiku, kde politická moc spočíva v rukách urodzenej či majetnej vrstvy: „*Nakoniec sa tak nachádzame už nie viac zoči-voči dóžovi, ktorý vládne so sudcami a so staršími e skrz súhlas a všeobecnú vôľu ľudu, ale zoči-voči dóžovi - zajatcovi oligarchie, ktorá mu pridruží najprv 3, neskôr 6 radcov (malá rada, il Minor consiglio); ktorá ho medzi rokmi 1185 a 1187 obklopí Veľkou radou (il Maggior consiglio), aj keď zatiaľ ešte slabého politického vplyvu, pod ktorú spadajú aj starší (zatiaľ čo sudcom je zverená správa kúrií), a ktorá mu nariadi istú formu prísahy vernosti alebo promissio ducis, ktorá bola možno pôvodne určená pre ľud (prvá zachovaná prísaha je prísaha Enrica Dandola z roku 1192).*“⁹⁴

Zaujímavý je taktiež vývoj vzťahov s Byzanciou aj po vydaní onej obchodnej buly z roku 992, ktorou Byzancia uznala reálny stav politickej autonómie Benátok. Benátky naďalej udržiavali s Byzanciou politickú spoluprácu založenú predovšetkým na poskytovaní námornej vojenskej posily, tentokrát v boji proti Normanom, tento vzťah vzájomnej pomoci sa však s udeľovaním ďalších a čoraz rozsiahlejších obchodných privilégií pre benátskych obchodníkov dostáva do fázy, kedy je pomoc Benátok čoraz viac aktom dobrej vôle než nevyhnutnosťou pre ich vlastnú existenciu. Vrchol svojho postavenia v Byzancii dosiahli benátski kupci bulou cisár Alexisa Komnéna z roku 1082, ktorou mimo získanie dedičného titulu protosebasta, druhého najvyššieho titulu po basileovi, získali trvalé zázemie v Konštantínopole získaním vlastnej štvrte a tým pádom exteritoriálneho územia, vyňatého spod správy cisára. Benátky tak získali pevný oporný bod v zámorí pre svoju obchodnú politiku, ktorý si následne posilnili za krížových výprav získaním tretiny Tyru a Askalónu spolu s oslobodením od akýchkoľvek dávok za pomoc jeruzalemskému kráľovi,⁹⁵ aj keď je pravda, že vďaka svojmu zaváhaniu a neskoršiemu sa zapojeniu do krížových výprav dali Benátčania náskok Janovu – aj preto sa neskôr kráľ Levon I. sústredil v prvom rade na udelenie obchodných privilégií Janovu, a nie Benátčanom, ktorí prišli na radu až ako druhí.

---

⁹⁴ CRACCO, Giorgio. Un „altro mondo“. Venezia nel Medioevo dal secolo XI al secolo XIV. Torino: Utet libreria, 1986; s. 59: „Alla fine ci si trova di fronte non più a un duca che governa con i giudici e i sapienti e per consenso e volontà dell'universo popolo, bensì a un duca prigioniero di una oligarchia che lo affianca dapprima con 3, poi con 6 consiliarii (il Minor Consiglio); lo contorna, tra il 1185 e il 1187, con un Consilium maius (o Maggior Consiglio), tuttavia ancora di scarso peso politico, in cui confluiscono i sapientes (mentre ai giudici viene affidata l'amministrazione delle curie); e gli impone anche una specie di giuramento di fedeltà, o promissio ducis, forse in precedenza prestato al popolo (la prima promissio giunta è quella riferita da Enrico Dandolo nel 1192).“

⁹⁵ Tamtiež, s. 46

Samotná Byzancia si v priebehu 12. storočia musela byť vedomá vzrastajúcej sily Benátok a ich obchodného monopolu, ktorý sa snažila krotiť udeľovaním obdobných výsad konkurenčným obchodným republikám,⁹⁶ avšak keď Ján II. Komnénos odmietol v roku 1122 potvrdiť Benátkam bulu svojho otca Alexia, vyslal dóža Domenico Michiel flotilu vyplieniť Korfu, aby tak demonštroval svoju moc, a potvrdenia buly sa napokon dočkal aj od Jána. Vzťahy s Byzanciou sa vyostрили za vlády Manuela I. Komnéna, ktorý napokon v roku 1171 zajaľ všetkých obchodníkov nachádzajúcich sa na území ríše a skonfiškoval ich majetok. Benátčanom bol povolený návrat do Byzancie a do svojej niekdajšej štvrti v Konštantínopole za Manuelovho nástupcu Andronika Komnéna v roku 1183, spolu s finančným odškodnením.⁹⁷ Následne im boli za Izáka II. Angela udelené nové chrysobuly potvrdzujúce rozsah privilegií zo slávnej chrysobuly z roku 1082, a dokonca s obnoveným a rozšíreným privilegiom Alexia III. z roku 1198 boli aj akékoľvek súdne spory medzi benátskou a gréckou stranou zverené ich vlastným sudcom, čím sa ich pozícia beztak upevnila.⁹⁸ Nedá sa však povedať, že by niekoľkoročné prerušenie obchodných vzťahov s Byzanciou Benátky poškodilo, pretože o to viac sa zvýšil ich obchod s Levantom a moslimskými subjektmi.⁹⁹ Natrvalo sa však v Levante usadzujú Benátčania o storočie neskôr, „a nie pre to, aby bojovali s moslimami, ale aby bojovali s Janovčanmi, voči ktorým sa špeciálne vyostří benátske nepriateľstvo behom 13. storočia.“¹⁰⁰

Definitívnu bodku vo vzťahoch Benátok ako niekdajšieho poddaného a Byzancie ako niekdajšieho suveréna bola 4. krížová výprava zakončená dobytím Konštantínopolu a jeho rozdelením, ako aj rozdelením celej ríše medzi novozvoleného latinského cisára, križiakov a Benátčanov, ktorých dóža sa tak stal pánom poloviny a štvrtiny Rímskej ríše, a poloviny Konštantínopolu. Až so dobytím hlavného mesta sa začína cieľavedomejšia organizácia života benátskej komunity v zámorí. Konštantínopolskí Benátčania si za svojho podestu spontánne zvolili Marina Zena, ktorý následne na jeseň 1205 sľubuje, že svoj úrad podrží len do príchodu nástupcu oficiálne vyslaného z vlastných Benátok. Udialo sa tak

---

⁹⁶ Manuel I. Komnénos tak udelil privilegia Pise a Janovu, o pár rokov neskôr Izák II. Angelos Pise, Janovu a Raguse. Pre detailnú analýzu obchodných vzťahov medzi Byzanciou a Benátkami v 12. storočí pozri BORSARI, Silvano. Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici. Venezia: Deputazione editrice, 1988.

⁹⁷ BALARD, Michel. Les Latins en Orient (X.-XV. siècle), in: JACOBY, David. Latins, Greeks and Muslims: encounters in the Eastern Mediterranean, 10th-15th centuries. Farnham: Ashgate Variorum, 2009; s. 140. BORSARI, Silvano. Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici. Venezia: Deputazione editrice, 1988; s. 59.

⁹⁹ RUNCIMAN, Steve. L'intervento di Venezia dalla prima alla terza Crociata. in: Venezia dalla prima crociata alla conquista di Costantinopoli del 1204. Firenze: G. C. Sansoni, 1965; s. 16.

¹⁰⁰ Tamtiež, s. 21: „Infatti, fu soltanto nel secolo successivo che una flotta veneziana stazionò in permanenza nelle acque levantine; e questo non per combattere i mussulmani, bensì per combattere i genovesi, nel confronto dei quali la ostilità veneziana si manifestò particolarmente nel corso del XIII secolo.“

v roku 1207. Podesta v Konštantínopole vládol po vzore dóžu za pomoci zrkadlových úradov – mal k dispozícii vlastnú Malú radu pozostávajúcu zo šiestich radcov a právne záležitosti svojich spoluobčanov mu pomáhali riešiť šiesti sudcovia. Samotný podesta však podliehal benátskemu dóžovi a rovnako, ako jeho kolega, bailo (alebo podesta) v Accre, ktorý mal na starosti pre zmenu správu všetkých benátskych komunít v Levante, bol len vysunutým úradníkom spravujúcim komunitu svojich spoluobčanov – Benátok v menšom merítku.¹⁰¹ Napriek tomu, že k deleniu Byzantskej ríše došlo medzi križiakmi a Benátčanmi, obe skupiny si vládli každá po svojom a bez vzájomnej koordinácie – „v záujme oboch bolo prežitie Latinského cisárstva a špeciálne udržanie latinskej vlády nad Konštantínopolom. Napriek tomu, že v princípe boli partneri vo vláde a v obrane Latinského cisárstva, každá strana viedla vlastné diplomatické jednanie a uzatvárala zmluvy sama za seba“.¹⁰²

---

¹⁰¹ JACOBY, David. The Venetian government and administration in Latin Constantinople, 1204-1261: A State within a State; in: ORTALLI, Gherardo; RAVEGNANI, Giorgio; SCHREINER, Peter. *Quarta Crociata. Venezia-Bisanzio-Impero Latino*. Venezia: Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, 2006; s. 26.

¹⁰² Tamtiež, s. 62: „The Latin emperors and Venice had the same vested interest in the survival of the Latin empire and particularly in the preservation of Latin rule over Constantinople. Yet, despite being in principle partners in the government and defense of the Latin empire, each party conducted its own diplomatic negotiations and concluded its own treaties with foreign powers.“

4. Benátsko-Kilíkijské vzťahy

4.1. Úradné dokumenty

Po svojej kráľovskej korunovácií nastoľuje Levon I. nový smer kilíkijskej zahraničnej politiky obrátenej smerom k Západu, podčiarkujúc tak svoju snahu zaradiť sa medzi európskych suverénov, smer, ktorý naštartovala práve spomínaná korunovácia. Táto politika sa netýkala len nadväzovania intenzívnejších diplomatických kontaktov so svojimi susedmi a feudalizovaním zeme spojeným so zavádzaním latinskej dvorskej nomenklatury, spolupracou s križiackymi rádmí či s prijatím a aplikovaním latinského právneho zákonníka na pomery v kráľovstve,¹⁰³ ale aj rozvoja obchodu.

Produkcii oficiálnych diplomatických dokumentov mala na starosti kráľovská kancelária v Sise pod vedením kancelára, ktorým bol zvyčajne, ale nie bezvýhradne, arcibiskup siský, ktorý sa v osobe Nersesa z Lambronu osvedčil Levonovi I. už pri vyjednávaní ohľadom kráľovskej korunovácie.¹⁰⁴ Samotný obsah a jeho vypracovanie však mal na starosti kráľ sám (listiny sú písané v prvej osobe jednotného čísla), ktorý listy napokon podpísal purpurou a priložil pečať. Na základe zmienok z iných Levonových listín o „latinských kancelároch“ sa predpokladá, že „*mimo hlavnej, kráľovskej kancelárie v Sise jestvoval v Tarse latinský notariát, bližší pobrežiu, ktoré navštevovali európski obchodníci. Tuná mali byť redigované, aspoň sčasti, latinské akty, čiže nepreložené z arménčiny, sledujúc predchádzajúce vzory, ktoré boli prosté kráľovského podpisu a pečate.*“¹⁰⁵ Siský dvor bol tak s najväčšou pravdepodobnosťou bilingválny, čo by vzhľadom na geopolitickú situáciu nemalo prekvapovať, a čoho príkladom je aj samotný Levonov podpis, s menom v gréčtine a prídomkom arménsky kráľ v arménčine.

Diplomatické vzťahy síce v menšej miere udržiavali aj niektorí baróni z radov Levonových predchodcov, naplno sa však rozbehli až po vzniku kráľovstva. Medzi kráľovskými poslami boli poväčšinou domáci a to cirkevní hodnostári, nejdennkrát katolikos (ako napríklad Konštantín IV. v roku 1323 u mameluckého sultána v Káhire) alebo arcibiskup, prípadne vysokopostavení baróni. Mutaflan uvádza zoznam jednotlivých

---

¹⁰³ Právny zákonník prevzala Kilícia po vzore antiochijského Assise alebo Poriadku, ktorý v priebehu 13. storočia preložil do arménčiny generál Smbat, brat kráľa Hetuma I. a zároveň kráľovský kronikár. Už predtým však Arméni disponovali vlastným právnym spisom Mchitara Goša.

¹⁰⁴ MUTAFIAN, Claude. *L'Arménie du Levant. (XIe-XIVe siècle). Tome I.* Paris: Les Belles Lettres, 2012; s. 457.

¹⁰⁵ Tamtiež, s. 456: „On supposera donc que, outre la chancellerie royale de Sis, existait à Tarse un notariat latin, plus proche e la côte fréquentée par les commerçants européens. Là seraient rédigés, au moins pour une partie, les actes en latin, c'est-à-dire non traduit de l'arménien, suivant le modèle des exemples précédents, dépourvus de signature et de sceau royal.“

diplomatov pre jednotlivé destinácie, ktorý pekne ilustruje, ako sa v priebehu storočí menili hlavní potenciálni spojenci a nepriatelia, s ktorými bolo nevyhnutné vyjednať mier: susedné križiacke štáty tak striedajú Mongoli a od druhej poloviny 13. storočia sa množia cesty do Egypta a za pápežom do Avignonu (od roku 1331 celkom 10 ciest).¹⁰⁶

Skutočne doložiteľné diplomatické styky medzi Benátkami a Kilíkiou máme dochované až od nástupu Levona I. na trón, aj keď benátski kupci museli do Kilíkie prichádzať už určitú dobu,¹⁰⁷ a nie je nepravdepodobné, že Benátčania prišli do styku s Arménmi už omnoho skôr, za dôb prvých krížových výprav, nakoľko obaja sa významne podieľali na križiackom dobýjaní Sýrie a Palestíny.

4.1.1. Obchodné privilégia

Práve z počiatku 13. storočia máme tak zachované prvé obchodné privilégia, udeľované obchodným námorným republikám s cieľom prilákať ich do zeme, nadviazať užšie kontakty so západnými mocnosťami a rozvíjať hospodárstvo kráľovstva. Levon si tak práve z pozície kráľa a suveréna mohol dovoliť naplno naštartovať hospodárstvo krajiny, založené vzhľadom na svoju strategickú pozíciu na obchode, narozdiel od svojich predchodcov, ktorí síce nadväzovali kontakty s križiakmi a zásobovali ich, avšak tieto kontakty boli obmedzené na horizont nestálych hraníc ich kniežatstiev, na ktoré Byzancia, ich vtedajší suverén, ako aj križiaci, dobýjajúci územie cez ktoré putovali a na ktorom sa usadzovali, nahliadali ako na svoje a na arménskych barónov v lepšom prípade ako na potencionálnych vazalov, v horšom ako na poddaných ochotných k pomoci. Levonovmu plánu prospeli aj historické okolnosti, keďže po dobytí Jeruzalema roku 1187 Saladinom a presunom križiackeho kniežatstva na Cyprus, potreboval Západ nájsť oporný bod pre výmenu tovaru z Blízkeho a Stredného východu severnejšie od Sýrie.¹⁰⁸ Centrum pozornosti obchodníkov sa tak obracia k hlavnému mestu Sis ležiacemu vo vnútrozemí a k riečnym prístavom Tars na rieke Cydnus (dnešný Berdan) a k Mamistre alebo Mopsuestii na rieke Pyramus (dnešný Ceyhan).

Celkovo vieme o siedmych privilégiách, ktoré obdržali Benátčania, pričom nepriamo sa dozvedáme o existencii ďalšieho, ôsmeho privilégia kráľa Ošina z náznavu jeho syna

---

¹⁰⁶ Tamtiež, s. 454.

¹⁰⁷ Ališan uvádza, že sa za nespochybniteľný fakt považuje návšteva Sebastiana Zianiho niektorého z kilíkijskych prístavov, o čom by mal svedčiť aj fakt, že Ziani daroval Arménom prichádzajúcim do Benátok za obchodom dom v contrade San Zulian, vid' ALISHAN, Ghewond M. L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV. Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte I.; s. 67.

¹⁰⁸ SOPRACASA, Alessio. I trattati con il regno armeno di Cilicia. Roma: Viella, 2001; s. 21.

Levona IV., ktorý sa naň odvoláva v privilegii z roku 1321. Zaujímavé je, ako sa menil ich jazyk: kým prvé tri sa nám dochovali v latinskej verzii, štvrté z roku 1272 bolo už písané vo francúzštine, ktorá sa ako úradný jazyk popri latinčine zavádza najneskôr roku 1252.¹⁰⁹ Rovnako po francúzsky máme dochované aj privilegium z roku 1307, pričom pri posledných dvoch sa kancelária navrátila k latinčine. Mimo to je medzi úradné jazyky v rovnakom čase ako francúzština, tj. približne od polovice 13. storočia, zavedená aj taliančina, čo svedčí jednak o náraste obchodu s talianskymi republikami a potrebe uľahčiť komunikáciu s nimi, a jednak o rozvinutí kráľovskej kancelárie, ktorá musela disponovať prekladateľmi do rôznych jazykov.¹¹⁰

Hlavnými komoditami, ktoré sa do Kilíkie dovážali, boli obilie, olej, víno, látky, hodváb či korenie, pre vývoz boli určení otroci, dobytok, drevo či kovy. Predovšetkým však Kilíkia slúžila ako prestupná stanica, výmenné stredisko tovaru prúdiaceho z Orientu na Západ a naopak.¹¹¹ Čo sa týka samotného benátskeho usídlenia, to svojou štruktúrou pripomínalo benátske kolónie na území byzantskej ríše. Na obnovovaní a rozširovaní vydávaných privilegií môžeme vidieť, ako sa rozširovali benátske kolónie do viacerých miest a v týchto získavali čoraz väčší priestor a väčšie právomoci. Zaujímavé je, že napriek minimálne polstoročnej existencii trvalej kolónie v kilíkijských prístavoch dostáva kolónia vlastného správcu, baila, až s privilegiom z roku 1272. Ten pôsobil ako najvyššia inštancia v súdnych sporoch, ktoré dotedy riešila komunita sama, alebo, ako sa dá predpokladať podľa kolónie v Konštantínopole fungujúcej takto do roku 1204, riešili tieto spory dážovi vyslanci pri svojich cestách do kráľovstva, najčastejšie za účelom potvrdenia svojich výsad, a zároveň za komunitu zodpovedal ako pred vládou Serenissimy, tak pred kilíkijským kráľom. Celkovo sa na pozícií bailov vystriedalo 23 predstaviteľov benátskych obchodníckych rodín, pričom posledný záznam pochádza z roku 1333 s menom Marina Grimaniho. Bailo spravoval komunitu za pomoci vlastnej rady (vytvorenej pravdepodobne po vzore konštantínopolskej),

---

¹⁰⁹ MUTAFIAN, Claude. *L'Arménie du Levant. (XIe-XIVe siècle). Tome I.* Paris: Les Belles Lettres, 2012; s. 456.

¹¹⁰ Tamtiež, s. 456.

¹¹¹ Bližšie k obchodu a k jeho hlavným zdrojom: LANGLOIS, Victor. *Le Trésor des Chartes d'Arménie ou Cartulaire de la chancellerie royale des Roupéniens.* Venise: Typographie arménienne de Saint-Lazare, 1863; s. 96; MUTAFIAN, Claude. *L'Arménie du Levant. (XIe-XIVe siècle). Tome I.* Paris: Les Belles Lettres, 2012; s. 462; ALISHAN, Ghewond M. *L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV.* Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte I.; s. 25; DOUMERC, Bernard. *Benátky a jejich impérium ve Středomoří 9.-15. století.* Praha: Karolinum, 2017; s. 72-82.

od ktorej musel získať 2/3 súhlas a komunita ďalej disponovala vlastnou strážou (Piazzieri) a notárom.¹¹²

Benátčania však neboli prví, kto obdržal obchodné privilégium. Prvenstvo patrilo Janovčanom, ktorým ho Levon I. udelil v marci roku 1201, a ktorých nasledovali Benátčania v decembri toho istého roku. V janovskom privilégii je explicitne uvedená ako dôvod jeho vydania janovská pomoc v sprostredkovaní posolstiev Levonových vyslancov – ako sa domnieva Sopracasa, pravdepodobne to boli Janovčania, na ktorých lodiach vyrážali Levonovi poslovia so správami a jednaniami ohľadom Levonovej zamýšľanej korunovácie¹¹³ – Janovčanov mohol však Levon uprednostniť aj vzhľadom na ich v tej dobe ešte stále vedúcu pozíciu v Levante, ktorú naštartovali za prvej krížovej výpravy, a ktorú Benátčania prekonali až po dobytí Konštantínopola. Vzhľadom na daný stav vecí je teda ich privilégium omnoho štedrejšie než benátske.

Prejdime k samotnému benátskemu privilégiiu: kým janovské je teda vydané z prvotnej iniciatívy kráľa ako odmena za poskytnutie prepravy nunciiov, benátske je už vydané „*Enricovi Dandolo, vznešenému benátskemu, dalmátskemu a chorvátskemu dôžovi a všetkým Benátčanom, ktorý toto odo mňa žiadal skrz Jacopa Badoera, syna vojaka Giovanniho Badoera, predvídaveho a diskretného svojho posla a spoluobčana.*“¹¹⁴ Benátčania teda neostali nič dlžní svojej povesti a snažili sa vytesňovať konkurenciu čím rýchlejšie a na čo najviac miestach to šlo. Na prvom mieste je Benátčanom povolený slobodný pohyb a slobodné obchodovanie po celom kráľovstve s ľubovoľnými komoditami, v porovnaní s janovským privilégiom je však toto obmedzené len na územie kráľovstva, „*per totam terram meam*“, a nie aj na územie kráľových vazalov – barónov.¹¹⁵ Obchodníci oboch republík sú ďalej oslobodení od colných poplatkov súvisiacich s pozemnými aj námornými trasami, pre Benátčanov však s výnimkou: „*Benátčania trvalo žijúcich v zámorí, ktorí by chceli prejsť cez Portellu,*¹¹⁶ *musia zaplatiť daň drectura tak, ako je zvykom, aby platil každý kresťan, ktorý tadiaľto prechádza,*“ a navyše Benátčania musia zaplatiť rovnakú daň v rovnakej hodnote ako v Akkone, ak do Kilíkie prinesú zlato či striebro za účelom razby

---

¹¹² ALISHAN, Ghewond M. L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV. Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte I.; s. 34.

¹¹³ SOPRACASA, Alessio. I trattati con il regno armeno di Cilicia. Roma: Viella, 2001; s.23.

¹¹⁴ Tamtiež, s. 26: „...Henrico Dandolo, illustri duci Venecie, Dalmatie et Croatie et omnibus Veneticis, super hoc quod a me requirit per Iacopum Badovarum, filium Iohannis Badovarum militis, providum et discretum nuncium et concivem suum.“

¹¹⁵ LANGLOIS, Victor. Le Trésor des Chartes d'Arménie ou Cartulaire de la chancellerie royale des Roupéniens. Venise: Typographie arménienne de Saint-Lazare, 1863; s. 106: „in omo terra baronum meorum.“

¹¹⁶ Kamenná brána v priesmyku v pohorí Taurus, ktorou musle prejsť každý, kto chcel prejsť z Kilíkie do Sýrie a ktorá fungovala ako colnica.

mincí.¹¹⁷ Mimo to „*osoby, majetky a tovar Benátčanov nech sú zachované v zdraví či v bezpečí od všetkých ľudí, ktorí sú či budú pod mojou vládou a mojím kráľovstvom.*“¹¹⁸ Privilégium bralo do úvahy aj benátskych kupcov, ktorí územím Kilíkie len prechádzali, a na ktorých sa vzťahovala rovnaká sloboda obchodu a kráľovská ochrana. Rovnako aj Benátčania ako Janovčania boli ušetrení od prípadného odcudzenia tovaru a majetku v prípade stroskotania lode ich vlastnej alebo inej národnosti, na ktorej by svoj tovar prepravovali. Posledným spoločným bodom oboch privilégii je otázka riešenia sporov, ktoré majú byť v prípade, že obe sporné strany sú Benátčania, riešené medzi ich spoluobčanmi a pokiaľ títo nie sú prítomní, tak za prítomnosti arcibiskupa siského. Pokiaľ sú však do sporu zaplatení aj občania iných národností alebo sa vec týka zabitia, spor rieši priamo kráľ. Rovnaká del'ba sporov platí aj pre Janovčanov.¹¹⁹

Benátske privilégium rieši aj otázku dedičstva a vykonania poslednej vôle benátskych občanov v Kilíkií. Ustanovuje, že pokiaľ dotýčny odkázal dedičstvo svojmu spoluobčanovi, nech je táto vôľa rešpektovaná. V prípade, že testament nezanechal, je jeho majetok odovzdaný prítomným spoluobčanom a v prípade, že títo nie sú prítomní, stáva sa dočasným správcom arcibiskup Sisu a zároveň kráľovský kancelár a jeho potomkovia a to do doby, pokiaľ neobdrží zapečatený list od samotného dóžu s inštrukciami, ako s daným dedičstvom naložiť a komu ho prípadne odovzdať.¹²⁰

Najmarkantnejším rozdielom medzi janovským a benátskym privilégiom je rozsah územia, ktoré jedni či druhí dostali k užívaniu. Kým Benátčania dostali k dispozícii len „*kostol a prostriedky na vydržiavanie kňaza a klerikov, sklad k uchovávaniu svojich vecí a tovaru a miesto k vybudovaniu domu*“¹²¹ v meste Mamistra, Janovčania získali miesto k vybudovaniu kostola, právo vybudovať sklad a domy a dvor (sic!),¹²² a to nielen

---

¹¹⁷ SOPRACASA, Alessio. *I trattati con il regno armeno di Cilicia*. Roma: Viella, 2001; s. 27: „...Venetici habitantes semper in cismarinis partibus et qui transierint per Portellam, teneantur ibi persolvere drcituram, sicut soli[tus est] ab omnibus Christianibus transeuntibus et retrausentibus persolvere.“

¹¹⁸ Tamtiež, s. 27: „Corpora, res et mercimonia Venetorum sint salva et secura ab omnibus hominibus qui sunt et qui erunt sub potestate et dominio meo.“

¹¹⁹ LANGLOIS, Victor. *Le Trésor des Chartes d'Arménie ou Cartulaire de la chancellerie royale des Roupéniens*. Venise: Typographie arménienne de Saint-Lazare, 1863; s. 107.

¹²⁰ SOPRACASA, Alessio. *I trattati con il regno armeno di Cilicia*. Roma: Viella, 2001; s. 29.

¹²¹ Tamtiež, s. 29: „...ecclesiam et victualia pro sacerdote et clerico ecclesie servientibus, et fundum ad ponenda res et mercimonia sua, et locum ad hedificandum domum.“

¹²² LANGLOIS, Victor. *Le Trésor des Chartes d'Arménie ou Cartulaire de la chancellerie royale des Roupéniens*. Venise: Typographie arménienne de Saint-Lazare, 1863; s. 106: „...terram et locum ad edificandam ecclesiam et faciendum fundum et domos et curiam...“

v Mamistre, ale aj v Tarse a v Sise, a „*nech majú svoj dvor na hocakom mieste, ktoré patrí k mojej zemi, ktorá mi podlieha, alebo ktorú, s Božou pomocou, dobyjem.*“¹²³

Na záver oboch privilégii je uvedené, že platia aj pre Levonových nástupcov, avšak vzhľadom na benátsku politiku a jej aspirácie a územné zisky po roku 1204 bolo nemožné čakať, že by sa Benátčania zmierili s menšími výhodami než akými disponoval ich úhlavný nepriateľ. Kým teda Janovčania dostali ďalšie privilégium už v roku 1215 (a teda na sklonku Levonovej vlády), v ktorom kráľ (pravdepodobne vzhľadom na privilégia udelené johanitom a teutónskym rytierom v predošlých rokoch) presnejšie vymedzoval územia, na ktorých mohli slobodne obchodovať a v ktorom im navyše prideliť uličku v Tarse s ďalším kostolom, s pekárňou, kúpeľmi a záhradou,¹²⁴ Benátčania sa dočkali ďalších šiestich v priebehu nasledujúcich storočí s niektorými podstatnými zmenami.

Druhé privilégium pochádza z roku 1245 z pera Levonovho nástupcu kráľa Hetuma I., prvého z rodu Hetumovcov, ktorý privilégium Benátčanom vydal spolu so svojou manželkou Zabel, dcérou Levona I. Jedná sa v podstate o obnovenie Levonovho privilégia so stávajúcimi zárukami voľného obchodu ako aj naďalej platným poplatkom pri prechode Portellou či privezením drahých kovov s cieľom razby mincí. Rovnako Benátčanom naďalej ostávajú vyhradené len skromné nehnuteľnosti v Mamistre. Jemná zmena nastáva pri zákone o stroskotaní lode, kedy tovar prevážaný na benátskych lodiach, avšak nenáležiaci benátskym obchodníkom, pripadá kráľovi, a pri riešení sporov, kedy je to sám kráľ, kto v prípade roztržky medzi Benátčanmi určí jedného z nich za sudcu. Zaujímavá je však modifikácia ohľadom pozostalosti: kým predošlé privilégium stanovovalo, že v prípade úmrtia Benátčana bez zanechania testamentu ostáva jeho majetok pod dočasnou správou siského arcibiskupa pokiaľ tento neobdrží pokyny od dóžu, tentokrát to nemusí byť výhradne dóža, ale aj bailo spravujúci benátske komunity v Levante sídliači v Akkone.¹²⁵ Táto zmena plynie pravdepodobne z potreby lepšej správy námorských kolónií, ktoré sa po roku 1204 značne rozrástli.

Z obdobia vlády Hetuma I. pochádza aj tretie privilégium z roku 1261, s dôležitým rozšírením benátskych dŕžav v Kilíkií: v porovnaní s Janovčanmi získavajú Benátčania až s odstupom šesťdesiatich rokov vlastné zázemie v sídelnom meste Sis v podobe kostola a domu, a miesto k vystavaniu domu alebo sídla získavajú rovnako v Ajaze. Prvýkrát sa

---

¹²³ Tamtiež; s. 107: „...et quod habeant curiam in omni terra mea, que modo mee subjacet diccioni, et quam, Deo dante, acquisiturus sum.“

¹²⁴ Tamtiež, s. 126.

¹²⁵ SOPRACASA, Alessio. I trattati con il regno armeno di Cilicia. Roma: Viella, 2001; s. 37.

v obchodnej listine objavuje meno tohto prístavu, vzniknutého pravdepodobne behom uplynulých dekád. Ajaz sa behom niekoľkých rokov stane najdôležitejším kilíkijským prístavom pre svoju geografickú polohu: nachádzal sa na stredozemnom pobreží naproti cyperskej Famagoste a neďaleko ústia Pyramu, na ktorom cca 20 km od jeho ústia ležala Mamistra, ktorú tak svojim významom hravo predčil. Niet divu, že Mamistra a výsady Benátčanov v nej, uvedené v predošlých privilégiách, sa tak po prvýkrát v dokumente neobjavuje. Sopracasa však poznamenáva, že na novozískané výsady je treba nahliadať v kontexte kulminujúcich sporov medzi oboma obchodnými republikami, snažiacimi sa eliminovať svojich konkurentov v Levante, a predovšetkým benátskou snahou posilniť si pozície v oblasti po byzantskej reštaurácii toho istého roku, ktorá logicky začala favorizovať Janov.¹²⁶

S privilégiom kráľa Levona II., syna Hetuma I., z roku 1272 prichádza prvýkrát na scénu benátsky bailo alebo správca benátskej komunity pre Kilíkiu. V pravidelne obnovovaných bodoch je to tentokrát on, a nie viac bailo z Akkonu, kto má spolu s dóžom právo vydávať nariadenia ohľadom pozostalosti svojich krajanov, a taktiež je to on, zo svojej role stáleho správcu, a nie viac anonymná skupina spoluobčanov, kto súdi rozpory medzi nimi a Arménmi. K tomuto privilégiu sa však viaže aj dodatočné spresnenie z približne tej istej doby, písané v mene Levona II. formou odpovedí na otázky vyslanca Tommasa Bondumiera dóžovi Lorenzovi Tiepolovi ohľadom konkrétností súvisiacich s príchodom baila, jeho funkcií a predaním mu správy nad benátskou komunitou. Zaujímavým je protekcionistické opatrenie proti konkurencii, kedy je bailo uvádzaný ako ručiteľ benátskej národnosti svojich spoluobčanov, a tiež fakt, že tentokrát sú slobody ohľadom obchodu obmedzené čisto len na územie patriace kráľovi, a nie už na územie jeho barónov. Dokument tiež svedčí o rozmachu benátskych komunit na území Kilíkijského kráľovstva, nakoľko sa v ňom v mene kráľa uvádza, že Benátčania žiadali rovnaké výsady akými disponovali v Ajaze, aj pre ďalšie mestá: Sis, Mamistru, Tars, Adanu a Kopitar, a pre všetky im ich kráľ udelil, aj keď samotné privilégium o tom mlčí.¹²⁷

Ďalšie privilégium pochádza od kráľa Levona III. z roku 1307 a mimo klasických paragrafov, ktoré sa pravidelné opakujú vo všetkých privilégiách týkajúcich sa vykonania poslednej vôle, slobody pohybu a obchodu či riešenia sporov medzi Benátčanmi a Arménmi, obsahuje dôležité body sledujúce zaistenie väčšej bezpečnosti a väčšieho dohľadu nad

---

¹²⁶ Tamtiež, s. 42.

¹²⁷ Tamtiež, s. 54.

benátskymi kupcami v Kilíkií. Bailo je jednak povinný kráľa informovať o pohybe Benátčanov na území kráľovstva a identifikovať ich, a musí byť garantom všetkých pôžičiek medzi Arménmi a Benátčanmi, o ktorých musí zároveň upovedomiť kapitánov daných miest vyberajúcich clá.¹²⁸ Taktiež, v prípade, že „*Benátčania spôsobia škodu mužom pobývajúcim v našej zemi alebo cudzincom, benátska komunita uhradí týmto spôsobenú škodu.*“¹²⁹ Opatrenia boli prijaté vzhľadom na udalosti roku 1304, kedy benátske galéry pod velením baila Andrea Sanuda napadli a vydrancovali ajazskú pevnosť a vzali majetok nielen kráľa, ale aj pisánskeho konzula. Podľa Sopracasu sa jednalo o akt reagujúci na predošlé zavedenie 4% dane, ktorá doteraz platila pre všetkých obchodníkov a od ktorej boli Benátčania oslobodení.¹³⁰ V nasledujúcich rokoch boli obe strany od Benátok odškodnené a ako vidieť z privilégia z roku 1307, daň bola zrušená. Rovnako sa však v opatreniach musela odzrkadliť celková situácia vo východnom Stredomorí z konca 13. storočia, kedy v 90-tych rokoch prebiehala druhá námorná vojna medzi Benátkami a Janovom o udržanie si pozícií a vytesnenie konkurenta, a následne aj benátsko-byzantská vojna, po ktorej skončení ostal Benátčanom uzavretý prístup do Konštantínopolu a jeho prostredníctvom aj do Čierneho mora.¹³¹ Niet teda divu, že navyše s tým, ako mameluci dobyli križiacke pevnosti v Laodicey, Tripolise a v Akkone roku 1291, obrátili Benátčania pozornosť o to viac k Ajazu a neštítali sa vytlačiť konkurenciu násilím. O tom, že sa na kilíkijské pomery jednalo o udalosť, ktorá vyvolala dosť vzruchu, svedčia aj jediné záznamy naratívnych prameňov arménskej proveniencie, ktoré sa inak zameriavali čisto na politické udalosti a zmienky o Benátkach a ich vzťahoch s kráľovstvom v nich nenájdeme. Kronika Hetuma z Korikosu uvádza k roku 1293/4, že „*v Ajaze sa stretlo v boji dvanásť janovských galér s tridsiatimi dvoma benátskymi galérami a obchodnými veslicami, z ktorých sa im podarilo zajať dvadsaťštyri,*“¹³² a k roku 1296/7 uvádza, že „*Janovčania viedli s Benátčanmi v Konštantínopole vojnu, zabili (benátskeho) baila a 56 osôb a získali veľkú korisť.*“¹³³

Z prvého roku vlády kráľa Levona IV. pochádza nielen privilégium, ale aj relácia benátskeho ambasádora dóžovi ohľadom odpovedí kráľa na konkrétne žiadosti týkajúce sa

---

¹²⁸ Tamtiež, s. 75.

¹²⁹ Tamtiež, s. 75: „*Et se Veneciens facent nulle faute as homes demoranz a nostre terre, o autre stranger, le comun doit amender le domage chi sera fait.*“

¹³⁰ Tamtiež, s. 67.

¹³¹ Tamtiež, s. 65.

¹³² Table chronologique de Héthoum, comte de Gorigos; in: RHC Arm; s. 21: „*Čnвъzac' n erkotas an xalê křvec' an yAyas and erewown e erkow xalê ew and darit' Vênêc' ianac' n, ew šahec' an Čanвъzk' n k' san ew č'ors.*“

¹³³ Tamtiež, s. 22: „*Čanвъzk' n křec' in and Vênêc' iank' n i Kostandnowpôlis, ew spanin zpajln ew yisown ew vec' ogi, ew ařin awar bazowm.*“

benátskej komunity v Ajaze. Kráľ sa v ňom zaväzuje potvrdiť stávajúce obchodné privilégia svojich predchodcov a rešpektovať zmluvy Benátčanov, ktoré títo uzatvorili na území kráľovstva bez ohľadu na ich charakter. Dokument zároveň svedčí o vzrastajúcom napätí medzi benátskymi obchodníkmi a arménskymi úradníkmi, ak nie vôbec o všeobecnom napätí a nespokojnosti voči celej benátskej komunite, ako to bolo neraz zvykom v 11. storočí v Byzancii úmerne s tým, ako sa komunita rozrastala. Benátčania totižto žiadajú prísnejšiu kontrolu váh v mincovni, slobodný obchod po riečnych cestách (ktorý bol pravidelne v privilégiách udeľovaný, avšak očividne sa porušoval) a taktiež sa sťažovali na šikanu nemajetných spoluobčanov zo strany arménskych úradníkov a na nezákonne vybrané poplatky v Sise. Mimo to sa nepriamo dozvedáme, že aktuálne privilégia už nedostačovali veľkosti benátskej komunity, ktorá aj vzhľadom na medzinárodnú situáciu vo východnom Stredomorí vzrástla – Benátčania žiadajú vlastné mólo alebo miesto, kde by mohli vykladať tovar, a rovnako rozšírenie plochy cintorína náležiacemu ku kostolu Sv. Mareka v Tarse. Obavy z mameluckých susedov, ktorým Kilícia od roku 1266 platila tribút, sa zrkadlia v požiadavke kupcov, aby im bol zaručený bezpečný prechod do Sýrie či Tabrízu, a onen tribút v kráľovom nariadení proti žiadosti Benátčanov slobodne predávať zlato a striebro na území kráľovstva, kedy síce zlato predávať môžu, čo sa však striebra týka, „*kvôli nevyhnutnosti platiť tribút Saracénom chceme, aby benátski kupci, ktorí do kráľovstva prinesú striebro, odovzdali jeho polovicu kráľovskej mincovni, a druhú polovicu môžu predávať bez akejkoľvek prekážky.*“¹³⁴ V samotnom znení privilégia z marca 1321 sa potom Levon IV. odvoláva na nedochované privilégium svojho otca, kráľa Ošina, ktoré pravdepodobne potvrdzovalo doterajšie výsady. Žiadna nová klauzula v porovnaní s predchádzajúcimi privilégiami sa neobjavuje, medzi stále body sa však zaradili aj tie z privilégia Levona III. z roku 1307 ohľadom nutnosti baila garantovať pôžičky svojich spoluobčanov, oznamovať ich prítomnosť a pohyb v kráľovstve a o nevyhnutnosti náhrady prípadnej škody benátskou komunitou, ktorú by spôsobil druhej osobe ktorýkoľvek jej člen.

Vydaniu posledného obchodného privilégia Levona IV. z roku 1333 predchádzali roky stupňujúceho sa napätia medzi kupcami a domácimi, plynúceho z nerešpektovania záväzkov kráľa voči kupeckej kolónii. V roku 1322 vyplienili egyptskí mameluci Ajaz a uvalili na kráľovstvo tribút vo výške milión a dvesto tisíc dirhamov ročne spolu s polovinou výnosov z obchodu so soľou a polovinou výnosov ajazskej colnice. Všeobecný strach sa odzrkadlil na

---

¹³⁴ SOPRACASA, Alessio. I trattati con il regno armeno di Cilicia. Roma: Viella, 2001; s. 86: „...propter necessitatem tributi Saracenorum, volumus quod de argento quod mercatores veneti in regno nostro aportabunt, dabitur medium totius argenti per mercatores aportari in secca nostra et aliud medium vendent libere cuique absque aliquo obstaculo.“

správání úradníkov voči obchodníkom a bailo, ako aj dóžovi vyslanci, opakovane neúspešne naliehal, aby boli záväzky voči nim dodržiavané. Z júna 1333 máme zachovaný súpis požiadaviek, ktoré kráľovi menom Serenissimy predložil Pietro Bragadin, niekdajší bailo, tentokrát v roli kupca. Medzi opakovanými požiadavkami na dodržiavanie jednotlivých bodov privilégii vystupuje do popredia požiadavka, aby sa privilégia vzťahovali nielen na Benátčanov prichádzajúcich do Kilíkie za obchodom z Benátok, ale aj z benátskych kolónií na Kréte, v Negroponte, Koroni a Methoni,¹³⁵ čím sa Benátčania snažili docieľiť rovnaké práva pre všetkých svojich spoluobčanov – a očividne už nestačilo, že sa za národnosť jednotlivca zaručil bailo, ako to vyžadovali predošlé privilégia – a čomu sa snažili vyhnúť Arméni, aby mimo privilegovaných Benátčanov vytlačili z obchodníkov prúdiacich do zeme čo najviac.¹³⁶ Ďalšie položky odpovedajú na námietky vyslanca Bragandina a síce sa mnohé dane nezrušili, kráľ sa zaručil, že navýšené nebudú, ako napríklad colná daň v Tarse či týždenný poplatok pre Benátčanov vlastniacich tavernu a nalievajúcich víno. Špeciálne oslobodenie od všetkých daní získali výrobcovia tzv. zambellotti,¹³⁷ a rovnako získali povolenie na obchod s vlnou aj za hranicami Kilíkie.¹³⁸ Kráľ sa tak snažil kľučkovať medzi nevyhnutnosťou platby tribútu egyptskému sultánovi a s ním spojenému zvyšovaní daní, a snahou udržať si s Benátčanmi, tvoriacimi aktuálne najvýznamnejšiu obchodnícku kolóniu, čo najlepšie vzťahy. Získané výhody a záruky však beztak nemali dlhodobú platnosť a už roku 1337 dobývajú väčšinu kilíkijského územia osmanskí Turci.

4.1.2 Notárske akty

Zachované notárske akty nám dávajú nahliadnúť do zákulisia benátskeho obchodu v Ajaze a odzrkadľujú benátske námorné súperenie s ostatnými námornými republikami, ktoré taktiež mali výsadu obchodovať s Kilíkiou. Záznam zo septembra 1295 napríklad predstavuje notárom (z Piacenzy) zaznamenanú sťažnosť marseilleského obchodníka ktorého napadli štyri benátske galéry a ukoristili jeho tovar a majetok. Mimo to obsahuje výpovede očitých svedkov vypovedajúcich o udalosti podľa otázok ako vedia, čo sa stalo, kedy sa to stalo a kde sa to stalo.¹³⁹ Z roku 1322 máme pritom obsiahle svedecké opisy obidvoch strán týkajúcich sa toho istého marseilleského kupca z obdobného prípadu ukoristenia jeho majetku Benátčanmi,

---

¹³⁵ Tamtiež, s. 110.

¹³⁶ Už v prvom benátskom privilégii z roku 1201 museli totiž benátski kupci žijúci v zámorí platiť clá pri prechode Portellou.

¹³⁷ Zambellotto alebo ciambellotto bol druh súkna, ktorý sa vyrábala z ťavej alebo kozej srsti, pozri: <http://www.treccani.it/vocabolario/cammellotto/>.

¹³⁸ Tamtiež, s. 111.

¹³⁹ ALISHAN, Ghewond M. L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV. Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte II: 6), s. 15.

ako aj reláciu benátskeho baila do Benátok o uvedenej nepríjemnosti.¹⁴⁰ Z ďalších aktov máme dochované potvrdenky Benátčanom vyzývajúce na platbu¹⁴¹ alebo naopak, potvrdzujúce platbu, ako napr. záznam z roku 1307, potvrdzujúci, že Benátčania uhradili vzniknuté škody Arménov po spomínanom útoku na Ajaz z roku 1304.¹⁴²

Mimo to máme k dispozícii niekoľko notárskych záznamov z Ajazu, ktoré sa týkajú poväčšinou zaznamenaných súdnych sporov – máme menovania žalobcov, potvrdenia o prijatí peňazí za prítomnosti svedkov a notára či napríklad notárom overenú zmluvu medzi Filippom Contarinim a ďalšími piatimi kapitánmi, ktorí sa roku 1327 rozhodli vytvoriť spoločnosť svojich lodí pre spoločnú plavbu do Ajazu, obávajúc sa pirátskeho nebezpečia.¹⁴³ Zaujímavými sú aj potvrdenie dám Zorzini a Isabelly ohľadom prevzatia pozostalosti z rúk pána Ošina z Korikosu po svojom otcovi,¹⁴⁴ či dokument vydaný na žiadosť istého Tommasina Labiu, ktorý sa tituluje ako benátsky mešťan a zároveň obyvateľ Ajazu, a ktorý v ňom udeľuje slobodu svojim dvom slúžkam, Grékyni Márii a Kali.¹⁴⁵

Okrem toho máme z Ajazu zachované aj testamenty troch benátskych a jedného sienského občana žijúcich a zosnulých v Kilíkií, ktoré podrobne rozoberať nebudem. Naopak by som rada podrobnejšie analyzovala jediný testament arménskej obyvateľky Benátok, ktorý máme doložený. Jedná sa o testament z októbra 1341 istej Arménky Marie, správkyne domu Arménov v Benátkach, ktorý bol pravdepodobne onen dom darovaný arménskej komunite koncom 12. storočia dóžom Sebastianom Zianim, nakoľko sa taktiež nachádza v štvrti San Zulian, a ktorý začína poetickým úvodom:

„Keďže nikto z nás až do poslednej chvíle netuší, kedy príde jeho koniec, a nemáme väčšej istoty než tej, že sa nevyhneme hranici smrti, správne by sa mal každý jeden vyvarovať toho, aby ho táto zastihla nečakane, a aby nezanechal svoj majetok napospas zmätku. Preto ja, Maria Arménka, správkyňa domu Arménov nachádzajúceho sa vo štvrti San Zulian, veľmi slabého tela, predsa však zdravej a jasného úsudku schopnej mysle, chcúc tomu zabrániť, začala som premýšľať o dňoch mojej smrti a dala som si k sebe zavolať Jakuba Marchesina,

---

¹⁴⁰ Tamtiež, 281), 282), 283), s. 142-149

¹⁴¹ Tamtiež, 7), s. 17.

¹⁴² Tamtiež, 10) s. 28.

¹⁴³ Tamtiež, 339), s. 186.

¹⁴⁴ Tamtiež 351), s. 195.

¹⁴⁵ Tamtiež, 342), s. 189.

kňaza od San Zuliana a notára, a oboch som ich láskavo požiadala, aby spoločne spísali moju poslednú vôľu a vyplnili ju.“¹⁴⁶

Ďalej nasleduje vyjadrenie túžby byť pochovanou v kostole San Zulian a obsiahly zoznam prevažne peňažných dedikácií, ale aj hmotných statkov Mariiným spoluobčanom a farníkom, z ktorého vyplýva, že bola pomerne zámožná. Mimo finančných darov vo forme solidov, florénov alebo dukátov totiž zanecháva aj obyvateľkám onoho arménskeho domu, ktorý bol pravdepodobne obdobou benátskeho domu potvrdeného Benátčanom kráľovskými privilégiami v Kilíkií a ktorý slúžil ako ich komunálne centrum, prípadne aj centrum správy či sídla baila, svoju garderóbu, charite venuje sliepky a medzi ďalších dedičov, ktorými sú vysoko postavení cirkevní hodnostári ako arcibiskup Arménov či kňaz od baziliky Sv. Marka, delí svojich šesť pávov. Práve existencia arcibiskupa Arménov je pre nás novinkou, ktorá svedčí o tom, že komunita Arménov v Benátkach nemohla byť malá. Navyše, v samotnom arménskom dome býval minimálne jeden ďalších arménsky kňaz, Michal, jeden z vykonávateľov testamentu spolu s pani Bartolomeou a kňazom Jacobom de Monte od San Zuliana, a samotná Maria musela mať dobré vzťahy nielen s arménskymi prelátmi, ale aj s mníškami od San Zaccariu či s prelátmi samotného Svätého Marka. Mimo týchto je v jej testamente zahrnutá aj istá Francesca od Sv. Blažeja a ďalší dvaja arménski duchovní, bratia Viliam a Ezechiel. Čo je však z môjho pohľadu najdôležitejšou informáciou z celého testamentu, je dedikácia ďalším arménskym domom na území Apeninskej polostrova, konkrétne v Bologni (domum Arminorum Bononie), Perugii (domum Arminorum Perusie), ďalšia je pravdepodobne toskánska Siena (d.A. Snoc), Janov (d.A. Janua) a dom Arménov Duchu Svätého v Orviete (Sancti Spiritus Arminorum de Urbe veteri). Tento ojedinelý dokument, podľa môjho skromného názoru najdôležitejší z úradných dokumentov pre benátsko-arménske vzťahy popri kráľovských obchodných privilégiách, nám tak načrtáva, že komunita Arménov v Itálii nemusela byť vôbec zanedbateľná – Arméni boli usadení v hlavných obchodných centrách strednej a severnej Itálie, s pravdepodobne dobrým duchovným zázemím a dá sa predpokladať, že podobne ako Maria boli aj správcovia ostatných domov založených na obchodnej činnosti zámožní.

---

¹⁴⁶ Tamtiež, 365), s. 212: „cum vite sue terminum unusquisque prorsus ignoret, et nichil certius habeamus quam quod mortis non possumus evitare discrimen, recte unicuique iminet precavendum, ne incaute occumbat, et bona sua inordinata et indisposita derelinquat. Idcirco, Ego Maria Armina massaria domus Arminorum de confinio Sancti Juliani, corporis infirmitate gravata sanam tamen habens mentem integroque consilio, et volens quod permissum est evitari, cepi cogitari de die mortis mee, et ad me venire feci Jaocbum de Marchesino presbiterum Ecclesiae sancti Juliani et notarium; ipsumque diligenter rogavi ut hoc meum testamentum scriberet pariter et compleret.“

4.1.3 Záznamy z registrov Veľkej rady

Záznamy z registrov Veľkej rady alebo Maggior consiglio, hlavného legislatívneho orgánu Benátskej republiky tak, ako ich zozbieral Ghewond Ališan, obsahujú informácie rôzneho druhu a častokrát sa o tom, že sa týkajú Kilíkie a predovšetkým benátskej komunity v nej dozvedáme len nepriamo, neraz len jednoslovnou zmienkou. Sú to však tieto záznamy, vďaka ktorým si vieme utvoriť presnejšiu predstavu o zložení a organizácii benátskej komunity, o jednotlivých funkcionároch, o každodenných starostiach súvisiacich s obchodom či práve o priebehu jednotlivých obchodných transakcií.

Registre sú pre nás zdrojom informácií o funkcii baila. Záznam z roku 1279 nás oboznamuje, že voľba baila má prebiehať v dvoch kolách, čím sa Veľká rada snažila zaistiť nezaujatý výber podobne, ako to bolo pri všetkých benátskych funkciách, a že rovnakým spôsobom prebiehala voľba aj bailov či podestov a ich rád v Akkone, Tyre, Tripolise, Negroponte, Koroni, Raguse či na Kréte.¹⁴⁷ Ďalej vieme, že roku 1282 dostával kilíkijský bailo rovnaký plat ako bailo v Tyre a že mu ho prideloval bailo z Akkonu, ktorý bol v podstate prvý medzi rovnými z bailov v Levante,¹⁴⁸ pričom o päť rokov neskôr je tento plat rovný platu baila akkonského.¹⁴⁹ Zaujímavá je rovnako správa z roku 1285, v ktorej je bailovi pre Kilíkiu¹⁵⁰ udelených hneď niekoľko pokynov: jednak mu Veľká rada schválila pôžičku od štátu (*accipiendo mutuo sopra nostrum commune Veneciarum*) na opravu tarety,¹⁵¹ vymerala plat, ale zároveň sa dozvedáme, že mu bol schválený muž so sluhom ako osobná stráž, dvaja radcovia (*habet duos Plaçarios*) a že „*môže ostať tri mesiace v roku mimo miesta výkonu svojho úradu na mieste, kde je zvykom, z dôvodu choroby, avšak musí na svoje miesto dosadiť nejakého vhodného človeka, ktorý ho zastúpi.*“¹⁵² Avšak bailo sa počas doby výkonu svojho úradu nemôže vzdialiť zo zeme, ako je upresnené o dva roky neskôr.¹⁵³ Od roku 1293 vstupuje v platnosť výnos, že voľbu baila môže mimo Veľkej rady schváliť aj Rada 40

---

¹⁴⁷ Tamtiež, 17), s. 44.

¹⁴⁸ Tamtiež, 27), s. 50.

¹⁴⁹ Tamtiež, 34), s. 52.

¹⁵⁰ V samotnom znení je však uvádzané pre Arméniu, ako vo všetkých dobových záznamoch, keďže názov Kilíkijské kráľovstvo má odlišiť arménsky politický útvar na historickom území Kilíkie od tzv. Veľkej Arménie zahŕňajúcej východnú Anatóliu a Arménsku vrchovinu.

¹⁵¹ Druh obchodnej lode.

¹⁵² ALISHAN, Ghewond M. *L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV.* Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte II: 25), s. 49: „*Quod baiulus iturus in Armeniam possit stare tribus mensibus in anno extra suum baiulatum, occasione infirmitatis, que consuevit esse in illo loco, dimittendo aliquem bonum hominem loco sui et suam guarnitionem.*“

¹⁵³ tamtiež, 28), s. 50.

(Quarantia) či Rogadi¹⁵⁴ alebo starší ako spoločenstvo ochrancov záujmov Republiky.¹⁵⁵ Mimo to podľa záznamov môžeme predpokladať, že bailo musel v mene benátskej kolónie žiadať o hocijakú pôžičku na ľubovoľný účel práve Veľkú radu a mimo pravidelne sa opakujúce schválenia ohľadom opravy tarety vieme, že táto mu v júli 1302 schválila plánovanú výstavbu lôže vedľa kostola,¹⁵⁶ a v roku 1313 určila prostriedky na opravu kostola Sv. Marka v Ajaze.¹⁵⁷ Taktiež v neskorších rokoch mu boli opätovne schvaľované príspevky na rekonštrukciu svojho domu či spomínanej lôže.¹⁵⁸

Zároveň sa dozvedáme, že bailo mal na starosti vôbec dohľad nad zriaďovaním obchodných spoločností zameraných na jednotlivé komodity ako bavlna či korenie, a všetci kupci musia poslúchať jeho nariadenia, v opačnom prípade sa museli zodpovedať dóžovi.¹⁵⁹

Zaujímavé je, že väčšina aktov súvisiacich s pôžičkami baila, so spresneniami ohľadom jeho platu, správy o príspevkoch obchodníkov do komunálneho rozpočtu alebo nariadenia týkajúce sa obchodných lodí pochádzajú z jarných a letných mesiacov – teda z hlavnej sezóny, kedy boli jednotlivé obchodné mudy na cestách. Naopak, výnosy organizačného charakteru týkajúce sa voľby baila pochádzajú poväčšine zo zimných mesiacov, kedy mali správne orgány Republiky viac času na organizačné záležitosti a prípravu hlavnej sezóny. Samozrejme, neplatí to bezvýhradne.

Niekoľko záznamov z registrov sa týka priamo organizácie ciest zoskupení obchodných lodí alebo múd. Záznam z apríla 1283 nás informuje, že lode môžu ísť do ľubovoľného miesta v Byzancii s výnimkou Cypru a území patriacim Pallaiologovcom – sme v období opätovného obnovenia Byzantskej ríše, ktorá nateraz v Konštantínopole preferuje konkurenčných Janovčanov – a dozvedáme sa, že lode musia vyplávať v priebehu mája po začatí kalend a nemôžu sa vrátiť prv, než v polovici septembra a najneskôr počas októbrových kalend, s výnimkou, ak by sa jednalo o súčasť augustovej karavány.¹⁶⁰ Záznamy z roku 1291 pre zmenu upresňujú, s akou mudou môžu priplávať lode s nákladom smerujúce z Cypru

---

¹⁵⁴ Od samotných rogadi alebo pregadi či savi (od *pregare* – žiadať, pretože mali na starosti schvaľovanie požiadaviek) máme päť záznamov z rokov 1301-1302 týkajúcich sa žiadostí o výjazd s galérami do Kilíkie a konkrétnymi upresneniami, ako napríklad povolenie zastávky na Kréte či predĺženie povoleného pobytu v Kilíkii z 13 na 15 dní, pozri ALISHAN, Ghewond M. *L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV.* Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte II: s. 79-81.

¹⁵⁵ Tamtiež, 45), s. 56.

¹⁵⁶ Tamtiež, 54), s. 59: „...unam lobiam prope ecclesiam.“

¹⁵⁷ Tamtiež, 86), s. 72.

¹⁵⁸ Tamtiež, 98), 99), 102), 104), s. 77-78.

¹⁵⁹ Tamtiež, 16), s. 44.

¹⁶⁰ Tamtiež, 20), s. 46.

alebo z Kilíkie a že v prípade, že majú náklad, môžu vyplávať kedy chcú a prezimovať na ľubovoľnom mieste na pobreží Jadranského mora, nesmú však pod hrozbou pokút nič zo svojho tovaru medzičasom predať.¹⁶¹

Najzaujímavejšie sú z môjho hľadiska nepochybne záznamy týkajúce sa priamo kráľa alebo jeho vyslanca. Niekoľkokrát sa týkajú schválenia sumy pre nákup darov pre kráľa, avšak bez podrobnejších informácií, úsmevný je záznam zo septembra 1310, v ktorom sa uvádza, že sa má „z hodvábných súkien a darov, ktoré poslal kráľ, niečo predať a za získané peniaze kúpiť, čo sa uzná za vhodné, aby bolo poslané ako dar pre kráľa prostredníctvom vyslanca,“¹⁶² a tento zámer potvrdzuje rovno ďalší záznam o mesiac neskôr, vyčísľujúcu hodnotu týchto súkien, ktoré kráľ zaslal ako dar.¹⁶³ Z roku 1311 sa dozvedáme, že obdobne k privilégiám arménskeho kráľa Benátčanom bolo aj jemu samotnému povolené nakúpiť 560 vesiel bez colných poplatkov.¹⁶⁴ Pre rok 1310 máme niekoľko záznamov týkajúcich sa prvého vyslanca arménskeho kráľa a jeho cesty do Benátok. Za tohto vyslanca bol zvolený bailo pre Kilíkiu, a jednalo sa o to, aby si tento prišiel do Benátok vyzdvihnúť veci, ktoré kráľ žiadal za príhovor svojho brata Ošina u pápežskej kúrie ohľadom zrušenie interdiktu proti Benátkam.¹⁶⁵

4.1.4 Záznamy zo Senátu

V prípade záznamov z indexov 14 kníh sa poväčšine jedná len o strohé vety oznamujúce vyzbrojenie galér smerujúcich do Kilíkie či vyslanie vyslanca. Znovu sa nám naskytajú detaily obchodu s Kilíkiou – k dispozícii máme záznamy o menovaní kapitána galéry, zredukovanie jej veľkosti, dozvedáme sa o prevážaných komoditách ako sú bavlna, hodváb, korenie či liadok a v akom časovom horizonte môžu byť do Benátok privezené,¹⁶⁶ a zaujímavým je obmedzenie nariadené, že žiadna bavlna zo Zámoria nemôže byť dopravená do Benátok, pokiaľ nebola naložená na Cypre alebo v Kilíkií.¹⁶⁷ Z obdobia 1322-1333 pochádza tiež sprísnené obmedzenie zákazu vykladania galér smerujúcich na Cyprus a do Kilíkie inde než v cieľovej destinácii, opatrenie prevzaté pod vplyvom čoraz väčšieho mameluckého nebezpečia a navýšeného tribútu, ktorý Kilíkiské kráľovstvo splácalo

---

¹⁶¹ Tamtiež, 41), s. 54.

¹⁶² Tamtiež, 71), s. 66: „Quod de Drapis sete et donis, que nobis missit Dms Rex Armenie, vendatur et de denariis ematur id quod videbitur, et sicut videbitur, pro mittendo doni ipsi Dmi Regi, per nostrum Ambaxatorem iturum...“

¹⁶³ Tamtiež, 72), s. 66.

¹⁶⁴ Tamtiež, 74), s. 67.

¹⁶⁵ Tamtiež, 65), 66), 67), s. 62

¹⁶⁶ Tamtiež, 140), s. 86.

¹⁶⁷ Tamtiež, 138), 86.

predovšetkým z výnosov z obchodu.¹⁶⁸ V podstate so zreteľom na toto stále prítomné nebezpečie sa čoraz častejšie objavujú záznamy o vyslaní ozbrojených galér či napokon o samotnom odklone tradičných námorných ciest z dôvodu bezpečnosti.¹⁶⁹ Vo výnose z augusta 1339 je potom na zväžení baila Cypru, či povolí alebo nepovolí ich ďalšiu cestu do Kilíkie (v prípade ich nesúhlasu sa zvolá rada a rozhodne dvomi tretinami hlasov tá), a v prípade kladného stanoviska majú zostať v Kilíkií maximálne 12 dní – ak zostanú menej, chýbajúce dni si nahradia na Cypre.¹⁷⁰

Z roku 1332 máme zachovaný výnos o zriadení trojčlennej komisie zvolenej dôžom a jeho radcami, ktorá sa má zaoberať listinami prichádzajúcimi z Kilíkie a má potom Senát oboznámiť s dianím, vyjadriť svoj názor a učiniť čo najlepšie rozhodnutie.¹⁷¹ Jednalo sa pravdepodobne o komisiu, ktorá sa mala vážnejšie zaoberať neustále sa stupňujúcimi sťažnosťami benátskych kupcov na nedodržiavanie výsad postúpených im v privilégiách, a nasledujúci výnos z júla 1333 práve nariaďuje samotnému bailovi aby osobne prišiel podať správu do Benátok o dianí v Ajaze.¹⁷² Obdobná komisia potom vznikla taktiež v júli 1333, avšak s cieľom vyriešiť bližšie nešpecifikovanú hádku medzi Benátčanmi a Arménmi.¹⁷³ Z júna potom máme obsiahlu správu o vyslaní vyslanca za kráľom, o ktorej som písala v kapitole o obchodných privilégiách, ktorý s nim mal prejednať porušovanie privilégií a predniesť svoje požiadavky, ktoré sa v podstate temer všetky odzrkadlili v novom privilégiu z novembra roku 1333.

4.1.5. Záznamy z Libri Gratiarum

Záznamy z tzv. kníh milosti alebo účtovných kníh zaznamenávajú mimo zápisov peňažných darov pre kráľa alebo povolenia udeleného bailovi priväzať do Kilíkie drevo¹⁷⁴ prevažne pardony alebo oslobodenia od peňažných pokút, ktoré boli uložené kupcom, ktorí sa dopustili poväčšine nevedome priestupkov popri vykonávaní obchodu. Pre ilustráciu, napríklad z apríla 1330 máme udelenie pardonu kupcovi, ktorí bez prevzatia potvrdenky vyniesol z galéry k sebe domov 300 libier korenia,¹⁷⁵ obdobne z augusta toho istého roku kupec Marino Capello pre zmenu nabral na svoju galéru 29 kôp bližšie neurčeného tovaru bez zvolenia

---

¹⁶⁸ Tamtiež, 132), s. 85.

¹⁶⁹ Tamtiež, 237), s. 114.

¹⁷⁰ Tamtiež, 241), s. 116.

¹⁷¹ Tamtiež, 225), s. 101.

¹⁷² Tamtiež, 226), s. 101.

¹⁷³ Tamtiež, 232), s. 105.

¹⁷⁴ Tamtiež, 295), s. 163.

¹⁷⁵ Tamtiež, 301), s. 165.

kapitána.¹⁷⁶ Tiež bolo odpustené bailovi Pietrovi Bragadinovi, ktorý sa v januári 1331 vzdal svojho úradu¹⁷⁷ alebo aj cudzím obchodníkom, ako istému Zambonemu z Mantovy to, že roku 1344 doniesol do Benátok štyri baly bavlny.¹⁷⁸ Úsmevným je potom pardon zo septembra 1346 vyslancovi arménskeho kráľa, ktorý potajme v snahe vyhnúť sa poplatkom niesol potajme ukryté ako dary pre pápeža preslávené zambellotti a pozlátané súkna, a ktorému bolo odpustené „*pre lásku ku kráľovi a vzhľadom na našu česť*“.¹⁷⁹

4.1.6. Korešpondencia panovníkov

Listov, ktoré si medzi sebou vymenili počas dvoch storočí vzájomnej spolupráce panovníci oboch politických útvarov nebolo veľa, a všetky zachované pochádzajú zo 14. storočia, kedy boli vzhľadom na zahraničnopolitickú situáciu vzťahy napäté ako v oblasti obchodu, ako sme to mohli vypozerovať z vyššie uvedených dokumentov, tak aj na báze diplomatických vzťahov medzi Kilíkiou, ktorá sa po obklúčení nepriateľskými moslimskými mocnosťami dostala do existenčnej situácie, a európskymi suverénmi. Môžeme ich rozdeliť do troch kategórií podľa obsahu a to na listy týkajúce sa správy benátskej komunity, obchodných záležitostí alebo medzinárodnej politiky.

Do prvej kategórie spadá niekoľko stručných, no rafinovaných oznámení z pera dóžu Pietra Gradeniga kráľovi Ošinovi o vyslaní vyslanca „*pred tvár kráľa, a láskavo vás žiadame, aby ste zo svojich výšin poctili tohto svojou dôverou k ctihodnému návratu k nám*“,“¹⁸⁰ a list v rovnakom znení zároveň adresoval aj kráľovmu bratovi - dvojčaťu Alinacovi, kráľovmu nástupcovi Ošinovi, pánu Hetumovi z Korykosu – autorovi Histórie Tatárov, bailovi Ošinovi – dedičovi Hetuma, pánu Hetumovi z Neghiru, kráľovskému kapitánovi a podobne „*uctievanému v Kristu pánu bratovi Jánovi od bratov minoritov, niekdajšiemu prvorodenému najjasnejšiemu kráľovi Arménska a jeho kráľovskému správcovi*.“¹⁸¹

---

¹⁷⁶ Tamtiež, 305), s. 167.

¹⁷⁷ Tamtiež, 306), s. 167.

¹⁷⁸ Tamtiež, 322), s. 174.

¹⁷⁹ Tamtiež, 323), s. 175: „...pro amore dicti Regis et honore nostro...“

¹⁸⁰ Tamtiež, 260), s. 125: „Cum nobilem et sapientem virum Johannem Fuscarenum honorabilem civem et fidelem nostrum Ambaxatorem diuxerimus presencialiter trasmittendum, serenitatem vestram affetctuose rogamus, quatenus hiis que celsitudini vestræ parte nostra duxerit referenda dignemini fidem credulam adhibere.“

¹⁸¹ Tamtiež, 261), s. 126: „Similis venerabili in Christo patri domino fratri Johanni Fratrum Minoram, primogenito quondam serenissimi regis Armenie et eiusdem regni Gubernatori.“ Jedná sa o kráľa Hetuma II., ktorý počas svojej turbulentnej vlády plnej zvrátov počas jedného zo svojich prerušení vlády, kedysa oficiálne vzdal trónu, konvertoval na západnú, katolícku vieru a vstúpil do fratiškánskeho rádu. Napriek tomu, že Ališan uvádza, že všetky listy boli datované v rokoch 1308-20, musí sa jednať o chybu v dátácií, pretože v roku 1308 bol kráľ Hetum II. už po smrti, ktorú násilím jemu a jeho následníkovi a synovcovi Levonovi IV. privodil na islam konvertovaný mongolský chán Bilarghu roku 1307.

Z listu toho istého dóžu kráľovskému kapitánovi Hetumovi, pánovi Neghiru, datovanému o dva roky neskôr sa dozvedáme o ceste arménskeho vyslanca a benátskeho občana Niccola Morosiniho do Benátok za bližšie nešpecifikovaným účelom, avšak domnievam sa, že sa jednalo o diplomatickú cestu s cieľom upevnenia vzťahov, ktoré boli naštrbené oným vyplienením Ajazu z roku 1304, za ktoré spôsobené škody museli Benátčania uhradiť, ako som sa zmieňovala v predošlých kapitolách, pretože dóža uvádza, že *„prostredníctvom urodzeného pána Niccola Morosiniho, nášho milovaného a verného občana, ako aj prostredníctvom ďalších pravdivých uistení sme sa utvrdili v tom, že vy ako aj vaši poddaní budete zotrvať navždy vo vašich ušľachtilých a priaznivých skutkoch, za čo vám skladáme mnohé vdaky, a cítime sa byť vám dlžníkmi za vaše dobrodinia.“*¹⁸²

Moje domnienky, myslím potvrdzujú vôbec všetky listy dóžu Gradeniga, nakoľko od žiadneho jeho predchodcu ani nástupcu sa listy, v ktorom by oboznamoval priamo on z pozície hlavy Republiky zvolenie zástupcu svojej komunity, navyše písané onou vyšperkovanou rétorikou nielen kráľovi, ale aj ďalším vysokým predstaviteľom kráľovstva, nezachovali.

Obchodným záležitostiam je venovaný list kráľa Levona IV. dóžovi Bartolomeovi Gradenigovi z marca roku 1347. List reaguje na krízovú politickú situáciu, v ktorej sa Kilíkijské kráľovstvo ocitlo, kedy väčšina jeho územia bola dobytá egyptskými mamelukmi a títo vytvárali tlak aj na zvyšné oklieštené kráľovstvo prostredníctvom neúnosne vysokých tribútov. Kráľ osobne píše benátskemu dóžovi, aby od neho vymohol peňažnú sumu, ktorú zaplatil z vlastnej pokladne vyslancovi „babylonského“ (egyptského) sultána, ktorému istí benátski kupci boli dlžní. Na úvod opisuje vážnosť situácie:

„Nakoľko naši predchodcovia a aj my sami sme vždy považovali všetkých vašich Benátčanov za bratov a predovšetkým za priateľov, práve preto sme ich česť a úspech vždy brali za náš vlastný a podľa toho konáme. Avšak voči násiliu a hnevu Saracénov, ako ráčite vedieť, čeliť nestačíme, a preto nech ráči Vaša jasnosť vedieť, že istý veľký vyslanec zo slnečnej Babylónie, ktorému sme podriadení v mnohých a rôznorodých výdajoch, prišiel k nám a ústne aj písomne nám oznámil, že niektorí z vašich vyššie uvedených Benátčanov

---

¹⁸² Tamtiež, 264), s. 127: „...tam per virum nobilem Nicolaum Maurocenum civem et fidelem nostrum dilectum, quam per alias veridica relacone didicimus, quod vos in vestris ipsorumque vestrorum agendis vos benignos et favorabiles prebuis, de quo vobis grates referrimus copiosas, et inde veos vestris beneplacitis obligatos sentimus.“

z dôvodu obchodovaniu musia odovzdať uvedené sumy Saracénom a žiada, aby to bolo potvrdené a overené štyrmi našimi colníkmi.“¹⁸³

Načo kráľ pokračuje, že žiadanú sumu, ktorú pravdepodobne Benátčania pri sebe nemali, zaplatil „*k plnej spokojnosti oných Saracénov*“,¹⁸⁴ berúc ohľad na dobré vzťahy s pre arménske kráľovstvo najvýznamnejšou obchodníckou komunitou, „*pretože v opačnom prípade by uvedenú sumu od Benátčanov vymohli násilím, či by sa im to páčilo alebo nie.*“¹⁸⁵

List, ťažko posúdiť do akej miery zrkadliaci reálnu finančnú situáciu Benátčanov, možno cielil aj na posilnenie dobrých vzťahov medzi oboma suverénmi, keďže ďalej kráľ uvádza, že síce vie, že by to zaplatili tak, ako to urobili v minulosti, avšak mameluci by im vydali potvrdenie každému po jednom. Takto kráľ vzal do úvahy dobré meno Benátok a dlh splatil svojim menom na jedinú zmenku s cieľom uľahčiť benátskym kupcom patálie a udržať si ich prítomnosť v Ajaze čo najdlhšie. Preto teraz žiada, aby mu dóža vrátil sumu, ktorú zaplatil za jeho dlhujúcich poddaných v lehote jedného roka, v opačnom prípade „*budú musieť vaši Benátčania pobývajúci v našom kráľovstve onú sumu plne zaplatiť výdajmi (poplatkami), podľa zmlúv a dohôd obsiahnutých v našich privilégiách, ktoré vám boli poskytnuté našimi predkami a nami podpísané.*“¹⁸⁶ Teda v prípade nevrátenia sumy, ktorú Benátky dlhujú Kilíkií, hrozí táto zrušením obchodných privilégií. List vyznieva tým pádom rozpačito, zdôrazňujúc na jednej strane význam vzájomných vzťahov a obchodu, na strane druhej ale asertívne vyžaduje plnenie vzájomných záväzkov vzhľadom na ťaživú finančnú situáciu. Na záver nasleduje výčet dlžníkov a súm s popisom tovarov rovnako dlhý ako úvodné oboznámenie dóžu s nastalou situáciou.

Posledný list je z hľadiska zahraničnej politiky najdôležitejší, ale zároveň smutný, nakoľko ukázkovo reprezentuje politiku európskych suverénov voči Kilíkií po celé 14. storočie, kedy bola permanentne ohrozovaná na viacerých frontoch. Pochádza z októbra roku

---

¹⁸³ Tamtiež, 15), s. 40: „Cum nostri predecessores et nos semper habuerimus ac retinuerimus cunctos vestros Venetos in fratres et amicos nostros precipue, idcirco honorem ac profectum ipsorum [pro] nostro posse procuravimus et acta procuramus; sed contra violentiam et rabiem Saracenorum, ut scire potestis, resistere non valemus; igitur noverit vestra magnificentia quemdam magnum ambaxatorem soldini Babilonie ad nostram presentiam noviter accessisse, propter quem ambaxatorem incurrimus in multas et varias expensas, nobis oretenus nunciando ac etiam scripto, certos vestros Venetos infrascriptos debere dare et consignare causa mercationis quanquam quantitatem monete infrascriptis Saracenis, ut expresse aapprobat per quaternos quondam nostri pacetani de l'Ajacio...“

¹⁸⁴ Tamtiež, s. 41: „...eisdem Saracenis eorum plenariam satisfactionem...“

¹⁸⁵ Tamtiež, s. 41: „Alioquin a dictis Venetis violenter extorquerent pecuniam infrascriptam, vellent, nollent.“

¹⁸⁶ Tamtiež, s. 41: „Alioquin si infrascriptam monetam per nos solutam infrascriptis Saracenis nomine et vice vestrorum infrascriptorum Venetorum infra annum integraliter non receperimus, ex nunc vestre dominationi ipse delcaramus, quod vestros Venetos existentes in regno nostro oportebit eadem monetam solvere integraliter cum expensis, secundum pacta et conventiones contenta in nostris privilegiis vobis concessis per nostros predecessores ac etiam per nos firmatis.“

1369 a autorom je benátsky dóža Andrea Contarini, ktorý ho adresuje ovdovelej arménskej kráľovnej. Vyznačuje sa obratnou rétorikou prisľubujúcou pomoc proti mameluckému sultánovi a dóža v nej vraví o vytvorení námornej únie s dlhoročným nepriateľom, Janovom, s ktorým práve zažívali obdobie prímeria:

„Sme potešení, ako je známe, že sme vytvorili úniu s naším zvršeným pánom bratom dóžom a komúnou Janovčanov,¹⁸⁷ ku ktorej prispeli obe strany tým, že vyslali určité množstvo výborne vyzbrojených galér, ktorých kapitánom bolo prikázané, aby sa v prípade, že Babylonský sultán nebude dodržiavať mier, spojili ku škode sultána a jeho poddaných. Táto únia, ako je známe, bola veľkým priáním kráľa Arménov ako aj všetkých východných kresťanov. Navyše, nakoľko vieme o vôli a ochote nášho vyššie zmieneného veľkolepého brata pána dóžu a janovskej komúny bojovať po boku našej so spoločným cieľom, sme pripravení dať povel nášmu kapitánovi k zjednoteniu galér, aby v prípade, že by bol mier medzi nami a našimi spojencami na jednej strane a sultánom na druhej, dosiahli toho, aby bolo do tohto mieru privedené a zahrnuté aj arménske kráľovstvo a jeho ľud pre dobro, pokoj a zachovanie onoho kráľovstva.“¹⁸⁸

Po tom, čo dóža vykreslí rozmery hypotetickej pomoci a reálnu existenciu síl, ktoré by v prípade ochoty boli schopné odvrátiť mameluckú hrozbu, prichádza dôvod, pre ktorý tak učiniť nemieni:

„Avšak keďže vyslanci Arménska vravia, že im pán pápež udelí kríž, keď bude môcť vyhlásiť krížovú výpravu, ktorá sa práve teraz uskutočniť nemôže kvôli intenzívnym vojnám na Západe, bolo týmto vyslancom povedané, že keď k uvedenej krížovej výprave dôjde, urobíme, čo bude k vôli Boha a k našej cti. A pretože pán janovský dóža nám zdvorilostne napísal, že

---

¹⁸⁷ Pravdepodobne sa jedná o narážku na úniu vytvorenú medzi Benátčanmi, Janovčanmi, pápežom, cyperským kráľom, rhodoskými johanitmi a francúzskym kráľom spolu s dauphinom jestvujúcej medzi rokmi 1342-1348, o ktorej hovorí Marino Sanudo a ktorá skončila fiaskom po masakre v Smyrne. Pozri: Vitae Ducum Venetorum italice scriptae ab origine urbis, sive ab anno CCCXXI usque ad annum MCCCCXCIII, auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, patricio veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733; s. 610.

¹⁸⁸ ALISHAN, Ghewond M. L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV. Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte II: 245), s. 119: „Delectantes, quod sicut sciunt, unionem fecimus cum magnifico fratre nostro Dmo Duce Janue, in qua quidem unione utraque pars contribuit, ut misit certum numerum galearum optime armatarum, quarum Capitaneis commissum est, ut in casu, quo Soldanus Babilonie non attendat ad pacem et ad ea que honori colligatorum congruunt, instent ad damnum ipsius Soldanis et subsidiorum suorum. Que quidem unio, sicut notum est, erit magnus et notabilis favor Regno Armenie, et omnibus Christianis partium Orientis. Insuper qui scimus dispositionem et voluntatem prefato magnifici Fratris nostr Dmi Ducis et Comunis Janue, concurrere una cum nostra, ad unum finem, parati summus committere, per litteras nostras Capitaneo nostro galearum strecture unionis, quod in casu quo pax inter nos et collegatis nostris, ex una parte, Soldanum ex altera fiat, faciant juxta posse, quod in ipsa pace sint et includantur ictum Regnum Armenie et gentes sue pro bono et quiete ac conservacione dicti Regni.“

*ked' sa pre to rozhodneme, bude spokojný, ked' bude môcť prispieť k tomu, aby bolo Arménske kráľovstvo uvedené v mier, bolo mu odpovedané a poďakované za jeho zdvorilosť obdobne s tým, že ked' sa rozhodneme, že vyššie zmienené kráľovstvo privedieme (k mieru), bude tak môcť učiniť.*¹⁸⁹

Benátsky dóža teda dáva Arménov falošnú nádej a plané prísľuby, odvolávajúc sa na očakávané rozhodnutie pápeža k vyhláseniu krížovej výpravy, nateraz odložené na neurčito a bez skutočnej vôle k jeho budúcej realizácii, vzhľadom na rozsah moslimského záboru Blízkeho východu, oslabenú moc pápeža sídliaceho v Avignone (aktuálne jediného úradujúceho v krátkom mezzinterne začínajúceho obdobia pápežskej schizmy), započatú druhú fázu storočnej vojny medzi Anglickom a Franciou a prostým faktom, že krížové výpravy už niekoľko desaťročí neboli medzi politickými prioritami žiadneho európskeho panovníka. Európa zavrela oči a obetovala posledný kontinentálny kresťanský štát na Blízkom východe.

---

¹⁸⁹ Tamtiež, s. 119: „Propterea, quia ipsi Ambaxatores Armenie dicunt quod Dms Papa obtulit eis Crucem, quando fieri poterit Passagium generale, quod presentialiter fieri non potest, ob guerras vigentes in partibus Occidentalibus, dicatur ipsi Ambaxatoribus, quod quando dictum Passagium fiet, faciemus, et id quod erit sencudum Deum et honorem nostrum. Et quia Dominus Dux Janue nobis curialiter scripsit, dicens, quod in casu quo nobis placeat, foret contentus, quod Regnum Armenorum in quantum fieri potest, includeretur in pace, respondeatur ei regraciando sibi, de sua curialitate, et quod similiter placeat nobis, ut dictum Regnum includatur, si fieri poterit.“

4.2 Naratívne pramene

4.2.1. Kroniky

Kroniky sú pre benátsko-kilíkijské vzťahy paradoxne najchudobnejším prameňom naratívnej povahy. Z arménskych sú Benátčania reflektovaní len okrajovo v kronike Hetuma z Korikosu ohľadom námorného stretu s Janovčanmi v roku 1293/4, o ktorom som sa zmieňovala v kapitole o kráľovských privilégiách. Kroniky benátskej proveniencie sú na tom len nebadane lepšie. Kronika Andrea Navagera, tak bohatá na detaily zo života Benátok samotných a ich vnútropolitických záležitostí, sa zmieňuje v súvislosti s Kilíkiou len o Ajazskom zálive ako častom mieste benátsko-janovských námorných stretov v 90-tych rokoch 13. storočia.¹⁹⁰ Mimo to anticipuje ustanovenie úradu baila, keď k medailóniku dóžu Enrica Dandola uvádza, že *„od roku 1196 benátska signoria, aby jej občania mohli obchodovať všade, poslala pána Giacoma Badoera ako vyslanca za kráľom Trebizondou. A tento obdržal od spomínaného kráľa privilegium slobodnej plavby a možnosti mať svojho baila v Trebizonde rovnako ako aj v Arménsku, a v Tane konzula.“*¹⁹¹

Kilíkiá je nepriamo zmienená aj v Životoch dóžov Marina Sanuda z 15. storočia, kedy roku 1310 informuje dóža Pietro Gradenigo, ktorý, ako sme videli, bol na poli diplomatickej korešpondencie aktívnejší než jeho predchodcovia, kilíkijského baila o sprisahaní Baiamonteho Tiepola¹⁹² formou podrobného listu.¹⁹³ Je podivuhodné, že ani títo, ani Andrea Dandolo nespomenuli vydanie obchodných privilégií.

Poslednou kronikou zmieňujúcou kontakt Benátok s Kilíkiou je Arménska kronika františkánskeho mnícha a spovedníka kráľa Levona V., Francúza Jeana Dardela, ktorý sa s kráľom stretol v roku 1375 počas svojej púte do Jeruzalema a ostal mu slúžiť. Dardel sa stal kráľovým sprostredkovateľom a vyslancom k dvoru aragónskeho kráľa Petra IV., s pomocou ktorého sa podarilo dosiahnuť Levonovo prepustenie a 12. decembra roku 1382 sa doplavil do

---

¹⁹⁰ Andreae Naugerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733; s. 1008.

¹⁹¹ Tamtiež, s. 980: „Del 1196 la Signoria di Venezia, acciocchè i suoi Cittadini potessero mercantare per tutto, mandò Messer Giacomo Badoer Ambasciadore al Re di Trebisonda. Il quale ottene dal detto Re un privilegio di poter navigare, e che i Veneziani possano tenere un Balio in Trebisonda, e così nell'Armenia, e alla Tana un Consolo.“

¹⁹² Neúspešné sprisahanie Baiamontu Tiepola, pravnuka dóžu Jacopa Tiepola, z roku 1310 bolo namierené proti dóžovi Gradenigovi a proti reštriktívnym opatreniam aristokracie, ktoré vykulminovali tzv. Uzavretím Veľkej rady, ktorá zatrhlá vstup nových členov strednej vrstvy do tohto úradu, a vyhlásením ktorej nastúpili Benátky nezvrtane na cetsu Signorie.

¹⁹³ Vitae Ducum Venetorum italice scriptae ab origine urbis, sive ab anno CCCXXI usque ad annum MCCCCXCIII, auctore Marino Sanuto, Leonardi filio, patricio veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733; s. 588.

Benátok, odkiaľ pokračoval cez Francúzsko s krátkou zastávkou u vzdoropápeža Klementa VII. do Kastílie na dvor Jána I. Práve príchod do Benátok opisuje Dardel vo svojej kronike:

*„Ked' si kráľ a jeho spoločníci v Benátkach odpočinuli, nechal kráľ k sebe zhromaždiť mestskú radu a vznešených mužov a milo ich požiadal, či by mu nepomohli dostať sa na svojich galérach na Cyprus, posilniť ľud a uzmierniť kráľovstvo, ktoré bolo zarmútené pre lásku ku kráľovi, jeho synovci, ktorý nedávno zomrel. A Benátčania odpovedali, že kvôli dohodám a aliancii, ktorú uzatvorili s Janovčanmi, tak urobiť nemôžu.“*¹⁹⁴ Nakoniec pred kráľa prestúpili kardinál ravennský a patriarcha gradský, obaja Dardelom nazývaní prefixom vzdoro- a snažili sa kráľa presvedčiť k ceste do Ríma za „ich“ pápežom, Urbanom VI., ktorý mu pomôže zachrániť kráľovstvo. Napokon však Levon pobudol u Klementa VII. a aj od toho nakoniec odišiel s prázdnyimi rukami.

4.2.2. Cestopis: Milión Marca Pola

Správy benátskeho občana Marca Pola o Kilíkií sú zachytené v jeho cestopise nazvanom Milión, ktoré je prvým cestopisom talianskej proveniencie zachytávajúcim oblasti Ázie. Text, prvýkrát spísaný v langue d'oil, spísal Markov spoluväzeň Rustichello da Pisa v janovskom väzení pravdepodobne po roku 1298, kam sa Marek dostal ako zajatec po námornej bitke pri Korčule medzi Benátčanmi a Janovčanmi.

Dielo, pozostávajúce zo štyroch kníh, začína opisom cesty Markovho otca Niccolu s bratom Matteom za veľkým chánom Berkem v roku 1250. Počas cesty sa im dostane pozvania k Veľkému Chánovi Alauovi, a ten ich, po vypočutí si rozprávania o reáliách latinských zemí, poverí posolstvom k pápežovi Klementovi IV. Keď po rokoch putovania dospejú bratia Polovci do Itálie, zisťujú, že pápež je mŕtvy, rovnako aj Niccolova žena a ten sa po prvýkrát stretá so svojim synom Marcom, toho času pätnásťročným, a berie ho na svoje ďalšie posolstvá. Posolstvo k pápežovi nakoniec nevykonali, pretože nový pápež stále nebol zvolený, keď však došli do Ajazu (sic!), dostalo sa k nim správy, že pápežský legát, s ktorým jednali v očakávaní voľby nového pápeža a s ktorým sa stretli v Akkone, bol zvolený ako pápež Gregor X. a povoláva ich preto späť k výkonu onoho posolstva. Prvýkrát sa v knihe stretáme so správou o Kilíkii, kedy sa obaja bratia (a Marco) *„s veľkou radosťou vrátili späť*

---

¹⁹⁴ Chronique d'Arménie par Jean Dardel, in: RHC Arm; s. 104: „Quant le roy et sa compaignie se furent réposés à Venise, le roy fist assamblar le conseil et les vaillans hommes de la ville en son hostel et leur requist amiablement que il luy vouldissent aidier de vaissiaulz pour aler en Cypre, resconforter le peuple et reconcillier le royaume qui estoit tout desolez pour l'amour de ce que le roy, son cousin, estoit tout nouvellement trespassez. Et les Venissiens respondirent que, par les convenances et aliances que il avoient aus Jennevois, il ne pouoient cecy faire.“

*na ozbrojenej galére, ktorú im dal pripraviť kráľ arménsky.*¹⁹⁵ Galéra ich odviezla späť do Akkonu, kde naďalej zotrvalý bývalý pápežský legát, teraz už novozvolený pápež a ten k bratom Polovcom pripojil dvoch dominikánov s listom a darmi pre Veľkého chána. Tí však napokon cestu nepodnikli, nakoľko toho času mamelucký sultán Baibars zahájil výboje na Blízkom východe a obaja dominikáni odovzdali zo strachu listy Polovcom. Všetci traja Polovci pobudli na dvore Veľkého chána dvadsaťšesť rokov a nakoniec sa im podarilo vyprosiť sa z jeho služby ako sprievod princezien z chánovho rodu určených za nevesty vládcov východných zemí, podľa všetko v oblasti dnešnej Indonézie. Odtiaľ sa Polovci vrátili cez Konštantínopol späť do Benátok roku 1295.

Po stručnom úvode rozprávajúcom o dôvodoch výprav Polovcov za chánom začína samotné jadro Marcovho cestopisu nazvaného Milión, pozostávajúceho z medailónikov jednotlivých zemí, ktoré navštívil na ceste za Veľkých chánom (prvá kniha) a neskôr v jeho službách ako sprievod oných princezien do juhovýchodnej Ázie a pri návrate cez Indický oceán (tretia kniha). Samotnú, druhú knihu tvorí opis dvora Veľkého chána, jeho rodokmeň, slávností na jeho dvore či opis jednotlivých jeho provincií.

Pre moju prácu je dôležitý fakt, že Benátčania Marek s otcom a strýkom prechádzali cez Kilíkiu a Veľké Arménsko a zanechali farbistvý opis geopolitickej situácie oboch celkov. Niekoľkokrát sa už v úvodných kapitolách spomína Ajaz ako prestupná stanica benátskych kupcov na ceste ako k Veľkému chánovi, tak k pápežskému legátovi v Akkone. Ajaz, prvý veľký prímorský prístav Kilíkie a časom jej najvýznamnejšie obchodné odbytisko, bol pravdepodobne založený v druhej štvrtine 13. storočia a rýchlo nadobudol na význame. V privilegii z roku 1226 totiž o ňom ešte nechyrovať, a prvá zmienka o ňom pochádza z cestopisu Viliama z Rubruku z roku 1255.¹⁹⁶ Preto, odhliadnuc od zmienok v notárskych záznamoch či iných úradných dokumentov, ktoré nám prostredníctvom stručných či fragmentárnych informácií nepriamo dávajú predstavu o fungovaní benátskej komunity v ňom sídliacej a o jeho význame, sú cestopisy ďalším dôležitým pramenným zdrojom farbistvo opisujúcim ruch prístavnému mesta a rytmus jeho života udávaného obchodom. Nechajme prehovoriť samotného Marca Pola:

---

¹⁹⁵ POLO, Marco. *I viaggi in Asia, in Africa, nel Mare dell'Indie descritti nel secolo XIII detto Il Milione*. Parma: Pietro Fiaccadori, 1843; s. 8: „Quegli con grande allegrezza tornarono adrieto in su una galea armata, che fece loro apparecchiare il re d'Armenia.“

¹⁹⁶ MUTAFIAN, Claude. *L'Arménie du Levant. (XIe-XIVe siècle)*. Tome I. Paris: Les Belles Lettres, 2012; s. 463.

„Je pravdou, že jestvují dve Arménska: malé a velké. V malom vládne Pán, ktorý v ňom udržiava spravodlivosť a ktorý je podriadený Velkému chánovi. Je tam mnoho miest a mnoho hradov a mnohosť všetkého, a je tam dostatok vtákov a zveri na lov. Prv tam bývali statoční ľudia, teraz sú všetci zlí a jedinou ich prednosťou, ktorá im ostala, je, že sú veľkí pijani. Vedzte ešte, že nad morom sa týči jedno mesto, ktoré nesie meno Ajaz, v ktorom sa uzatvárajú veľké obchody; a tadiaľto prechádzajú všetky koreniny, ktoré sa odtiaľ privážajú (k nám), a obchodníci z Benátok a z Janova teda odtiaľ privážajú svoj tovar, drahé látky a všetky ostatné veci. A všetci obchodníci, ktorí chcú ísť ďalej do vnútrozemia, prechádzajú tadiaľto.“¹⁹⁷

O Arménoch hovorí aj v nasledujúcej kapitole o Turkomanií alebo o Malej Ázii pod prevažne pod tureckým záborom. Arméni sú podľa Marca Pola jedným z troch národov žijúcich na tomto území a rovnako ako Gréci, aj oni (v kontraste s Turkami, ktorí žijú v údoliach a v horách) *„žijú v mestách a na hradoch a živia sa remeslami a obchodom, a tuná a vyrábajú najlepšie a najfarebnejšie koberce pod Slnkom, tkajú pestrofarebné látky z hodvábu. Sú tam aj ďalšie veci, o ktorých vám nehovorím. Títo (Arméni) náležia k východnej Tatárii.“¹⁹⁸*

Posledná kapitola venovaná Velkému Arménsku je najpestrejšou a krásne ilustruje celú koncepciu Polovho diela, kedy autor prechádza od geopolitického usporiadania krajiny cez hospodárstvo po legendy alebo zaujímavosti, ktoré mu najviac utkveli v pamäti:

„Velké Arménsko je jedna veľká provincia a na jej začiatku je mesto Arzinga, v ktorej sa vyrába najlepší bucherám na svete.¹⁹⁹ Je tam najkrajšia a najlepšia bavlna na svete. Sú tam mnohé mestá a hrady, z ktorých najvznešenejšia je Arzinga, kde sídli arcibiskup. Ďalšie sú Arziron a Arzizi.²⁰⁰ Je to veľmi veľká provincia: cez leto tu pobýva dobytok všetkých východných Tatárov pre dobré pastviny, v zime tam však neostávajú kvôli veľkej zime, pre

---

¹⁹⁷ POLO, Marco. I viaggi in Asia, in Africa, nel Mare dell'Indie descritti nel secolo XIII detto Il Milione. Parma: Pietro Fiaccadori, 1843; s. 15: „Egli è vero che sono due Armenie, la piccola e la grande. Nella piccola è Signore uno che giustizia buona mantiene; ed è sotto il Gran Cane. Quivi ha molte ville, e molte castella, e abbondanza d'ogni cosa; e havvi uccellagioni e cacciagioni assai. Qui soleva già essere di valentri uomini; ora sono tutti cattivi, solo rimaso loro una bontà che sono grandissimi bevitori. Ancora sappiate, che sopra mare ha una villa, che ha nome Ionas, la quale è di grande mercanzia: e per ivi si posano tutte le spezerie che vengono di là entro; e i mercanti di Vinegia e di Genova e d'altre parti quindi levano loro mercatanzie, e i drappi di là, e tutte l'altre care cose; e tutti i mercatanti che vogliono andare infra terra, prendono via da quella villa.“

¹⁹⁸ Tamtiež, s. 16: „E gli altri sono Ermini, e Greci che dimorano in ville e in castella, e vivono d'arti e di mercanzie quivi si fanno i sovrani tappeti del mondo, e a più bel colore. Favvisi lavorio di seta e di tutti colori. Altre cose v'ha che io non vi conto. Elli sono al Tartero del levante.“

¹⁹⁹ Druh priehľadnej a veľmi vzácnej látky nazvanej podľa miesta pôvodu, stredoázijskej Buchary, pozri: <http://www.treccani.it/vocabolario/bucherame/>.

²⁰⁰ Erzurum a Argis na jazere Van.

ktorú by tam nemohli pást'. Ešte vám poviem, že v tomto Veľkom Arménsku je Noemova archa, na jednej veľkej hore na juhovýchode, neďaleko kráľovstva, ktoré sa nazýva Mosul.²⁰¹ Záverom spomína prameň oleja, ktorý dáva svetlo celej krajine a presúva sa do Gruzínska.

4.2.3. Liber Secretorum Fidelium Crucis Marina Sanuda Torsella

Špeciálnym dokumentom benátskej proveniencie vzťahujúcim sa ku Kilíkií je rozsiahle, primárne religiózne dielo benátskeho patricia Marina Sanuda „Torsella“ s názvom Kniha tajomstiev verných krížu. Kniha, vzniknutá medzi rokmi 1306-1321 a minimálne trikrát revidovaná samotným autorom, je zdrojom rozsiahlych poznatkov geografického, etnografického, historického aj obchodného charakteru o celom Levante, a je plná odkazov na rôznorodé diela starovekých ako aj stredovekých autorov,²⁰² s prílohou presných máp. Samotný Sanudo viackrát v texte spomína, že niekoľkokrát cestoval do Alexandrie, Akkonu, väčšiu časť života pobudol na území dnešného Grécka a v rámci svojich kupeckých ciest sa dostal aj do Brúg a ďalších severských hanzových miest.²⁰³ V kontexte žánru svojej doby sa Sanudovo dielo radí medzi diela vzniknuté z impulzov lyonského koncilu a pápežov Gregora X. a Mikuláša IV. volajúcich po kruciáde a predostiera plán dobytia Svätej zeme, adresovaný pápežom ako aj svetským vládcom. Všetky diela tohto žánru,²⁰⁴ ktorého ústrednou témou je plán budúcej kruciády a jeho čo najpresnejšia organizácia, „zvažovali uvalenie embárg na obchod, aliancie s Mongolmi, námorné aj suchozemské cesty, zdroje, misie aj vyučovanie orientálnych jazykov na Západe. Je jasné, že Sanudo nebol ani výnimočný, ani originálny vo svojej stratégii a prístupe. Každopádne je jeho traktát jeden z najdlhších (ak nie najdlhší), najkomplexnejších, najpraktickejšie vypracovaných, rozpočtovo najprecíznejšie

---

²⁰¹ POLO, Marco. I viaggi in Asia, in Africa, nel Mare dell'Indie descritti nel secolo XIII detto Il Milione. Parma: Pietro Fiaccadori, 1843; s. 16: „La grande Armenia si è una grande provincia; e nel cominciamento è una città, che ha nome Arzinga ove si fa il migliore bucherame del mondo. Ivi è la più bella bambagia del mondo, e la migliore. Quivi ha molte città e castella; e la più nobile città è Arzinga, e ha arcivescovo. Le altre sono Arziron e Arzizi. Ella è molta grande provincia: Quivi dimora la state tutto il bestiame de' Tatarsi dle levante, per la buona pastura che v'è; di verno non v'istanno per il grande freddo che v'è; chè non vi camperebbero le loro bestie. Ancora vi dico, che in questa grande Armenia è l'Arca di Noè, in su una grande montagna nei confini di mezzodì inverso il levante, presso al reame che si chiama Mosul...“

²⁰² Medzi inými Senecu, Bedu Ctíhodného, Izidora Sevilského či Viliama z Tyru, pozri: LOCK, Peter. Marino Sanudo Torsello, The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross. Liber Secretorum Fidelium Crucis. Farnham: Ashgate, 2011; s. 6.

²⁰³ Tamtiež, s. 8.

²⁰⁴ Ďalším obdobným dielom je kronika Kvet histórie východu z roku 1307 venovaná mongolským dejinám františkánskeho brata Hetuma, niekdajšieho grófa z Korikosu, ktorý vo svojej štvrtej knihe predkladá pápežovi Klementovi V. obdobný návrh na znovuzískanie Svätej zeme ako Sanudo, avšak omnoho stručnejší. Hetum ráta s Cyprom a Kilíkiou ako východiskovými bodmi, tiež teda volí námornú cestu kruciády, avšak namiesto prvotného dobytia Egypta navrhuje dobytie Tripolisu za pomoci miestneho kresťanského obyvateľstva, ktoré viackrát úspešne vzdorovalo sultánovi, a následne počíta s pomocou tatárskych oddielov. Pozri: BEDROSIAN, Robert. Het'um the Historian's History of the Tartars [The Flower of Histories of the East], <http://www.atalus.org/armenian/hetumtoc.html>.

naplánovaných a diskutovaných. V termínoch politickej blokády po prvýkrát odhaľuje ako a prečo by táto mohla byť efektívnou.“²⁰⁵

Prvá kniha nazvaná *Conditiones Terre Sancte* alebo *Pomery vo Svätej zemi* vznikala v sídle kardinála Petroniho v Ríme v rokoch 1306-1309, druhú časť autor spísal v rokoch 1312-1313 a tretiu v rokoch 1319-1321. Jedná sa stále o prvú edíciu diela, ktorého druhú revíziu s inkorporovanými margináliami vytvoril Sanudo po roku 1323,²⁰⁶ a ktorú nasledovala tretia edícia, bližšie neurčeného dáta.

V prológu Sanudo hovorí, že so svojimi dvomi knihami navštívil v roku 1321 pápeža Jána XXII. a predniesol mu svoj vypracovaný plán na záchranu Svätej zeme. Ten následne preskúmali brat dominikán Boentio z Astu, vikár Arménska, a ďalší traja františkáni, avšak s akým výsledkom, to už autor neuvádza. Pravdepodobne však celý plán napokon zapadol do zabudnutia a Sanudovmu nadšeniu jednotlivca, ktorý, ako sám uvádza, za pápežom neprišiel v mene žiadneho sekulárneho panovníka či štátu, nebol venovaný vážny záujem. Zaujímavé je, že Sanudo rovnako ako napríklad Ľudovít IX. zvažoval vziať do úvahy prípadnú mongolskú pomoc v boji proti Turkom alebo Mongolov minimálne nepovažoval za úhlavných nepriateľov, nakoľko v dedikácii diela pápežovi uvádza, že by sa malo zaútočiť proti nepriateľom cirkvi a to proti sultánovi babylonskému, proti chánovi Zlatej Hordy, Uzbekovi, a proti Turkom v Malej Ázii útočiacim na latinské dŕžavy, avšak vynechať „*cisára Tatárov, ktorý vládne v Tabríze a v Perzii a ktorý je hlavným nepriateľom vyššie zmieneného sultána a cisára severu (Uzbeka) a ktorý, pokiaľ mu to sily dovoľujú, chráni Arménske kráľovstvo proti saracénskemu nebezpečenstvu.*“²⁰⁷

Pre náš prienik s dejinami Arménska je dôležitý Sanudov list písaný po francúzsky pre francúzskeho kráľa Filipa V. z roku 1319, v ktorom sa Benátčan naňho obracia ako na jedného z viacerých monarchov popri pápežovi a predostiera mu svoj plán záchrany Svätej Zeme, spočívajúci v pomoci Arménom a Kilíkijskému kráľovstvu, na ktoré nahliada ako na

---

²⁰⁵ LOCK, Peter. *Marino Sanudo Torsello, The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross. Liber Secretorum Fidelium Crucis.* Farnham: Ashgate, 2011; s. 12: „All in one way or another considered trade embargoes, alliances with the Mongols, routes by sea and land, resources, missionary work and the teaching of oriental languages in the west. It is clear that Sanudo was neither unique nor even original in his strategy and approach. His treatise is, however, one of, if not the, longest, the fullest, the most practically worked out, budgeted and discussed. In terms of the economic blockade it explores for the first time why and how this policy would be effective.“

²⁰⁶ Tamtiež, s. 13.

²⁰⁷ Tamtiež, s. 22: „In singling out the Emperors of the Tartars, who rules in Torisio and Persia and who is the chief enemy of the aforementioned Sultan and the Emperor of the North and who protects the kingdom of Armenia from Saracen treachery when his strength permits...“

poslednú baštu kresťanstva v Levante. Uvádza nasledovné dôvody, pre ktoré je Kilícia cieľom sultánových výbojov a pre ktoré je nevyhnutné udržať ju v kresťanskom tábore:

„Prvým dôvodom je, že obsadením Arménska môže (sultán) priviesť obrovský tok kupcov do svojej zeme. Druhým je ten, že Arménsko leží v strede medzi Tureckom, ktoré sa nazýva Malou Áziou, a krajinami podliehajúcim sultánovi. Siahla k moci sultána a Turkov a iných Saracénov v týchto krajinách a tí sa cítia vzájomne chránení. A potom títo veria, že môžu odolať Tatárov sídliacim v Perzii a Chaldey, a pre tento dôvod sa niektorí Saracéni múdro snažia docieľiť úniu, tak ako aj niektorí Arméni a Mongoli. Tretím dôvodom je ten, že v zámorských oblastiach sila kresťanov temer vymizla. Ak tu nebude žiaden odpor, ako je navrhované, zmienené Arménsko nebude dlhšie jestvovať pod vládou kresťanov. A nielen ono, ale aj Cyperské kráľovstvo, Rhodos a zvyšky Románie sa dostanú do veľkého nebezpečenstva. A ak sa sultán a spomínaní Turci, ako som zmienil, spoja dohromady, mohli by získať podporu Tatárov v Gaze a v ďalších južných oblastiach, čím dosiahnu úniu podľa svojej vôle a môžeme sa obávať, že po tomto by sa vrhli na ďalšie územia.“²⁰⁸

Prvá kniha s názvom Usporiadanie a príprava pre záchranu Svätej zeme je prednesením návrhu rozsiahlej obchodnej blokády moslimským zemí. Celé dielo má repetitívny štýl, a tak aj táto časť je sústavným opakovaním dôvodov, pre ktoré by mal pravoverný kresťan bojkotovať tovar prichádzajúci z moslimských zemí, o aký tovar sa jedná či z akých prístavov sultánových zemí sa do Európy dováža, ako aj následkov, ktoré táto blokáda sultánovi spôsobí. Sanudo zároveň rázne trvá na sankciách finančných aj duchovných v podobe exkomunikácie jedincov, ktorí by dané embargo porušovali. Zaujímavé je opätovné zdôraznenie potreby zákazu dovozu dreva na stavby lodí do Egypta, ktoré v pravidelných intervaloch vyhlasoval pápež alebo byzantský cisár už minimálne od 9. storočia a ktoré sa podľa tejto frekvencie neustále porušovalo – a Benátčania boli jeho žiarivým príkladom.²⁰⁹ Na záver prichádza apel na kresťanský súcit s Arménskom, ktoré je obklopené zo všetkých

---

²⁰⁸ Tamtiež, s. 27: „The first is that he might bring, by seizing it, a great flow of merchandise from Armenia to his own lands. The second is that Armenia lies in the middle between Turkey, which is called Asia Minor, and the land subject to the Sultan. It reaches out to the power of the Sultan and of the Turks and of other Saracens living in those parts and they feel protected in turn. And then they believe they can resist the Tartars, who rule in Persia and in Chaldea; on account of which many Saracens, wisely, are keen to bring about a union and some Tartars and Armenians too. The third is that in the parts beyond the sea the power of the Christians is almost extinguished. If there is no opposition, as is suggested, the said Armenia will not long be able to continue under Christian rule. And not only that but the Kingdom of Cyprus, Rhodes and the rump of Romania will come under great danger. And if the Sultan and the said Turks, as is suggested, join together they might then have the help of the Tartars who are in Gaza and other southern parts so that he will have the union of their will and it is to be feared that after this they will pour themselves to areas beyond.“

²⁰⁹ Stačí si spomenúť na vyhrážky Jána Tzimiska v druhej polovine 9. storočia, kedy prostredníctvom svojho vyslanca Benátkam pohrozil, že ak sa na mori objaví ich loď prevážajúca drevo do saraénskych prístavov, bude bez milosti spálená.

strán nepriateľmi – zo severovýchodu mu hrozí mongolský lev, ktorému platí tribút, z juhovýchodu neustále dobiedzajúci panter – sultán, zo severu vlk v podobe Turkov a z juhu had – stredomorskí korzári útočiaci na prístavy.²¹⁰

Druhá kniha s názvom Cesty a spôsoby záchranu Svätej zeme už ponúka konkrétny plán útoku na sultána a to konkrétne v jeho sídelnom Egypte. Sanudo sa odvoláva na zisky, ktoré takto zvolenou cestou krížovej výpravy dosiahli jeruzalemskí králi či samotný Svätý Ľudovít a odhovára od cesty cez oslabenú Kilíkiu. Sanudo svoje dôvody často podporuje príkladmi z Biblie či histórie, v tomto prípade poukazuje na dejiny Benátok (neraz však skôr legendárne než historické) a význam benátskej ostrovnej a prístavnej polohy, z pozície ktorej vedeli kontrolovať tovar a zásoby smerujúce do vnútrozemia, a navrhuje obdobne obsadiť pobrežné pevnosti a odrezat' vnútrozemie od zásobovania. Mimo iné ponúka táto kniha precízne vypracovaný rozpočet flotily a jej zásobovania, ako aj zásobovania posádok po dobytí Egypta, množstvo potrebných zbraní a do úvahy berie aj prípadnú alianciu s Mongolmi.

Tretia kniha Vedenie, držba a vlastníctvo Svätej zeme je zo všetkých najpodrobnejšou. Jedná sa o rozsiahle dejiny Svätej zeme od biblických dôb cez arabský zábor s dôrazom na podrobné prelíčenie histórie krížových výprav a neskoršieho pádu kresťanských kniežatstiev a kráľovstiev. Taktiež obsahuje dejiny Mongolov, pričom je zaujímavé, že Sanudo vôbec nečerpá z diela svojho krajana Marca Pola. Záverečné kapitoly sú radami, ako sa po opätovnom získaní Svätej zeme vyvarovať chýb predkov pri jej spravovaní a ako si ju udržať. Dejiny Kilíkie ostali Sanudom opomenuté a Arméni sú v tejto knihe spomínaní len okrajovo, predovšetkým v súvislosti s križiackym záborom Blízkeho východu a Eufratézie, ako som stručne uviedla v úvodných kapitolách mapujúcich kilíkijské dejiny, pričom konkrétne mená kilíkijských barónov chýbajú, čo vzhľadom na úvodné apely na záchranu Kilíkie ako posledného kresťanského kráľovstva na Blízkom východe prekvapuje. Podrobnejšie sú Arméni rozoberaní v kapitole o východnej cirkvi a jej počiatkoch. Jedná sa o pomerne rozsiahlu kapitolu, ktorá vysvetľuje rozdiely v arménskom vyznaní od vyznania gréckeho. Je spomenuté odlišný arménsky jazyk a arménske písmo, užívané ako vo svetskej literatúre tak v cirkevných spisoch, slávenie Kristovho narodenia v deň Epifánie ako jeho duchovného narodenia a špecifiká arménskeho pôstu pred Veľkou Nocou, kedy je Arménom povolené jesť len ovocie a zeleninu. Na čele arménskej cirkvi potom stojí katolikos, „ktorého všetci od

---

²¹⁰ LOCK, Peter. Marino Sanudo Torsello, The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross. Liber Secretorum Fidelium Crucis. Farnham: Ashgate, 2011; s. 65.

*najmenšieho po najstaršieho poslúchajú s ohromnou úctou a vážnosťou, akoby bol druhý pápež.*²¹¹ Tiež uvádza, že s Levonovou korunováciou z rúk mohučského arcibiskupa prisľúbili Arméni vernosť pápežovi, avšak udržali si svoje ríty.²¹²

Samotná Levonova korunovácia je v Sanudovej verzii podaná skreslene. Anticipuje udalosti spojené s Levonovým angažovaním sa v mocenskej politike Antiochie, ktorá skončila dosadením Levonovho synovca Raymonda-Rubena na antiochijský trón, pred Levonovu korunováciu a samotného Levona chybne označuje za vazala Antiochie.²¹³ Navyše zjednodušene dodáva, že Levon sa ohľadom korunovácie obrátil priamo na Henricha VI. a ten ho bez problémov korunoval, vynechajúc pritom ako prvotný podnet ku korunováci priíchod Fridricha I. Barbarossu do Anatólie a neúspešnú snahu o korunováciu práve z rúk tohto cisára, ako aj dlhoročné čakanie spojené s urgovaním ohľadom dohodnutej koruny. Posledné zmienky o Arménoch sa týkajú časti venovanej mongolským dejinám, kde je opisovaná cesta kráľa Hetuma I. za Veľkým chánom Mongkem a následné spojenectvo medzi Mongolmi a Arménmi proti Arabom a Seldžukom.²¹⁴

---

²¹¹ Tamtiež, s. 291: „They have their own primate, who is called Catholicus, whom they, from the least to the greatest obey with the greatest honour and reverence as if [he were] another Pope.“

²¹² Tamtiež, s. 292.

²¹³ Tamtiež, s. 318.

²¹⁴ Tamtiež, s. 378.

Záver

Necelé dve storočia trvali vzájomné diplomatické a obchodné vzťahy medzi Benátskou republikou a Kilíkijským (alebo Arménskym) kráľovstvom. Oba štáty výrazne ťažili zo svojho strategického geografického umiestenia a veľká časť ich existencie bola založená na obchode. Niet preto divu, že skôr či neskôr sa mali ich cesty prekrížiť. Stalo sa tak na samom počiatku 13. storočia, ktorý znamenal vrchol stredovekých dejín pre oba. Arméni po stáročia neexistencie vlastného štátu prežívali striedavo pod nadvládou Peržanov, Arabov či Grékov, s pomocou ktorých v 9. storočí znovuvybojovali svoju samostatnosť na Araboch, aby ju napokon o necelé dve storočia stratili znovu v prospech Grékov a nového etnického elementu prichádzajúceho do Anatólie, Turkov. Bola to prvá krížová výprava, ktorá vniesla do oblastí osídlených Arménmi latinské prvky a Arméni využívali novozískaných kontaktov na posilnenie si vlastných pozícií a vyhranenie sa voči Byzancii, ktoré dosiahlo vrchol roku 1198, kedy bol barón Levon II. s pápežským posvätením a sprostredkovaním z rúk západného cisára Henricha VI. korunovaný na prvého arménskeho kráľa, Levona I. Práve Levon zahájil prolatinskú politiku a udeľovaním obchodných privilégií námorným mocnostiam podporoval zameranie svojho štátu na obchod. Rovnako pre Benátky s nástupom 13. storočia nastal vrchol ich stredovekých dejín, kedy po dobytí Konštantínopolu získal dóža titul pána troch osmín Rímskej ríše a Benátky tak započali cieľavedomú politiku zakladania a spravovania svojich obchodných kolónií naprieč Levantom.

Aj keď kroniky kontakty Benátčanov s Arménmi moc nereflektujú a mohlo by sa zdať, že boli minimálne, opak bol pravdou. Skrz opätovne udeľované obchodné privilégiá sa krok za krokom benátski kupci usídl'ovali na území hlavných kilíkijských prístavov ako aj v hlavnom meste kráľovstva v Sise, a ako ich kolónia rástla a nadobúdala na dôležitosť, vyšperkovávala sa jej správa. Naplno sú benátsko-kilíkijské obchodné vzťahy reflektované od konca 13. a behom prvej poloviny 14. storočia, kedy máme k dispozícii niekoľko desiatok notárskych záznamov alebo správ týkajúcich sa obchodu či správy benátskej kolónie, čo má súvis s otvorením prvého pobrežného prístavu v Ajaze. Ten sa po páde latinského panstva vo Svätej zemi dovŕšeného dobytím Akkonu v roku 1291 stáva hlavnou spojnicou a prestupiskom obchodu medzi Ďalekým Orientom a Európou latinského Západu. Zanedbateľných nie je ani zopár dochovaných listov medzi panovníkmi, aj keď s výnimkou jedného sa týkajú obchodu a organizačných záležitostí Benátčanov na území Kilíkijského kráľovstva. Čo je však najzaujímavejšie z pohľadu existencie arménskej kolónie v Benátkach, je jedinečný zachovalý testament správkyňi arménskeho domu, z ktorého sa dozvedáme

o zázemí a približnej veľkosti arménskej komunity nielen v Benátkach, ale dáva nám na známosť existenciu ďalších arménskych obchodných komunit na území Apeninského polostrova.

Mimo to máme k dispozícii aj krásnu literatúru benátskej proveniencie vo forme slávneho cestopisu Marca Pola Milión, ktorý jednu stať venuje opisu Kilíkie, v ktorej kráľovskom prístave Ajaze niekoľkokrát pobudol na svojich cestách k Mongolom, a rovnako aj obsiahly prepracovaný návrh dobytia Svätej zeme benátskeho obchodníka a patricia Marina Sanuda Torsella z prvej poloviny 14. storočia, ktorý vyzdvihol význam Kilíkie ako posledného kresťanského kráľovstva na Blízkom východe a nevyhnutnosťou jeho ochrany apeloval na viacerých európskych mocnárov svojej doby.

Kontakty Benátčanov s Kilíkiou začínali upadať od 20-tych rokov 14. storočia, kedy Kilíkiá trpela pod pravidelne sa opakujúcimi nájazdmi mamelukov a Turkov. V roku 1322 egyptskí mameluci prvýkrát vyplienili prístav Ajaz a roku 1337 už samotné mesto, prístav zatiaľ vynímajúc, patril pod ich priamu správu. Kilíkiá márne volala po pomoci od západných mocností, ktoré túto podmieňovali poväčšine buď cirkevnou úniou alebo ktorá vyznela doprázdna, vzhľadom na premiestnenie ťažiska záujmu európskych vladárov na európsky kontinent, a táto zúfalá situácia, v ktorej sa umierajúce kráľovstvo ocitlo, sa odrazila aj na komplikovanej a nestálej vnútornej politike štátu. Definitívnu ranu zasadili Kilíkijskému kráľovstvu mameluci spojení s moslimskými emírmi na Blízkom východe a roku 1375 dobyli aj zvyšné odolávajúce územie. Posledný kráľ Levon V. strávil niekoľko rokov v zajatí v Káhire na dvore mameluckého sultána, a oslobodil sa až s pomocou intervencie aragónského kráľa a za vyplatenia veľkého výkupného roku 1382. Márne sa však snažil obrátiť pozornosť európskych panovníkov na znovuzískanie svojho strateného kráľovstva a roku 1393 umiera v Paríži.

Benátsko-kilíkijské vzťahy tak definitívne skončili a ich krátke, ale intenzívne obdobie bolo predovšetkým založené na obchode. Vzťahy Benátčanov a Arménov, až do 20. storočia však bez vlastného štátu, a teda so statusom poddaných Perzie alebo Osmanskej ríše, však naďalej v rôznej intenzite pokračovali napríklad prostredníctvom obchodníkov z Isfahánskej Novej Džulfy od 16. storočia, alebo vďaka udeleniu ostrova San Lazzaro do vlastníctva mechitaristického rádu v roku 1717. Benátky tak v 18. storočí získavajú pre dejiny Arménov nový význam ako stredisko kultúrno-obrodeneckého hnutia Arménov, ktoré vyprodukovalo obrovské množstvá prekladov arménskej ako aj európskej literatúry a ktorého hlavným

predstaviteľom bol práve spomínaný Ghewond Ališan. To je však už príbeh novovekých benátsko-arménskych vzťahov zasadený do širšieho kontextu arménskych kultúrnych dejín.

Použitá literatúra:

Primárne pramene:

ALISHAN, Ghewond M. L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV. Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte II.

Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica pro extensum descripta, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XII, parte I. Bologna: Nicola Zanichelli, 1728.

Andreae Naugerii Patritii Venetii Historia Veneta Italico Sermone scripta ab origine urbis usque ad Annum MCDXCVIII, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXIII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

Annales regni Francorum, in: MGH, SS rer. Germ. 6.

BEDROSIAN, Robert. Het'um the Historian's History of the Tartars [The Flower of Histories of the East], <http://www.attalus.org/armenian/hetumtoc.html>.

BEDROSIAN, Robert. Kirakos Ganjaket'si' s History of the Armenians, <http://www.attalus.org/armenian/kgtoc.html>.

CESSI, Roberto. Documenti relativi alla storia di Venezia. Padova: Gregoriana editrice, 1942; vol. I. secoli V – IX.

Chronique d'Arménie par Jean Dardel, in: RHC Arm.

DOUSTOURIAN, A. E. The Chronicle of Matthew of Edessa. Lanham-New York-London: University Press of America, 1993.

Giovanni Diacono, Cronaca Veneziana, in: MONTICOLO, Giovanni. Cronache veneziane antichissime. Roma: Forzani E C. Tipografi del Senato, 1890, vol. 1.

Chronique du Royaume de la Petite Arménie, par le connétable Sêmpad, in: RHC Arm.

Chronique rimée des rois de la Petite Arménie, par le docteur Vahram d'Édesse, in: RHC Arm.

LANGLOIS, Victor. Le Trésor des Chartes d'Arménie ou Cartulaire de la chancellerie royale des Roupéniens. Venise: Typographie arménienne de Saint-Lazare, 1863.

LOCK, Peter. Marino Sanudo Torsello, The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross. Liber Secretorum Fidelium Crucis. Farnham: Ashgate, 2011.

POLO, Marco. I viaggi in Asia, in Africa, nel Mare dell'Indie descritti nel secolo XIII detto Il Milione. Parma: Pietro Fiaccadori, 1843.

POZZA, Marco; RAVEGNANI, Giorgio. I trattati con Bisanzio 992 – 1198. Venezia: Cardo, 1993.

SOPRACASA, Alessio. I trattati con il regno armeno di Cilicia. Roma: Viella, 2001.

Table chronologique de Héthoum, comte de Gorigos; in: RHC Arm.

Vitae Ducum Venetorum italice scriptae ab origine urbis, sive ab anno CCCCXXI usque ad annum MCCCCXCIII, auctore *Marino Sanuto*, Leonardi filio, patricio veneto, in: MURATORI, L.A. Rerum Italicarum Scriptores, tomo XXII. Milano: Typographia Societatis Palatinae in Regia Curia, 1733.

Sekundárna literatúra:

ALISHAN, Ghewond M. L'Armeno-Veneto: compendio storico e documenti delle relazioni degli Armeni coi Veneziani. Primo periodo. Secoli XIII-IV. Venezia: Stab. Tip. Armeno-S. Lazzaro, 1893. Parte I.

ALISHAN, Ghewond M. Léon le Magnifique. Premier roi de Sissouan ou de l'Arménocilie. Vénise: St. Lazare, imprimerie Mekhitariste, 1888.

ARUTJUNOVA-FIDANJAN, Viada. L'image de l'empire byzantin dans l'historiographie arménienne médiévale (Xe – Xie siècle), in: L'Arménie et Byzance. Histoire et culture. Paris: Publications de la Sorbonne, 1996.

BALARD, Michel. Les Latins en Orient (X.-XV. siècle), in: JACOBY, David. Latins, Greeks and Muslims: encounters in the Eastern Mediterranean, 10th-15th centuries. Farnham: Ashgate Variorum, 2009.

BORSARI, Silvano. Venezia e Bisanzio nel XII secolo. I rapporti economici. Venezia: Deputazione editrice, 1988.

BROUSELLE, Isabelle. L'intégration des Arméniens dans l'aristocratie byzantine au IXe siècle; in: L'Arménie et Byzance. Histoire et culture. Paris: Publications de la Sorbonne, 1996.

- CESSI, Roberto. *Le origini del ducato veneziano*. Napoli: A. Morano editore, Tipi Morano, 1951.
- CRACCO, Giorgio. *Un „altro mondo“*. Venezia nel Medioevo dal secolo XI al secolo XIV. Torino: Utet libreria, 1986.
- DÉDÉYAN, Gérard. *The Founding and Coalescence of the Rubenian Principality, 1073-1129*; in: HOVANNISIAN, Richard G. *Armenian Cilicia*. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 2008; s. 83.
- DÉDÉYAN, Gérard. *Les princes arméniens de l'Euphratèse et l'Empire byzantin (fin XIe – milieu XIIe S.)*, in: *L'Arménie et Byzance. Histoire et culture*. Paris: Publications de la Sorbonne, 1996.
- DOUMERC, Bernard. *Benátky a jejich impérium ve Středomoří 9.-15. století*. Praha: Karolinum, 2017.
- CHARANIS, Peter. *The Armenians in the Byzantine Empire*. Lisboa: Livraria Bertrand.
- CHEYNET, Jean-Claude. *Les Arméniens de l'empire en Orient de Constantin X à Alexis Comnène (1059-1081)*.
- JACOBY, David. *The Venetian government and administration in Latin Constantinople, 1204-1261: A State within a State*; in: ORTALLI, Gherardo; RAVEGNANI, Giorgio; SCHREINER, Peter. *Quarta Crociata. Venezia-Bisanzio-Impero Latino*. Venezia: Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, 2006.
- MARANINI, Giuseppe. *La costituzione di Venezia 1: Dalle origini alla Serrata*. Venezia: La Nuova Italia, 1927.
- MEZZARоба, Luca. *Il bizantinismo dei dogi di Venezia*. Tesi di laurea. Venezia: Università Ca' Foscari, 2014/2015.
- MUTAFIAN, Claude. *L'Arménie du Levant. (XIe-XIVe siècle)*. Tome I. Paris: Les Belles Lettres, 2012.
- MUTAFIAN, Claude. *Le Royaume Arménien de Cilicie*. Paris: CNRS editions, 1993, 2001.
- MUTAFIAN, Claude. *The brilliant diplomacy of Cilician Armenia*; in: HOVANNISIAN, Richard G. *Armenian Cilicia*. Costa Mesa, California: Mazda Publishers, 2008.

ORTALLI, Gherardo: Il ducato e la „civitas Rivoalti“: tra carolingi, bizantini e sassoni; in: CRACCO, Giorgio; ORTALLI, Gherardo; CRACCO RUGGINI, Lellia; PAVAN, Massimiliano. Storia di Venezia. Vol. 1. Origini – età ducale. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana fondata da Giovanni Treccani, 1992.

RESEKOVÁ, Simona. Byzantské prvky v benátskom politickom usporiadaní. Klauzurní práce. Praha: 2018.

RESEKOVÁ, Simona. Severotalianske komúny v štaufskom období. Bakalárska práce. Praha: Univerzita Karlova, 2015.

RUNCIMAN, Steve. L'intervento di Venezia dalla prima alla terza Crociata. in: Venezia dalla prima crociata alla conquista di Costantinopoli del 1204. Firenze: G. C. Sansoni, 1965.

ZEKIYAN, Levon Boghos. The Bagratid Era in Armenian History (804 – 1080). Last splendours and the political dusk of Greater Armenia.